

MARIANO AZUELA

CEI DIN VALE

MARIANO AZUELA

Los de abajo

© Fondo de Cultura Economica

México - 1961

MARIANO AZUELA

CEI DIN VALE

*Roman al
revoluției mexicane*

Traducere de
ESDRA ALHASID
Postfața de
ANDREI IONESCU

București, 1969
Editura pentru Literatură Universală

PARTEA ÎNTÂI

I

— Îți spun că nu e animal... Ascultă numai cum latră *Palomo*... Trebuie să fie vreun om...

Femeia își aținti privirea în întunericul care învăluia munții.

— Și dacă or fi federalii¹? își dădu cu părerea un bărbat care, stând pe vine, mânca într-un colț, cu o cratiță în mâna dreaptă și trei turtișoare de mălai cât o nucă în cealaltă.

Femeia nu-i răspunse; era foarte atentă la ce se auzea în afara colibei.

Un tropot de copite răsună pe terenul pietros din apropiere, și *Palomo* latră și mai îndârjit.

— Demetrio, în orice caz ar fi bine să te ascunzi.

Omul, fără a se tulbura, termină de mâncat; trase lângă el un ulcior și ridicându-l cu amândouă mâinile, bău apă pe nerăsuflăte, apoi se ridică în picioare.

— Carabina ta este sub rogojină, îi spuse femeia în șoaptă.

Cămăruța era luminată de un opaiț cu seu. Într-un colț erau rezemate un jug, un plug, o prăjină și alte unelte agricole. De tavan atârnav frânghii susținând un tipar vechi de cărămidă, ce servea drept pat, iar pe păturile și zdrențele decolorate dormea un copil.

Demetrio își încinse cartușiera și apucă pușca. Înalt, puternic, cu obrazul rumen, fără nici un fir de barbă, purta

---

¹ Mexicul fiind o republică federală, aici este vorba de armatele generalului Porfirio Díaz, de două ori președinte al Mexicului (1877-1880 și 1884-1911), dictator răsturnat de revoluția burghezo-democrată din perioada 1911-1917. Evenimentele romanului de față se petrec tocmai în timpul acestei revoluții.

cămașă și pantaloni de bumbac, pălărie cu boruri largi și opinci.

Ieși tiptil și se pierdu în întunecimea de nepătruns a nopții.

Palomo, infuriat, sărise peste gard. Deodată se auzi o împușcătură, câinele scoase un geamăt surd și nu se mai auzi lătrând.

Se apropiară câțiva oameni călare vociferând și înjurând. Doi dintre ei descălecară și unul rămase de pază lângă cai.

— Hei, femeilor... Ceva de mâncare!... Ouă, lapte, fasole, orice aveți, că suntem morți de foame.

— Blestemați munți! Numai dracul nu s-ar rătăci prin ei!

— Ba s-ar rătăci și el, sergentule, dacă ar veni tot beat ca tine...

Unul dintre oameni purta galoane pe umeri, iar celălalt avea trese roșii pe mâneci.

— Unde suntem aici, femeie?... Ești singură!... Casa este izolată?

— Atunci, ce-i cu lumina asta?... Și acest băiețel?... Femeie, vrem să mâncăm, și cât mai repede! Hai, te miști, sau te facem noi să te miști?

— Ticăloșilor, mi-ați ucis câinele!... Ce rău vă făcuse bietul meu *Palomo*?

Femeia intră în colibă târând după ea câinele alb și foarte mare, cu ochii deja sticloși și trupul înțepenit.

— Sergent, ia privește numai ce cosițe!... Suflețelul meu, nu te supăra, jur să-ți preschimb casa într-un cuib de porumbei; dar, pentru Dumnezeu!...

Nu mă privi mânioasă...

Nu te supăra...

Privește-mă drăgăstoasă,

Inimioara mea,

încheie ofițerul, cântând cu voce răgușită de bețiv.

— Doamnă, cum se numește acest cătun? întrebă sergentul.

— Limón, răspunse morocănos femeia, în timp ce sufla în jăratecul din vatră și puneă lemne pe foc.

— Vasăzică aici este Limón?... Patria faimosului Demetrio Macías!... Ai auzit, locotenente? Ne aflăm la Limón.

— La Limón?... Bine, în ce mă privește... Doar știi, sergent, dacă e vorba să mă duc în iad, acum este momentul cel mai potrivit... căci voi merge călare. Privește ce mai obrăjori bucălați de oacheșă!... Un măr, să tot muști!...

— Dumneata trebuie să-l cunoști pe acest bandit, doamnă... Eu am stat împreună cu el în închisoarea din Escobedo.

— Sergent, adu-mi o sticlă de *tequila*²; am hotărât să-mi petrec noaptea în plăcuta tovărășie a acestei oacheșe... Colonelul?... Ce tot îmi vorbești acum de colonel?... Să se ducă la... Și dacă se supără, puțin îmi pasă... Du-te, sergent, și spune-i caporalului să dea șeaua jos și să se apuce să mănânce. Eu rămân aici... Ascultă, puicuță, lasă-l pe sergent să prăjească ouăle și să încingă grăsimea; tu, vino aici lângă mine. Uite, portofelul ăsta plin cu bani e numai pentru tine. Așa-i plăcerea mea. Închipuiește-ți! Sunt puțin amețit, și de aceea vorbesc cam răgușit... În Guadalajara mi-am lăsat jumătate de omușor și pe drum am scuipat cealaltă jumătate!... Și ce dacă?... Așa-mi place. Sergent, sticla, sticla mea cu *tequila*. Puico, stai prea departe; apropie-te și trage o dușcă. Cum, nu vrei?... Ți-e frică... de... bărbatul tău... sau ce ți-o fi fiind?... Dacă cumva este ascuns în vreun colț, zi-i să iasă... pentru mine... Te asigur că șobolanii nu mă deranjează deloc.

O siluetă alba umplu dintr-odată cadrul negru al ușii.

---

2 Rachiul obținut prin distilarea unei specii de agave.

— Demetrio Macías! exclamă sergentul îngrozit, trăgându-se câțiva pași înapoi.

Locotenentul se ridică în picioare și amuți, înghețat și nemișcat ca o statuie.

— Ucide-i! strigă femeia, cu gâtul uscat.

— Ah, iartă-mă prietene!... Nu știam... Eu respect pe cei ce sunt cu adevărat curajoși.

Demetrio rămase privind-i și un zâmbet insolent și disprețuitor i se întipări pe obraz.

— Și nu numai că îi respect, dar chiar îi și iubesc... Îți întinde mâna un prieten... Foarte bine, Demetrio Macías, dumneata mă disprețuiești... Asta fiindcă nu mă cunoști, deoarece mă vezi în această blestemată și ticăloasă de funcție... Ce vrei, prietene?... Sunt sărac, și am o familie numeroasă de întreținut! Hai să mergem, sergent; eu respect întotdeauna casa unui om curajos, a unui om serios.

După ce soldații dispărură, femeia îl îmbrățișă strâns pe Demetrio.

— Maică sfântă din Jalpa! Ce spaimă am tras! Am crezut că în tine au tras!

— Pleacă numaidecât acasă la tatăl meu, spuse Demetrio.

Ea vru să rămână; se rugă, plânse; dar el, îndepărtându-o ușor, răspunse trist:

— Mi-e teamă că vor reveni cu toții.

— De ce nu i-ai ucis?

— Sunt sigur că n-aș fi reușit!

İcniră împreună; ea cu copilul în brațe. Ajunși la poartă, se despărțiră, apucând fiecare în direcție opusă.

Luna umplea muntele cu umbre nedeslușite.

În fiecare stâncă și în fiecare măcăiniș, Demetrio continua să vadă silueta tristă a unei femei cu copilul în brațe.

Când, după multe ore de urcuș, întoarse privirea, în

fundul trecătorii, aproape de râu, se înălțau flăcări mari.
Ardea casa lui...

II

Totul era încă în întuneric când Demetrio Macías începu să coboare în fundul prăpastiei. Îngustul taluz al unei râpe forma o potecă, între terenul stâncos acoperit de crăpături mari și versantul de sute de metri, tăiat ca dintr-o singură lovitură.

Coborând repede și cu agilitate, gândea:

„Cu siguranță că acum federalii vor să ne dea de urmă și să se arunce asupra noastră ca niște câini. Noroc că ei nu cunosc cărările și ascunzișurile. Numai de n-ar merge cu ei cineva din Moyahua drept călăuză, pentru că cei din Limón, Santa Rosa și celelalte cătune din munți sunt oameni de încredere și niciodată nu ne-ar da pe mâna lor... În Moyahua e șeful de trib care m-ar fugări peste dealuri și căruia i-ar face mare plăcere să mă vadă spânzurat de un stâlp de telegraf și cu o coșcogea limbă scoasă afară...”

Ajunse în fundul prăpastiei când începea să se lumineze de ziuă. Se întinse pe pietre și adormi îndată.

Apa râului curgea cântând în mici cascade; păsărelele ciripeau ascunse printre cactuși, iar țârâitul ritmic al greierilor umplea de mister singurătatea munților.

Demetrio se trezi speriat, trecu râul și apucă spre versantul opus al defileului. Ca o furnică urcă creasta, agățându-se cu mâinile de stânci și de crengi, de plantele răsfirate printre pietrișul potecii.

Când ajunse sus pe culme, soarele scălda podișul într-o mare de aur. Până spre fundul râpei se vedeau bucăți enorme de stâncă, proeminente neregulate zbârlite ca niște fantastice capete africane, cactuși ca degetele înțepenite ale unui uriaș; arbori crescuți până în adâncul abisului. Și în această pustietate de stânci și crengi uscate,

proaspeții trandafiri ai sfântului Ioan străluceau ca o albă ofrandă adusă astrului care începea să alunece razele-i de aur din stâncă în stâncă.

Demetrio se opri pe culme; își duse mâna dreaptă înapoi; luă cornul care-i atârna la spate, îl ridică la buzele sale groase și, umflându-și obrazii, suflă în el de trei ori. De dincolo de creasta de frontieră răspunseră semnalului trei suierături.

Din depărtări, din niște clăi de trestii și de paie putrede, ieșiră, unii după alții, o sumedenie de bărbați cu piepturile și picioarele goale, oacheși și strălucind ca niște bronzuri vechi.

Veniră grăbiți în întâmpinarea lui Demetrio.

— Mi-au ars casa! răspunse acesta la privirile lor întrebătoare.

Urmară blesteme, amenințări, înjurături.

Demetrio îi lăsă să-și verse necazul, apoi scoase din sân o sticlă, bău puțin, o șterse cu dosul palmei și o dădu celui de lângă el. Sticla făcu ocolul, trecând din gură în gură, se goli. Oamenii își linseră buzele.

— Dacă Dumnezeu ne va ajuta, spuse Demetrio, mâine sau chiar la noapte trebuie să-i întâlnim din nou pe federali. Ce spuneți, băieți, îi lăsăm să cunoască și ei aceste poteci?

Oamenii pe jumătate goi săriră în sus, scoțând țipete de bucurie. După aceea, își întetiră înjurăturile, blestemele și amenințările.

— Nu știm câți sunt, spuse Demetrio, iscodindu-le chipurile. Julián Medina, la Hostotipaquillo, cu o jumătate de duzină de zdrențăroși și cu cuțite ascuțite pe pietre de moară, a ținut piept tuturor veneticilor și federalilor din comună și i-a alungat...

— Oare oamenii lui Medina au ceva ce ne lipsește nouă? întrebă unul din ei, un bărbat înalt și robust, cu barbă și sprâncene stufoase, foarte negre, și cu privirea blândă.

— Să nu-mi mai spuneți mie Anastasio Montañés, dacă până mâine nu am un mauser, cartușieră, pantaloni și ghete. Zău că da!... Ascultă, Codorniz, nu mă crezi? Port jumătate de duzină de gloanțe în trup... Să spună prietenul Demetrio dacă nu este adevărat... Mă sperie gloanțele precum bomboanele de zahăr ars. De ce nu mă crezi?

— Trăiască Anastasio Montañés! strigă Manteca.

— Nu, replică Anastasio, să trăiască Demetrio Macías, căci el este șeful nostru, și să trăiască Dumnezeu din ceruri și Sfânta Fecioară Maria.

— Trăiască Demetrio Macías! strigară toți.

Aprinseră un foc cu paie și lemne uscate, și puseră bucăți de carne proaspătă pe cărbunii încinși. Se așezară cu toții roată în jurul flăcărilor, stând pe vine, mirosind cu poftă carnea care se răsucea și trosnea pe jăratec.

Lângă ei, pe pământul ud de sânge, se afla strânsă pielea aurie a unei vite. De o frânghie, prinsă între doi țărushi, atârna carnea făcută păstramă, uscându-se la soare și la vânt.

— Bine, spuse Demetrio. Vedeți însă că în afară de arma mea nu mai contăm decât pe vreo douăzeci de puști. Dacă ei sunt puțini, îi vom curăța până la unul; dacă sunt mulți, le vom trage cel puțin o sperietură bună.

Slăbi cureaua chimirului, dezlegă un nod și, scoțând conținutul, le oferi tovarășilor săi.

— Sare! exclamă cu entuziasm, luând fiecare cu vârful degetelor câteva grăunțe.

Mâncară cu lăcomie, și odată sătui, se întinseră cu burta la soare și cântară cântece monotone și triste, scoțând strigăte după fiecare strofă.

III

Cei douăzeci și cinci de oameni ai lui Demetrio Macías au dormit printre măcăcinii munților, până ce i-a trezit

semnalul de corn. Pancraccio era cel care suna de pe vârful unei stânci a muntelui.

— Acum, băieți, strângeți-vă catrafusele! spuse Anastasio Montaães, verificându-și trăgaciul carabinei.

Se scurse însă o oră fără să se audă altceva decât târâitul greierilor prin bălării și orăcăitul broaștelor de prin hârtoape.

Când ultimele raze ale lunii se destrămară în fâșia ușor trandafirie a aurorei, se contura prima siluetă a unui soldat, în punctul cel mai înalt al potecii. Și după el apărură alți zece, o sută; dar toți dispăreau repede în umbră. Se iviră primele străluciri ale soarelui și abia atunci se putu vedea prăpastia plină de lume: oameni micuți pe niște cai în miniatură.

— Priviți-i ce frumoși sunt! exclamă Pancraccio. Haidem, băieți, hai să ne jucăm puțin cu ei!

Acele mici figuri mișcătoare ba se pierdeau în desișul stejărișului, ba apăreau mai jos, întunecând culoarea gălbuie a stâncilor.

Se auzeau clar vocile comandanților și ale soldaților.

Demetrio dădu un semnal: trosniră arcurile și resorturile puștilor.

— Acum! ordonă cu voce potolită.

Douăzeci și unu de oameni traseră în același timp, și tot atâția federali căzură de pe cai.

Ceilalți, surprinși, rămaseră nemișcați, ca niște basoreliefuri pe stânci.

O nouă descărcătură, și alți douăzeci și unu de oameni se rostogoliră peste stânci, cu craniile găurite.

— Ieșiți afară, bandiților!... Nemâncaților!

— Moarte ticăloșilor *nixtamaleros*³!...

— Moarte hoților de vite!...

---

3 *Nixtamalero*: cel ce se hrănește cu *nixtamal*. Porumb fiert pe jumătate în apă de var, din care se fac turte, constituind hrana băștinașilor mexicani.

Federalii strigau către dușmanii lor, care, ascunși, liniștiți și tăcuți, se mulțumeau să-i asculte fălindu-se cu dibăcia cu care ochiau - calitate pentru care li se dusesese faima.

— Uite, Pancraccio, spuse Meco - un individ care nu avea altceva alb decât ochii și dinții - glonte! asta va fi pentru cel care va trece pe după cactusul ăla!... Fiu de...! Na, ține!... În capul tău sec! Ai văzut?... Acum pentru cel care vine pe calul ăla rotat!... Jos cu tine, pleșuvule!...

— Îndată am să-i fac o baie celui care merge pe marginea potecii... Dacă nu ajungi în râu, chel nenorocit, dar nici departe de el nu vei rămâne... Ce faci?... L-ai văzut?...

— Măi Anastasio, nu fi rău!... Împrumută-mi și mie carabina ta... Numai o împușcătură, nu mai mult!...

Manteca, Codorniz și toți ceilalți care nu aveau arme, cereau, cerșeau ca o favoare supremă să-i lase să tragă și ei măcar un glonte.

— Ieșiți din ascunzătoare, dacă vă pretindeți bărbați!

— Scoateți capul... păduchioșilor!

De la un munte la altul strigătele se auzeau tot atât de clar ca de pe un trotuar pe celălalt. Codorniz se ivi pe neașteptate în pielea goală, agitându-și pantalonii spre federali, ca într-o luptă cu tauri. În acea clipă o ploaie de gloanțe se porni peste oamenii lui Demetrio.

— Văleu! Văleu! Parcă mi-au azvârlit un stup de albine în cap, spuse Anastasio Montañés, întins pe stânci și neîndrăznind să-și ridice ochii.

— Codorniz, fiu de... Treci acolo unde v-am spus eu! zbieră Demetrio.

Și, târându-se, ocupară noi poziții.

Federalii începură să și strige de bucurie și încetară focul, când o nouă grindină de gloanțe îi făcu să-și piardă cumpătul.

— Au mai venit alții! strigau soldații.

Cuprinși de panică, mulți din ei făceau calea întoarsă, alții își părăseau caii și se cocoțau printre stânci, căutând adăpost. Trebui ca șefii să tragă asupra fugarilor, ca să restabilească ordinea.

— În cei din vale!... În cei din vale! strigă Demetrio, îndreptându-și arma în direcția firului cristalin al râului.

Un federal căzu chiar în apă, și inevitabil continuau să cadă unul câte unul, după fiecare nouă împușcătură. Numai Demetrio singur trăgea spre râu, și în locul fiecăruia din cei uciși se iveau pe celălalt versant alți zece sau douăzeci.

— Trageți în cei din vale!... În cei din vale!... striga într-una Demetrio cu mânie.

Tovarășii își împrumutau acum armele și fiecare punea rămășag ochind:

— Pe centura mea de piele, dacă nu trimit acest glonț în capul ăluia de pe calul negru. Împrumută-mi carabina ta, Meco...

— Douăzeci de împușcături de mauser și jumătate *vara*⁴ de cârnat dacă mă lași să-l dobor pe cel de pe mânza pagă. Bine... Acum!... Ai văzut ce salt a făcut?... Ca un cerb!...

— Nu fugiți, mârtoagelor!... Veniți să faceți cunoștință cu tata Demetrio Macías...

Înjurăturile porneau acum din partea lor. Striga Pancraccio, lungindu-și fața sa spână, neclintit ca o stană de piatră, striga și Manteca, contractându-și corzile gâtului și prelungindu-și trăsăturile feței cu ochi feroci de criminal.

Demetrio continua să tragă, și să-i avertizeze de pericol pe ceilalți; însă aceștia nu luară seama la strigătele lui disperate până când nu simțiră biciuirea gloanțelor într-unul din flancuri.

— M-au atins! strigă Demetrio scrâșnind din dinți. Fii de...!

---

4 Măsură de lungime egală cu 83,5 cm.

Și cu repeziciune se lăsă să alunece într-o râpă.

IV

Au fost dați lipsă doi: Serapio, cel care făcea acadele, și Antonio, cel care cânta din talgere în fanfara din Juchipila.

— Rămâne de văzut dacă ne vor ajunge mai încolo, spuse Demetrio.

Se întorceau nemulțumiți. Numai Anastasio Montañés își păstra expresia blândă a ochilor săi somnoroși și a obrazului bărbos, iar Pancraccio - imobilitatea respingătoare a profilului său dur cu maxilarul puternic.

Federalii bătuseră în retragere, iar Demetrio le luase caii ascunși în munți.

Deodată Codorniz care mergea în față dădu un țipăt: îi zărise chiar atunci pe tovarășii răătăciți, spânzurați de crengile unui copac *mezquite*.

Erau Serapio și Antonio. Îi recunoscuseră, și Anastasio Montañés mormăi printre dinți:

— Tatăl nostru, carele ești în ceruri...

— Amin, murmurară ceilalți, cu capul plecat și cu pălăria lăsată pe piept.

Porniră grăbiți spre trecătoarea Juchipila, către miazănoapte, fără să se odihnească până noaptea târziu.

Codorniz nu se îndepărtă nicio clipă de Anastasio. Nu-i ieșeau din minte siluetele spânzuraților, cu gâtul moale, cu brațele atârând, cu picioarele țepene, ușor legănate de vânt.

Ziua următoare Demetrio se plânse mult din pricina rănii. Nu mai putu încăleca. Trebui să fie transportat de acolo pe o targă improvizată din crengi de stejar și snopi de iarbă.

— Sângerează mult și întruna, prietene Demetrio, spuse Anastasio Montañés. Și dintr-o smucitură își rupse o mânecă a cămășii și i-o înnodă puternic pe coapsă, mai sus

de rană.

— Bine, spuse Venancio, asta îi oprește sângele și durerea o să-l mai lase.

Venancio era bărbier; la el în sat scotea măsele și punea vezicători și lipitori. Se bucura de o oarecare faimă deoarece citise *Jidovul răătăcitor* și *Soarele de mai*. I se spunea „doftorul”, iar el, foarte conștient de erudiția lui, era zgârcit la vorbă.

Făcând cu schimbul în echipe de patru oameni, au cărat targa prin podişuri sterpe și pietroase și pe povârnişuri înalte.

La amiază, când arşiţa îţi frigea nările şi-ţi orbea privirea, se auzea alături de târâitul neîntrerupt al greierilor tânguirea cadentată şi monotonă a rănitului.

La fiecare colibă ascunsă printre stâncile abrupte, se opreau şi se odihneau.

— Slavă Domnului! Un suflet milostiv şi nişte tocană grasă de ardei şi fasole se găseşte întotdeauna, spunea Anastasio Montañés, râgâind.

Şi muntenii, după ce le strângeau puternic mâinile bătătorite, exclamau:

— Dumnezeu să vă binecuvânteze! Dumnezeu să vă ajute şi să vă îndrepte pe drumul cel bun!... Acum plecaţi voi; mâine vom porni şi noi, fugind de recrutare, persecutaţi de oamenii vânduţi guvernului, care ne-au declarat război pe moarte nouă, tuturor săracilor; unii ne fură porcii, găinile şi chiar porumbul pe care-l avem pentru mâncare; unii ne dau foc caselor şi ne fură nevestele, iar alţii, în sfârşit, unde dau de vreunul dintre noi, acolo îi fac de petrecanie, ca şi cum ar fi un câine periculos.

Când s-a înserat, prin vâlvătaile care nuanţau cerul în culori foarte vii, se văzură câteva colibe într-o pajişte înconjurată de munţi albaştri. Demetrio ceru să fie dus acolo.

Erau câteva colibe sărăcăcioase, făcute din stuf,

împrăștiate pe malul râului, printre mici semănături de porumb și fasole de curând răsărite.

Lăsară jos targa și Demetrio, cu o voce slabă, ceru o înghițitură de apă.

În ușile întunecoase ale colibelor se îngrămădeau indieni palizi, cu piepturi osoase, cu capete ciufulite, și în spatele lor apăreau ochi strălucitori și obraji proaspeți.

Un puști rotofei, cu pielea oacheșă și strălucitoare, se apropie să-l vadă pe omul de pe targă; apoi o bătrânică și pe urmă toți ceilalți veniră și-l înconjurară.

O fată foarte săritoare aduse o ceașcă de apă limpede. Demetrio apucă ceașca între mâinile sale tremurânde și bău cu lăcomie.

— Nu mai vrei?

Ridică ochii: tânăra avea obrazul foarte comun, însă în vocea ei era multă blândețe.

Își șterse cu dosul palmei broboanele de sudoare de pe frunte, și, întorcându-se într-o parte, pronunță obosit:

— Dumnezeu să-ți răsplătească!

Și începu să tremure atât de tare, încât se zguduiau ierburile și picioarele tărgii. Febra îl cufundă în letargie.

— Începe să cadă rouă și asta este rău pentru friguri, spuse Remigia, o bătrână indiană, desculță și cu o bucată de pânză pe piept, drept cămașă.

Îi pofti să-l ducă pe Demetrio în coliba ei.

Pancraccio, Anastasio Montaños și Codorniz se aplecară spre picioarele tărgii, ca niște câini credincioși care depind de voința comandantului lor.

Ceilalți se împrăștiară să caute de mâncare.

Remigia le oferi tot ce avea: ardei și turte de mălai.

— Închipuiți-vă... am avut ouă, găini și până și o iadă; însă acești blestemați de federali mi-au furat totul.

Apoi, făcând mâna pâlnie, se apropie de urechea lui Anastasio și-i spuse:

— Închipuiți-vă... au luat-o până și pe fata lui Nieves!...

V

Codorniz tresări, deschise ochii și se ridică în picioare.

— Montañés, ai auzit?... O împușcătură!... Montañés... Trezește-te!...

Îl tot înghionti până ce reuși să-l miște și să-l facă să nu mai sforăie.

— Ce tot mă plictisești!... Îți spun că morții nu se mai reîntorc... bolborosi Anastasio pe jumătate treaz.

— O împușcătură, Montañés!...

— Codorniz, dormi sau îți dau un pumn...

— Nu, Anastasio; când îți spun că nu visez... Să știi că nu mi-e gândul la spânzurați. A fost într-adevăr o împușcătură; am auzit bine...

— O împușcătură ai spus?... Să vedem, dă încoace mauserul...

Anastasio Montañés se frecă la ochi, își întinse brațele și picioarele alene și se ridică.

Ieșiră din colibă. Cerul era acoperit de stele și luna, ca o seceră subțire, urca pe boltă. De prin căsuțe ieșea un murmur confuz de glasuri de femei speriate și se auzi zgomotul de la armele bărbaților care dormeau afară și care de asemenea se trezeau.

— Neghiobule!... Mi-ai zdrobit un picior!

Vocea se auzi bine și foarte deslușit în apropiere.

— Hei, cine-i acolo?

Strigățul răsună din stâncă în stâncă, peste creste și zănoage, până se pierdu în depărtare, în liniștea nopții.

— Cine-i acolo? repetă cu voce mai puternică Anastasio, trăgând piedica mauserului său.

— Demetrio Macías! răspunseră din apropiere.

— Este Pancraccio! spuse Codorniz înveselit. Simțindu-se în afară de pericol, își lăsă pușca la picior.

Pancraccio conducea pe un flăcăiandru plin tot de praf,

de la pălăria americană și până la pantofii grosolani. Pantaloniul la un picior îi era mânjit de o pată proaspătă de sânge.

— Cine-i șmecherul ăsta? întrebă Anastasio.

— Eram de pază când am auzit un foșnet prin iarbă și am strigat: „Cine-i acolo?” „Carranzo”⁵, mi-a răspuns acest lăudăros... „Carranzo...? Nu-l cunosc pe acest șef... Na, ține pentru Carranzo”, și i-am trimis un glonte într-un picior...

Surâzând, Pancraccio își întoarse fața spână, așteptând aplauze.

— Cine e comandant aici?

Anastasio, înfruntându-l, ridică privirea cu mândrie.

Tonul tânărului mai scăzu puțin.

— Păi și eu sunt tot revoluționar. Federalii m-au înrolat cu forța și am intrat în rândurile lor; însă în ciocnirea de alaltăieri m-am hotărât să dezertez, și am venit, mergând pe jos, în căutarea dumneavoastră.

— Ah, este federal!... îl întrerupseră mai mulți, privindu-l cu uimire.

— Ah, este un reacționar! spuse Anastasio Montañés. Și pentru ce nu i-ai trimis mai bine glonte în obrazul lui rumen?

— Cine știe cu ce scop a venit! Vrea să vorbească cu Demetrio, zice că are să-i comunice câte și mai câte!... Însă asta nu se va întâmpla, răspunse Pancraccio, pregătindu-și pușca.

— Ce fel de neciopliți mai sunteți și voi? întrebă necunoscutul.

Dar nu a mai putut continua, căci un dos de palmă de a lui Anastasio îi umplu fața de sânge.

— Împușcați-l pe acest reacționar!...

---

⁵ *Venustiano Carranza* (1859-1920), general și om politic mexican, care a condus lupta unor mari pături țărănești împotriva dictatorului Victoriano Huerta.

— Spânzurați-l!

— Ardeți-l... este un federal!...

Exaltați, strigau, urlau, pregătindu-și deja armele.

— Ssst... sst... tăceți!... Parcă vorbește Demetrio, spuse Anastasio căutând să-i liniștească.

Într-adevăr, Demetrio vruse să afle ce se întâmplă și ceru să-i fie adus prizonierul.

— O infamie, domnule comandant, uită-te și dumneata... privește și dumneata! izbucni Luis Cervantes, arătând petele de sânge de pe pantalon, gura și nasul buhăite.

— Ei bine, ce fii de... ești dumneata? întrebă Demetrio.

— Mă numesc Luis Cervantes, sunt student la Medicină și ziarist. Pentru că am spus ceva în favoarea revoluționarilor, m-au persecutat, m-au legat și am fost trimis la o cazarmă...

Relatarea aventurii sale pe care o făcea pe un ton declamatoriu îi făcu pe Pancraccio și pe Manteca să râdă cu poftă.

— Am căutat să mă fac înțeles, convingându-i că eu sunt un adevărat coreligionar de-al lor...

— Core... ce? încercă să afle Demetrio, ciulind urechea.

— Coreligionar, domnule comandant... vreau să spun că am aceleași idealuri și apăr aceeași cauză pe care o apărați și dumneavoastră.

Demetrio zâmbi:

— La urma urmei, ce cauză apărăm noi?...

Luis Cervantes, încurcat, nu găsi ce să răspundă.

— Priviți ce îndrăzneț este!... Pentru ce îi treceți cu vederea?... îi facem de petrecanie, Demetrio? întrebă Pancraccio neliniștit.

Demetrio își duse mâna la șuvița de păr ce-i acoperea urechea, se scărpină gânditor o bună bucată de vreme și, după aceea, negăsind soluția, spuse:

— Plecați... a început să mă doară din nou rana... Anastasio, stinge opaițul. Închideți-l pe ăsta în curte și să

fie păzit de Pancraccio și de Manteca. Măine o să vedem ce vom face.

VI

Luis Cervantes nu se deprinsese să deosebească conturul precis al lucrurilor în lumina slabă a nopților înstelate și, căutând locul cel mai potrivit pentru a se odihni, frânt de oboseală, dădu peste o grămadă de baligă umedă, aflată la rădăcina nedeslușită a unui măraciniș. Mai mult de oboseală decât de resemnare, se întinse cât era de lung și închise imediat ochii, hotărât să doarmă până când ferocii săi păzitori l-ar deștepta sau până când soarele dimineții îi va arde urechile. Simți lângă el ceva ca o căldură nedefinită, după aceea o respirație aspră și grea îl făcu să se cutremure; întinse brațele pipăind împrejur și mâna-i tremurătoare dădu de părul țepos al unui porc care grohăi, supărat desigur de vecinătatea omului.

Toate încercările sale de a-și găsi somnul au fost zadarnice nu din cauza piciorului rănit, nici din cauza mușchilor striviți, ci din cauza gândului la evidentul său eșec.

Da; nu știuse să aprecieze la timpul potrivit distanța care există între a mânui scalpul, a tuna și fulgera în coloanele unui ziar provincial împotriva bandiților de rebeli, și a veni să-i cauți cu arma în mână, în propriul lor bârlog. Confuzia lui spori și mai mult atunci când se activă ca sublocotenent de cavalerie și se istovise chiar de la primul marș. Nenorocit marș, lung de patrusprezece leghe, care îl lăsase cu șoldurile și genunchii aproape dezarticulați, ca și când toate oasele lui s-ar fi transformat într-unul singur. Reușise să se lămurească opt zile mai târziu, la prima întâlnire cu rebelii. Ar jura cu mâna pe Sfânta Cruce că atunci când soldații au dus arma la ochi, cineva din spate, cu voce de stentor, strigase: „Să se

salveze cine poate!” Că așa era, o dovedește faptul că însuși curajosul și nobilul său armăsar, obișnuit cu luptele, întorsese imediat spatele și, de la prima detunătură, nu se mai oprise decât la o depărtare unde nici ecoul împușcăturilor nu se mai auzea. Și era exact la apusul soarelui, când munții începeau să se populeze de umbre rătăcitoare și neliniștitoare, când întunericul se ridica grăbit din zănoage. Ce lucru mai firesc ar fi putut să-i vină în minte dacă nu acela de a căuta adăpost printre stânci, de a da odihnă trupului și spiritului și a-și afla somnul? Însă logica soldatului este logica absurdului. Astfel, de exemplu, în dimineața următoare, colonelul îl trezește cu brutale lovituri de picior și-l scoate din ascunzișul său, cărându-i pumni în obraz. Ba mai mult: asta stârnește ilaritatea ofițerilor în așa măsură încât, plângând de râs, imploră cu toții într-un singur glas iertare pentru dezertor. Colonelul, în loc să-l împuște, îi aplică o puternică lovitură de picior în spate și-l trimite la trenul regimentar ca ajutor la bucătărie.

Grava ocară trebuia să-și producă fructele sale veninoase. Luis Cervantes trecu de îndată de partea celorlalți, deși numai *in mente* deocamdată. Durerile și suferințele dezmoșteniților ajung să-l cutremure; cauza sa este cauza sublimă a poporului subjugat care cere dreptate, numai dreptate. Este prieten cu soldatul umil și, ceva mai mult, un catâr mort de oboseală, într-o zi furtunoasă, îi stoarce lacrimi de milă.

Luis Cervantes deveni apoi omul de încredere al trupei. Au fost soldați care i-au făcut confidențe îndrăznețe. Unul, foarte serios, și care se distingea prin calmul și rezerva sa, îi spusese: „Eu sunt dulgher; o aveam pe mama, o bătrânică înțepenită de reumatism pe scaun de aproape zece ani. M-au ridicat din casă trei jandarmi, la miezul nopții; în zori mă găseam în cazarmă și noaptea am făcut-o la douăsprezece leghe de satul meu... Acum o lună am

trecut pe acolo cu trupa... Pe mama am găsit-o deja îngropată!... Nu mai aveam nicio mângâiere în viață... Acum nu învinuiesc pe nimeni. Însă, pe Dumnezeu din ceruri, aceste cartușe care atârnă greu pe mine nu sunt destinate pentru dușmani... Și dacă minunea se întâmplă (Maica Sfântă din Guadelupa mă va ajuta), dacă mă alătur lui Villa⁶... jur pe sufletul sfânt al mamei mele că mi-o vor plăti-o cu vârf și îndesat acești federali.”

Un altul, tânăr, foarte inteligent, însă șarlatan la culme, bețivan și fumător de marijuana⁷, îl chemase de-o parte și, privindu-l drept în față, cu ochii săi pierduți și sticloși, îi șoptise la ureche: „Prietene... aceia... cei de dincolo... înțelegi?... aceia călăresc caii cei mai vâjnoși din grajdurile din nord și din interiorul țării, hamurile de pe caii lor valorează argint curat... Noi, pst!... înghesuiți ca sardelele, buni numai pentru a munci de pomană... înțelegi prietene? Aceia primesc pesos strălucitori și grei; noi, bilete din celuloid de la fabrica asasinului... Am spus...”

Și la fel spuneau toți. Până și un sergent major povestise copilărește: „Eu sunt voluntar, însă am dat chix cu ăștia. Ceea ce pe timp de pace nu poți face o viață întreagă muncind ca un măgar, astăzi se poate obține în câteva luni străbătând munții cu o pușcă la spinare. Însă nu cu ăștia, frate... nu cu ăștia...”

Și Luis Cervantes, care împărțea cu trupa acea ură ascunsă, implacabilă și de moarte împotriva claselor de sus, a ofițerilor și a tuturor superiorilor, simțise atunci că de pe ochii lui cădea ultimul vâl de ceață și vedea clar acum rezultatul final al luptei.

Și când colo, nu mai departe decât astăzi, abia ajuns

---

6 *Pancho Villa*, pe numele adevărat Doroteo Arango (1877-1923), conducător al mișcării țărănești din Mexic în timpul revoluției din 1910-1917. A fost ucis de contrarevoluționari.

7 Specie de cânepă ale cărei frunze, fumate sub formă de țigări, produc efecte narcotice.

alături de coreligionarii lui, în loc să-l primească cu brațele deschise, îl aruncaseră într-o cocină!

Se făcuse ziuă: cocoșii cântau de sus de pe colibe; găinile cățarate pe ramurile măracinișului din ogradă se mișcau, își desfăceau aripile, își umflau penele și dintr-un singur zbor ajungeau pe pământ.

Luis Cervantes privi santinelele care sforăiau întinse pe bălegar. În închipuirea sa reînviară figurile oamenilor din ajun. Unul din ei, Pancraccio, cu încrețituri pe obraz, pistriuat, spân, cu barba săltăreață, fruntea teșită și urechile lipite de craniu, avea în totul un aspect bestial. Celălalt, Manteca, o stârpitură de om: ochi ascunși, privire feroce, păr neîngrijit căzându-i pe ceafă, peste frunte și peste urechi, cu buze buboase veșnic întredeschise.

Încă odată simți cum se cutremură carnea pe el.

VII

Dormitând încă, Demetrio își trecu mâna peste suvițele crețe ce-i acopereau fruntea umedă, atârându-i peste o ureche, și deschise ochii.

Auzi limpede vocea melodioasă de femeie pe care și în vis o ascultase, și se întoarse spre poartă.

Era ziuă: razele soarelui dogoreau plantația de *popote*⁸ din împrejurimile colibei. Aceași fată, care în ajun îi oferise într-un ulcior apă foarte rece (visele sale din tot timpul nopții), acum, la fel de dulce și de drăgăstoasă, venea cu o oală cu lapte din care se revărsa spuma.

— E de capră, însă foarte rece... Bea-l, nu mai sta pe gânduri...

Mulțumit, Demetrio zâmbi, se ridică și, luând oala, începu să bea cu mici sorbituri, neluându-și ochii de la fată.

---

⁸ Plantă al cărei pai servește la sorbitul răcoritoarelor.

Ea, stânjenită, își coborî privirea.

— Cum te cheamă?

— Camila.

— Îmi place numele, însă îmi place și mai mult cum îl rostești...

Camila se înroși toată, și cum el intenționa s-o prindă de mână, fata luă oala golită și o zbughi în grabă.

— Nu așa, prietene Demetrio, spuse grav Anastasio Montañés; trebuiesc mai întâi pregătite... Corpul meu e plin de urme lăsate de femei!... În materia asta eu am multa experiență...

— Mă simt bine, prietene, spuse Demetrio prefăcându-se că nu-l înțelege; se pare că am fost răcit; am transpirat mult și, spre dimineață, m-am trezit foarte înviorat. Ceea ce mă supără într-una însă este blestemata asta de rană. Cheamă-l pe Venancio să mă lecuiască.

— Și ce să facem oare cu filfizonul pe care l-am prins azi-noapte? Întrebă Pancraccio.

— Adevărat, frate!... Uitasem de asta!...

Demetrio, ca de obicei, se gândi și cumpăni mult înainte de a lua o hotărâre.

— Ia să văd, Codorniz; vino încoace. Caută și interesează-te de o capelă care se găsește cam la vreo trei leghe de aici. Du-te acolo și fură sutana preotului.

— Oare ce gânduri ai, prietene? Întrebă Anastasio îngrozit.

— Dacă acest filfizon a venit cu intenția să mă omoare, o să fie ușor să-i smulg adevărul. Am să-i spun că va fi împușcat. Codorniz o să pună sutana pe el și o să-l spovedească. Dacă e vinovat, îi zbor creierii; dacă nu, îl las liber.

— Hm, ce de mai formalități!... Eu i-aș fi dat foc și gata, exclamă Pancraccio disprețuitor.

Spre seară, Codorniz se reîntoarce cu sutana preotului. Demetrio ceru să-i fie adus prizonierul.

Luis Cervantes, nedormit și nemâncat de două zile, intră cu fața trasă și încercănată, cu buzele palide și uscate.

Vorbi rar și cu greutate.

— Faceți cu mine ce poftiți... Sunt convins că m-am înșelat în păreriile mele despre dumneavoastră.

Urmă o liniște îndelungată. După aceea continuă:

— Am crezut că veți primi cu drag pe acela care vine să vă ofere un ajutor, bietul meu ajutor, de pe urma căruia dumneavoastră ați profita... Ce câștig eu dacă revoluția triumfă sau nu?

Încet, încet, se însuflețea și lânzezeala lui dispărea dintr-o clipă în alta.

— Revoluția aduce folos săracului, ignorantului, aceluia care toată viața lui a fost sclav, nefericiților care nici măcar nu știu că sunt așa, pentru că bogatul transformă în aur lacrimile, sudoarea și sângele săracilor...

— Ei aș, vorbă să fie!... Și cum vine treaba asta?... Mie nu-mi plac predicile! Întrerupse Pancracio.

— Eu am vrut să lupt pentru cauza sfântă a nefericiților... Însă dumneavoastră nu mă înțelegeți... Dumneavoastră mă respingeți... Păi atunci, faceți cu mine ce vreți!

— Pentru moment nu-ți prind frânghia de beregată... deși e plină și albă cum n-am pomenit!

— Da, știu pentru ce ai venit dumneata, reluă Demetrio cu dezgust, scărpinându-se în cap. Te voi împușca, ce zici?

...

Apoi, întorcându-se către Anastasio:

— Luați-l de aici... și dacă vrea să se spovedească, aduceți-i un preot...

Anastasio, calm ca întotdeauna, îl luă ușor de braț pe Cervantes.

— Vino pe aici, filfizonule...

Când după câteva minute apăru Codorniz îmbrăcat în

sutană, toți râseră, ținându-se cu mâinile de burtă.

— Hm, filfizonul ăsta e mare șmecher, spuse Codorniz. Așa de șmecher încât mi se pare că a râs de mine când am început să-i pun întrebări.

— Și n-a destăinuit nimic?

— N-a spus nimic mai mult decât a spus aseară...

— Ma face să cred că nu e vorba de ce crezi tu, prietene, remarcă Anastasio.

— Bine, atunci dați-i de mâncare și țineți-l sub observație.

VIII

Luis Cervantes de-abia se putu scula a doua zi. Târându-și piciorul rănit, umblă din casă în casă căutând puțin alcool, apă fiartă și fâșii de rufe uzate. Camila, cu neobosita ei bunăvoință, îi făcu rost de toate.

După ce începu să se spele, ea se așeză lângă el să privească, cu o curiozitate de munteancă, cum își îngrijește rana.

— Auzi, și cine te-a învățat să lecuiești?... Și pentru ce ai fiert apa?... Și cârpele pentru ce le-ai fiert? Ia te uită ce de lucruri minunate!... Și asta, care ți-ai turnat-o pe mâini, ce e?... Ptiu!... Rachiu cu adevărat?... Fugi de aici, eu credeam că rachiu este bun numai pentru colici!... Ah!... Dumneata trebuie să fii doctor?... Ha, ha, ha!... Să mori de râs!... Și pentru ce nu-i mai bună apa rece?... Ce de mai minunății!... Ce de animale se găsesc în apa nefiartă!... Pfui!... Păi atunci nici nu mă mai uit la nimic!...

Camila continuă să-l întrebe mereu, și cu atâta familiaritate, încât foarte repede a început să-l tutuiască.

Revenind la propriile sale gânduri, Luis Cervantes nu-i mai da atenție.

„Unde sunt acei oameni minunați înarmați și cu tot ce le trebuie pentru călărie, care primesc soldele în pesos grei

pe care Villa îi toarnă în tiparnițele din Chihuahua? Aș, vorbă să fie! Vreo douăzeci de indivizi desculți și păduchioși, care călăresc o turmă de mărtoage. Să fie oare adevărate afirmațiile ziarelor guvernamentale, și asigurările date de el însuși că așa-zii revoluționari nu erau altceva decât niște bandiți uniți acum, sub un pretext măreț, pentru a-și satisface setea de aur și de sânge? Să fi fost oare minciună tot ce vorbeau despre ei simpatizanții revoluției? Însă dacă ziarele țipau într-una, pe toate tonurile, despre atâtea succese și para-succese ale federației, pe de altă parte, un casier, venit de curând din Guadalajara, a răspândit zvonul cum că rudele și favoriții lui Huerta⁹ părăseau capitala îndreptându-se spre porturi, cu toate că el continua să urle: «Voi face pacea cu orice preț». Așadar, revoluționarii, bandiții sau oricum i-ai numi, ei erau aceia care trebuiau să doboare guvernul; viitorul le aparținea; trebuia deci să fiu alături de ei, numai cu ei”.

— Nu, ceea ce văd acum nu mă poate înșela, își zicea ca pentru sine, aproape cu voce tare.

— Ce tot spui? îl întrebă Camila; păi eu crezusem că sobolanii ți-au mâncat limba.

Luis Cervantes coborî sprâncenele și privi cu un aer dușmănos acea specie de maimuță tâmpă, cu piele arămie, dinți de fildeș, picioare late și scurte.

— Ascultă, filfizonule, și tu știi să povestești istorioare?

Luis făcu un gest de dezaprobare și se îndepărtă fără să-i răspundă.

Ea, fermecată, îl urmări cu privirea până ce silueta lui

---

⁹ *Victoriano Huerta* (1854–1916) general și om politic mexican, care a slujit mai întâi dictatura lui Porfirio Díaz. După moartea acestuia, revoluția burghezo-democrată triumfă (1911) sub președinția lui Francisco Indalecio Madero (1873–1913), pe care Huerta îl înlătură de la putere proclamându-se el președinte al Republicii și instaurând un regim reacționar. Neputând ține piept mișcării populare ridicate împotriva sa de generalul Venustiano Carranza și Pancho Villa, precum și ostilității statelor vecine, Huerta demisionează în 1914.

dispăru pe poteca de lângă pârau.

Era atât de cufundată în gânduri, încât tresari puternic când auzi vocea vecinei, chioara Maríá Antonia, care, iscodind din coliba sa, îi strigă:

— Hei, tu!... dă-i prafurile de dragoste... Să vezi dacă nu cade în felul ăsta...

— Ptiu!... Fă tu treaba asta...

— Dacă aş fi vrut eu!... Însă, pfui! mi-e scârbă de filfizoni...

IX

— Cumătră Remigia, împrumută-mi nişte ouă; m-am pomenit dis de dimineată cu găina moartă. Am nişte domni care vor să ia masa la mine.

Din cauza trecerii de la lumina puternică a soarelui la întunericul din colibă, îngroşat şi din pricina fumăraiei care se ridica de la vatră ochii vecinei se măriră. Dar nu trecură decât câteva clipe şi începu să distingă clar contururile obiectelor şi pătucul rănitului aflat într-un ungher, atingând cu căpătâiul lui şopronul înnegrit şi lucios.

Se ghemui pe vine lângă cumătra Remigia şi, aruncând priviri furişe spre locul unde se odihnea Demetrio, întrebă cu voce joasă:

— Cum se simte omul?... S-a liniştit?... Ce bine!... Priveşte, şi e atât de tânăr!... Dar tot mai e palid... Of!... De ce nu i se vindecă rana?... Auzi, cumătră Remigia, nu vrei să-i facem ceva de băut?

Cumătra Remigia, goală de la mijloc în sus, îşi întinse braţele sale osoase cu vinele îngroşate, apucă sucitorul *metate*¹⁰-ului şi-l trecu de mai multe ori peste *nixtamal*-ul său.

---

10 Piatră dreptunghiulară care serveşte în Mexic la măcinatul porumbului.

— Pe urmă, cine știe dacă o să le placă, răspunse fără a-și întrerupe îndeletnicirea aspră, grea, aproape sufocantă; ei aduc doctorul lor și din cauza asta...

— Cumătră Remigia, se ivi o altă vecină îndoindu-și spinarea slabă, ca să poată intra pe ușă, nu cumva ai câteva foi de dafin să-mi dai ca să-i fac o fiertură Mariei Antonia?... S-a trezit azi dimineață cu dureri de burtă...

Și cum ea, de fapt, venea cu asemenea pretexte numai pentru a iscodi și a cleveti, întoarse privirea spre ungherul unde se afla bolnavul și, făcând un semn cu ochiul, se interesă de sănătatea lui.

Cumătra Remigia coborî ochii pentru a arăta că Demetrio doarme...

— Vino, cumătră Pachita, nu am văzut că ești și dumneata aici...

— Ziua bună să vă dea Domnul, coană Fortunata... Cum s-au simțit azi dimineață la sculare?

— Păi, Maria Antonia cu „stăpânul” său... și, ca de obicei, cu durere de burtă...

Se așeză pe vine, alături de cumătra Pachita.

— Nu am foi de dafin, sufletețul meu, răspunde cumătra Remigia oprindu-se o clipă din măcinat; își dădu la o parte, de pe obrazul pe care curgea sudoarea, câteva fire de păr căzute pe ochi și pe urmă își afundă mâinile într-o cratiță, scoțând un pumn de porumb fiert din care se scurgea o apă gălbuie și tulbure. Eu nu am; dar du-te la cumătra Dolores; ei nu-i lipsesc niciodată ierburile.

— Coana Dolores a plecat de azi noapte la confreerie. Au venit la ea, pe bună dreptate, și au trimis-o să alunge neliniștea ce a cuprins-o pe fata mătușei Matias.

— Fugi, cumătră Pachita, nu mai spune!...

Cele trei bătrânele formează un cerc viu și, vorbind cu voce foarte scăzută, se pun pe bârfit.

— Este tot așa de adevărat precum e adevărat că Dumnezeu se află în ceruri!...

— Ah, doar eu am fost prima care am spus: „Marcelina este însărcinată, da, însărcinată!” Dar nimeni n-a vrut să mă creadă...

— Biata copilică... Și ce e mai rău este că tot necazul ăsta i se trage de la unchiul său Nazario!...

— Dumnezeu s-o apere!...

— Nu-i adevărat! ce unchi Nazario și alte născociri!... Blestemații de federali, ei sunt vinovați!...

— Păi, dacă e așa, atunci e și mai nenorocită!...

Hărmălaia cumetrelor reuși să-l trezească pe Demetrio.

Tăcură o clipă și după aceea cumătra Pachita, scoțând din sân un porumbel blând ce deschidea cu greutate ciocul, aproape sufocat, spuse:

— Este adevărat că eu am adus domnului aceste amestecuri... dar, fără îndoială, cel mai priceput e doctorul...

— Astea nu-i sunt de folos, cumătră Pachita...; e ceva care-l face să iasă afară!...

— Domnule, iertați-mă... V-am adus acest dar, spuse bătrâna apropiindu-se de Demetrio. Pentru pierderea de sânge nu se află leac mai bun decât aceste esențe...

Demetrio aprobă bucuros. Îi pusese deja pe stomac niște bucăți de pâine muiate în rachiu, și cu toate că atunci când i le desprinsesă se răcori mult, simțea totuși că mai avea încă fierbințeală.

— Vino, cumătră Remigia, că dumneata știi mai bine ce trebuie făcut, spuseră vecinele.

Dintr-o trestie ce servește drept cuțit la culesul fructelor de nopal, cumătra Remigia desfăcu o fâșie lungă și ascuțită ca o lamă, luă puiul de porumbel într-o mână, apropiindu-l de pântec, și cu o îndemânare de chirurg îl tăie în două dintr-o singură lovitură.

— În numele lui Isus, al Mariei și al lui Iosif! spuse cumătra Remigia, pronunțând o binecuvântare. Apoi, aplică cu repeziciune peste abdomenul lui Demetrio cele

două jumătăți calde și sângerânde ale porumbelului.

— O să vezi ce bine o să te simți...

Urmând sfaturile cumetrei Remigia, Demetrio rămase nemișcat, ghemuindu-se pe o coastă.

Atunci cumătra Fortunata povesti necazul ei. Ea avusese foarte multă bunăvoință față de șefii revoluției. În urmă cu trei luni, federalii i-au luat unica flică și asta o făcea nenorocită și o înfură.

La începutul povestirii, Codorniz și Anastasio Montaños, ghemuiți la picioarele pătuțului, stăteau cu capul ridicat și, cu gura căscată, ascultau povestirea; însă într-atât de multe fleacuri înșiră cumătra Fortunata, încât pe la mijlocul povestirii Codorniz se plictisi și ieși afară să se mai scarpine nițel la soare. Când totul se termină cu solemnele: „Aștept de la Dumnezeu și de la Preasfânta Fecioară ca să nu lăsați viu pe niciunul din acești federali ai Diavolului”, Demetrio, cu fața întoarsă la perete, simțindu-se mult mai bine după ce înghițise leacurile, urmărea cu gândul drumul pe care-l va străbate pentru a se interna în spitalul din Durango, iar Anastasio Montaños sforăia ca un trombon.

X

— Pentru ce nu-l chemi pe filfizon să te lecuiască, frate Demetrio? spuse Anastasio Montaños comandantului, care pe zi ce trecea avea frisoane mai puternice și febră mare. Dacă l-ai vedea, el s-a tratat singur și umblă atât de bine că nici măcar nu șchioapătă.

Venancio însă, care păstra borcănelele cu grăsimi și plăcuțele cu mațe slinoase aranjate în șir, protestă:

— Dacă pune altcineva mâna, eu nu-mi mai iau nicio răspundere.

— Ascultă, prietene, tu nu ești nici doctor, nici nimic!... Ai uitat oare pentru ce ni te-ai alăturat? întrebă Codorniz.

— Da, Codorniz, îmi aduc aminte că ai venit cu noi deoarece ai furat un ceas și niște inele cu briliante, preciză foarte înflăcărat Venancio.

Codorniz izbucni în râs.

— Se poate!... Însă tu ai fugit din satul tău pentru că ți-ai otrăvit logodnica.

— Minți!...

— Ba da; i-ai dat cantaridă pentru...

Strigătele de protest ale lui Venancio se înecară în zgomotoasele hohote de râs ale celorlalți.

Demetrio, posac, îi făcu să tacă; după aceea începu să se vaiete, și spuse:

— Ia aduceți-l pe student.

Sosi Luis Cervantes, îi descoperi piciorul, examinează cu atenție rana și dădu din cap semnificativ. Legătura făcută din pânză intra adânc într-o cută a pielii; piciorul, umflat, părea gata să plesnească. La fiecare mișcare, Demetrio scotea un geamăt. Luis Cervantes tăie bandajul, spală bine rana, acoperi coapsa cu fâșii mari ude și-l bandajă din nou.

Demetrio putu dormi toată după-amiaza și toată noaptea. A doua zi se trezi foarte mulțumit.

— Are o mână foarte ușoară filfizonul, spuse.

Venancio, pe loc, observă:

— Foarte bine; însă trebuie să știți că filfizonii sunt ca și umezeala, pătrund peste tot. Din cauza filfizionilor s-au pierdut roadele revoluțiilor.

Și cum Demetrio avea o încredere oarbă în cunoștințele bărbierului, într-o altă zi, la ora la care Luis Cervantes venise să-i panseze, îi spuse:

— Ascultă, omule, fă treabă bună pentru ca atunci când am să mă înzdrăvenesc să te duci la casa ta sau unde ți-o pofti inima.

Luis Cervantes, discret, nu răspundea nimic.

Trecu o săptămână, cincisprezece zile; federalii nu dădeau niciun semn de viață. În schimb, fasolea și

porumbul se găseau din abundență prin fermele din apropiere; lumea nutrea atâta ură față de federali, încât cu multă bunăvoință dădea ajutor rebelilor. Oamenii lui Demetrio așteptau cu răbdare însănătoșirea completă a comandantului lor.

Timp de mai multe zile, Luis Cervantes continuă să rămână abătut și tăcut.

— Ce-i de făcut, filfizonule, văd că ești îndrăgostit! îi spuse într-o zi Demetrio, glumind, după ce-i îngriji rana.

Începuse să-l îndrăgească. Puțin câte puțin prinse să se intereseze de treburile lui. Îl întrebă dacă i se dădea întreaga rație de carne și lapte. Luis Cervantes trebui să-i spună că se hrănea numai cu ceea ce bătrânele miloase de la fermă îi dădeau și că lumea continua să-l privească ca pe un necunoscut sau ca pe un nepoftit.

— Toți sunt băieți buni, aici, filfizonule, adăugă Demetrio; totul e să știi cum să-i iei. De mâine nu-ți va lipsi nimic. Vei vedea.

Și într-adevăr, chiar din acea seară lucrurile începură să se schimbe. Trântiți pe terenul pietros, privind norii amurgului asemănători unor uriașe cheaguri de sânge, câțiva din oamenii lui Macías ascultau relatările pe care le făcea Venancio despre plăcutele episoade din *Jidovul rățăcitor*. Mulți din ei, adormiți de vocea mieroasă a bărbierului, începură să sforăie; însă Luis Cervantes, foarte atent, după ce bărbierul termină predica sa cu stranii comentarii anticlericale, îi spuse cu emfază:

— Admirabil! Dumneata ești foarte talentat!

— Într-adevăr, am ceva talent, recunosc Venancio convins, însă părinții mei au murit și eu nu am mai putut face carieră.

— Asta-i cel mai puțin important. Când *cauza* noastră va triumfa, dumneata vei obține ușor un titlu. Două sau trei săptămâni de practică prin spitale, o bună recomandare a comandantului nostru Macías... și dumneata vei și ajunge

doctor...! Ai o asemenea dexteritate, încât totul va fi o jucărie!

Din acea noapte, Venancio se deosebi de ceilalți, încetând a-l mai numi „filfizon”. Luisito în sus, Luisito în jos.

XI

— Ascultă, filfizonule, aș vrea să-ți spun ceva... zise Camila într-o dimineață, la ora la care Luis Cervantes se ducea la colibă după apă fiartă pentru a-și îngriji piciorul.

Fata umbla neliniștită de câteva zile, iar fandoseala și rezerva ei sfârșiră prin a-l plictisi pe tânăr, care, oprindu-se o clipă din ocupația sa, se ridică în picioare și privind-o în față, îi răspunse:

— Bine... Ce vrei să-mi spui?

Camila simți cum limba i se înmoaie ca o cârpă și nu putu scoate o vorbă; obrazul i se făcu roșu ca macul, ridică umerii și coborî capul într-atât încât aproape că-și atinse pieptul gol. După aceea, fără a se mișca și fixându-și cu îndărătnicie privirea pe rană, pronunță cu o voce foarte înceată.

— Ia uite ce frumos se vindecă!... Parcă-i un boboc de trandafir de Castilia.

Luis Cervantes își aplecă fruntea cu vădita plictiseală și se apucă din nou să-și îngrijească rana fără a-i mai păsa de fată.

Când termină, Camila dispăruse.

Timp de trei zile fata nu se mai arătă pe nicăieri. Cumătra Agapita, mama ei, era aceea care alerga la chemarea lui Luis Cervantes și tot ea îi fierbea apa și cârpele. El, cu multă precauție, avu grijă să nu mai întrebe nimic. Însă, după trei zile, Camila era iar acolo, dând mereu târcoale și fandosindu-se mai mult ca înainte.

Luis Cervantes, preocupat, o încuraja prin nepăsarea lui

pe Camila, care în sfârșit vorbi:

— Ascultă, filfizonule... Vreau să-ți spun ceva... Ascultă, filfizonule; vreau să mă înveți cântecul *La Adelita*... pentru... Cum, nu ghicești pentru ce?... Păi pentru a-l cânta mult, mult, când vei pleca, când nu vei mai fi tu aici... când vei pleca departe, atât de departe... încât nici nu-ți vei mai aduce aminte de mine.

Cuvintele ei aveau asupra lui Luis Cervantes efectul pe care-l produce un vârful de oțel zgâriind pereții unei sticle.

Ea nu-și dădea seama, și continua tot atât de naivă ca și mai înainte:

— Hai, filfizonule, nu-ți fie teamă!... Dacă ai vedea cât de rău este bătrânul care vă conduce pe voi... Să-ți povestesc ce mi s-a întâmplat cu el... Doar știi că acel Demetrio nu vrea să-i facă de mâncare altcineva decât mama și să nu i-o aducă nimeni decât eu... Bine; să vezi, alaltăieri am intrat la el cu *champurrado*¹¹ și, ce crezi că a făcut bătrânul pisălog? Păi, m-a prins strâns de mână, foarte strâns; după aceea a început să mă ciupească de pulpe... Ah, dar ce scatoalcă i-am tras!... „Hei, ce faci?... Astâmpără-te!... Ce faci, bătrân mojić?... Dă-mi drumul... dă-mi drumul, bătrân nerușinat!” Și mă dau înapoi și scap nevătămată, și am fugit afară... Ce părere ai, filfizonule, despre asta?

Niciodată Camila nu-l văzuse pe Luis Cervantes râzând cu atâta poftă.

— Spune-mi, e adevărat tot ce-mi povestești?

Complet zăpăcită, Camila nu putu să-i răspundă. El începu din nou să râdă zgomotos, repetând întrebarea. Ea, simțind nesiguranța fu și mai zbuciumată și îi răspunse cu voce întretăiată.

— Da, este adevărat... Și asta este tot ceea ce am vrut să-ți spun... Ce, nu ți-am dat curaj acum, filfizonule?

Din nou Camila admiră cu încântare fața proaspătă și radioasă a lui Luis Cervantes, ochii lui verzi-albăstrui cu

---

¹¹ Băutură întăritoare din făină de porumb și lapte.

expresie duioasă, obrajii săi fragezi și trandafirii ca ai unei păpuși de porțelan, netezimea pielii sale albe și delicate de pe gât, și de pe brațele ivite din mânecile unei bluze grosolane de lână, blondul cald al părului său, ușor încrețit.

— Dar ce dracu mai aștepți, proasto? Dacă comandantul te dorește, ce vrei mai mult?

Camila simți că i se ridică ceva din piept, ceva ce ajunge până la gât și acolo se încălcește. Strânse puternic pleoapele pentru a-și limpezi de lacrimi ochii săi senini; după aceea își șterse cu dosul mâinii obrajii umeziți și, la fel ca și cu trei zile înainte, fugi cu sprinteneala cerbului.

XII

Rana lui Demetrio se cicatrizase. Începură discuțiile asupra proiectelor de a se îndrepta spre nord, unde se spunea că revoluționarii au învins pe toată linia trupele federalilor. O întâmplare făcu însă să se precipite lucrurile. Într-o zi, Luis Cervantes stând așezat pe un pisc de munte, în răcoarea înserării, cu privirea pierdută departe, se lăsa în voia gândurilor ca să-i treacă de urât. La picioarele crestei înguste, întinși printre tufișurile de la marginea râului, Pancracio și Manteca jucau cărți. Anastasio Montañés, care privea cu indiferență jocul, își întoarse brusc fața-i acoperită de barba neagră și ochii blânzi spre Luis Cervantes și-l întrebă:

— De ce ești trist, filfizonule? Unde-ți sunt gândurile? Vino lângă mine și stai jos, să discutăm.

Luis Cervantes rămase nemișcat; însă Anastasio se duse lângă el și se așează prietenos alături.

— Dumitale îți lipsește zarva locurilor unde te-ai născut. Este clar că ești un om subțire... Privește, filfizonule: cu toate că mă vezi slinos și cu hainele rupte, nu sunt ceea ce par să fiu... Nu mă crezi?... Eu n-am nevoie de nimic; sunt

stăpânul a zece perechi de boi... Serios!... Poate să ți-o adeverească cumătrul Demetrio!... Am zece *fanegas*¹² ale mele cu semănături... Crede-mă!... Ascultă, filfizonule; mie îmi place să mă iau la hartă cu federalii și din cauza asta îmi poartă atâta ură. Ultima oară, acum vreo opt luni (exact de când mă găsesc aici), i-am dat o lovitură de cuțit unui tânăr căpitan caraghios (Dumnezeu să mă păzească), aici, lângă buric, dar, crede-mă, eu n-am nevoie de nimic... Mă găsesc aici din cauza asta... și pentru a-i da o mână de ajutor cumătrului Demetrio...

— Iubita vieții mele! strigă entuziasmat Manteca punând primele două cărți de joc pe masă. Peste valetul de pică puse o monedă de douăzeci de *centavos* de argint.

— Cum poți crede că mie jocul nu-mi aduce satisfacție, filfizonule!... Vrei să pariezi?... Vino aici și privește: șerparul ăsta de piele încă mai sună! spuse Anastasio scuturând brâul și făcând să se audă sunetul produs de lovirea monedelor.

În vremea asta Pancraccio filă pachetul cu cărți de joc, scoase valetul și se iscă ceartă. Glume, strigăte, iar după aceea înjurături. Pancraccio își apropie obrazul său parcă cioplit în piatră de cel al lui Manteca, partenerul lui, care îl urmărea cu privire de șarpe, convulsionat ca un epileptic. Stăteau gata să se încaiere dintr-o clipă în alta. Negăsind înjurături destul de mușcătoare, se grăbeau să-i pomenească pe tați și pe mame, într-o broderie nespus de bogată în necuviințe.

Dar nimic nu se întâmplă până la urmă; după ce-și epuizară insultele, abandonară jocul, și-și azvârliră unul altuia, liniștiți, brațul peste umăr, pornind agale după o înghițitură de rachiu.

— Nici mie nu-mi place să mă lupt cu vorbele. Țsta e lucru urât, nu-i așa, filfizonule?... De fapt, uite, nimeni nu s-a legat de familia mea... Îmi place să fiu la locul meu. Din

---

12 Măsură agrară spaniolă de aproximativ 64,5 ari.

cauza asta nu glumesc niciodată... Fii atent, filfizonule, continuă Anastasio, schimbând tonul, ducându-și o mână la frunte și stând în picioare, ce prăfăraie se ridică colo, în spatele delușorului? Drace! Te pomenești că sunt conservatorii!... Și ne iau pe nepusă masă! Vino, filfizonule; să mergem să le dăm de veste băieților.

Era un prilej de mare bucurie:

— Să mergem în întâmpinarea lor! spuse primul Pancracio.

— Da, să mergem în întâmpinarea lor. Să facem în așa fel încât să nu ne scape!...

Însă dușmanul se reducea la o mică turmă de măgari și la doi conducători.

— Opriți-i. Sunt munteni și trebuie să aducă ceva vești, spuse Demetrio.

Într-adevăr, veștile pe care le aduceau muntenii erau deosebit de importante. Federalii fortificaseră dealurile El Grillo și La Bufa din Zacatecas. Se zicea că este ultima redută a lui Huerta, și toată lumea prevestea căderea ei. Familii întregi plecau în graba mare spre sud; trenurile erau supraîncărcate de lume; lipseau trăsurile, căruțele pentru transport, iar pe șosele, mulți, cuprinși de panică, mergeau pe jos cu bagajele în spinare. Pánfilo Natera își aduna oamenii în Fresnillo, iar federalii, de spaimă, își pierdeau pantalonii.

— Căderea cetății Zacatecas este *Requiescat in pace*¹³ pentru Huerta, îi asigură Luis Cervantes cu o vehemență extraordinară. Trebuie să ajungem să ne unim cu generalul Natera înaintea atacului.

Observând uimirea ce o trezeau cuvintele sale pe chipurile lui Demetrio și ale tovarășilor săi, își dădu seama că mai era încă socotit de prisos și nevrednic de luat în seamă.

Dar în ziua următoare, când oamenii ieșiră în căutare de

---

13 Veșnica pomenire (lat.).

cai buni pentru a porni din nou la drum, Demetrio îl chemă pe Luis Cervantes și-i spuse:

— Vrei cu adevărat să mergi cu noi, filfizonule? Dumneata ești făcut din alt aluat, și drept să-ți spun, nu înțeleg cum poate să-ți placă viața asta. Crezi oare că cineva vine aici așa, de plăcere?... E drept, de ce să nu recunoaștem? Unuia îi place agitația; dar nu e numai asta... Stai jos, filfizonule, stai jos să-ți povestesc. Știi pentru ce m-am răzvrătit?... Ascultă: înainte de revoluție aveam pământul meu, cu brazda gata răsturnată pentru semănat, și dacă nu ar fi avut loc ciocnirea cu don Mónico, moșierul din Moyahua, în clipa asta eu aș fi fost în mare zor, cu pregătutul boilor pentru semănat... Pancraccio, desfundă două sticle de bere, una pentru mine și cealaltă pentru filfizon... Pe Sfânta Cruce!... Nu poate să ne facă decât bine, nu-i așa?...

XIII

— Eu sunt originar din Limón, foarte aproape de Moyahua, din frumosul defileu Juchipila. Aveam casa mea, vacile mele, o bucată de pământ pentru semănat; adică nu-mi lipsea nimic. Păi, domnule, noi fermierii avem obiceiul să coborâm în sat la fiecare opt zile. Mai aude omul o liturghie, ascultă o predică, după aceea se duce la piață, cumpără ceapă, pătlăgele roșii și tot ce are nevoie. Pe urmă, împreună cu prietenii, intră în prăvălia lui Primitivo López să ia o gustare. Ia un păhărel; câteodată cineva dintre noi este mai binevoitor și ne mai cînstește cu încă un păhărel; și i se urcă la cap, și-i face multă plăcere, și mai râde omul, țipă, cântă și e bine dispus. Totul este în regulă pentru că nimeni nu se supără. Dar încep să se agațe de tine; polițistul dă târcoale pe acolo și trage cu urechea pe la ușa; comisarului sau ajutoarelor lui li se năzare să-ți strice cheful... Este limpede, omule, nu ești un

bărbat moale și potolit, ești om îndrăzneț, curajos și te ridici și le spui cuvintele pe care le merită! Dacă au înțeles, drum bun; pe câte unul îl lasă în pace, și cu asta se termină totul. Dar se întâmplă câteodată că vor să stea altfel de vorbă... și unul este viclean din fire... și nu-i place să i se ceară socoteală... Și... da, domnule; intervine pumnalul, și chiar și pistolul... Și după aceea pornim să străbatem munții până ce nimeni nu-și mai aduce aminte de mort!

Bine. Ce s-a întâmplat cu don Mónico? Un fleac! Mult mai puțin important decât cu ceilalți. Într-o clipă, cât ai zice pește!... O scuipătură în față pentru că s-a amestecat, și iată că mă aflu în fața dumitale ca să-ți povestesc... Așadar, din cauza asta m-am pus rău cu Federația. Dumneata cunoști intrigile care domnesc aici în Mexic, unde l-au ucis pe domnul Madero și pe un altul, un oarecare Felix sau Felipe Diaz, ce știi eu!... Bine: pe urmă acel Mónico a venit în persoană la Zacatecas cu o escortă, ca să mă înhațe. Zicea că eu sunt maderist și că trebuia să mă ridice. Însă cum de prieteni nu duci lipsă, unul din ei m-a anunțat la timp, și când federalii au sosit la Limón, eu fugisem. Apoi a mai venit cumătrul Anastasio, care făcuse o crimă, și după aceea Pancracio, Codorniz și mulți alți prieteni și cunoscuți. Pe urmă ni s-au mai alăturat și alții și, precum vezi: ducem lupta așa cum putem.

— Domnule comandant, spuse Luis Cervantes după câteva minute de liniște și gândire, dumneata știi prea bine că aici aproape, în Juchipila, se găsesc oamenii lui Natera; ar fi bine să ne unim cu ei mai înainte de a fi ocupată Zacatecas. Să ne prezentăm generalului...

— Nu stă în firea mea asta... Mie nu-mi place să mă supun nimănui.

— Însă dumneata, numai cu oamenii pe care-i ai aici, nu vei ajunge decât o căpetenie fără importanță. Revoluția va triumfa fără doar și poate; după ce se termină îți vor

spune, așa precum a spus Madero celor care l-au ajutat: „Prietenii, vă mulțumesc mult; acum reîntoarceți-vă la casele voastre...”

— Nici nu vreau altceva decât să mă lase în pace și să mă întorc acasă.

— Stai că abia am început!.... Nu am terminat: „Dumneavoastră care m-ați ridicat până am ajuns la Președinția Republicii, primejduindu-vă viața, cu riscul de a lăsa în mizerie văduve și orfani, acum când mi-am atins scopul, duceți-vă și puneți mâna pe sapă și pe lopată, și continuați-vă traiul de azi pe mâine, flămânzi și goi, ca mai înainte, în timp ce noi, cei din clasele de sus, vom strânge câteva milioane de pesos”.

Demetrio se scărpină în cap și nu zise nimic.

— Luisito a spus un mare adevăr! exclamă cu entuziasm bărbierul Venancio.

— Precum am zis, continuă Luis Cervantes, odată terminată revoluția, s-a terminat totul. Păcat de atâtea vieți pierdute, de atâtea văduve și orfani, de atâta sânge vărsat! Toate astea pentru ce? Pentru ca doar câțiva trântori să se îmbogățească și totul să rămână la fel sau mai rău ca înainte. Dumneata ești dezinteresat și spui: „Eu nu am altă ambiție decât să mă reîntorc acasă, la pământul meu”. Însă este drept să-ți lipsești nevasta și copiii de la norocul pe care pronia cerească îl pune acum în mâinile dumitale? Este bine să abandonezi patria în aceste momente solemne când e nevoie de toată abnegația fiilor săi, cei umili, ca să o salveze, să n-o lase să cadă din nou în mâinile stăpânilor și călăilor ei dintotdeauna, proprietarii? ... Nu trebuie să fie uitat lucrul cel mai sfânt ce există în lumea asta pentru orice om: familia și patria!...

Macías zâmbi și ochii îi străluciră.

— Adică, ar fi bine să mergem cu Natera, filfizonule?

— Nu numai că ar fi bine, spuse insinuant Venancio, ci neapărat necesar, Demetrio.

— Domnule comandant, continuă Cervantes, te-am simpatizat din clipa în care te-am cunoscut, și-mi ești din ce în ce mai drag, pentru că îmi dau seama cât valorezi. Permite-mi să fiu foarte sincer. Dumneata nu-ți dai încă seama de adevărata, de înalta, de nobila dumitale misiune. Dumneata, om modest și fără de ambiții, nu vrei să vezi rolul important pe care-l joci în această revoluție. Nu-i adevărat că dumneata ai venit aici din cauza lui don Mónico, grangurele; dumneata te-ai ridicat împotriva bogătanilor care năpăstuiesc întreaga națiune. Suntem elementele unei mari mișcări sociale care trebuie să se termine prin înălțarea patriei noastre, pentru mărirea ei. Suntem instrumentele destinului pentru revendicarea drepturilor sfinte ale poporului. Nu luptăm pentru a doborî un asasin nemernic, ci luptăm împotriva tiraniei însăși. Asta este ceea ce se cheamă a lupta pentru principii, a avea idealuri. Pentru ele luptă Villa, Natera, Carranza; pentru ele luptăm noi.

— Da, da; întocmai ce am gândit și eu, spuse entuziasmat Venancio.

— Pancraccio, desfundă alte două sticle cu bere...

XIV

— Ca să vezi ce bine explică lucrurile filfizonul, cumetre Anastasio, spuse Demetrio, preocupat să tălmăcească cuvintele spuse în dimineața aceea de Luis Cervantes.

— L-am auzit, răspunse Anastasio. Într-adevăr sunt oameni care, știind să citească și să scrie, înțeleg bine lucrurile. Dar ceea ce nu pot eu pricepe, prietene, este cum te vei înfățișa dumneata domnului Natera, cu oameni atât de puțini câți suntem noi.

— Hm, lucrul acesta este cel mai puțin important! Începând de astăzi vom proceda altfel. Am auzit spunându-se că Crispín Robles trece prin comune și strânge toate

armele și caii pe care-i găsește; eliberează din închisori pe toți cei închiși și în felul acesta are mereu oameni cu duiumul. Ai să vezi. Adevărul este, prietene Anastasio, că până acum am vorbit prea multe prostii. Pare de necrezut că acest filfizon a venit să ne învețe abecedarul.

— Ce mare lucru este să știi să citești și să scrii!...

Amândoi oftară cu părere de rău.

Între timp, Luis Cervantes și mulți alții au venit să se informeze când vor porni la drum.

— Chiar mâine dimineața, spuse Demetrio fără șovăire.

Apoi Codorniz propuse să se aducă orchestra din satul apropiat și despărțirea să se facă printr-o petrecere. Ideea lui fu primită cu mare bucurie.

— Păi să pornim, exclamă Pancraccio și dădu un chiot; în ceea ce mă privește însă, nu voi pleca singur... Am o drăguță și o iau cu mine.

Demetrio spuse că și el și-ar lua bucuros o fată care îi este dragă, însă dorește mult ca niciunul dintre ei să nu lase amintiri urâte, cum au lăsat federalii.

— Nu mai avem ce aștepta; la întoarcere se aranjează totul, pronunță cu voce joasă Luis Cervantes.

— Cum! spuse Demetrio. Păi nu se spune că dumneata și Camila...

— Nu este adevărat, domnule comandant; ea te iubește pe dumneata... dar îi este frică.

— Zău, filfizonule?

— Da; însă mi se pare foarte potrivit ceea ce spuneți: nu trebuie să lăsam impresie proastă... Când ne vom întoarce învingători, atunci va fi cu totul altceva; vă vor și mulțumi.

— Ah, filfizonule!... Ești foarte dibaci! spuse Demetrio zâmbind și lovindu-l cu palma pe spate.

Spre seară, ca de obicei, Camila cobora după apă la râu. Pe aceeași cărare, venea către ea Luis Cervantes.

Camila simți cum inima îi bătea să-i iasă din piept.

Poate fără să o observe, Luis Cervantes dispăru dintr-o

dată la o cotitură, după stânci.

Ca în toate zilele, la ora aceea, amurgul învăluia stâncile roase, ramurile arse de soare și mușchiul uscat. Sufla un vânt calduț cu șoapte ușoare, legănând frunzele ascuțite ale porumbiștii tinere. Totul era neschimbat, însă în pietre, în crengile uscate, în aerul îmbălsămat, în întreg frunzișul, Camila observa acum ceva ciudat; ca și cum dintr-o dată toate ar fi devenit triste.

Ocoli un munte stâncos și măcinat și dădu brusc de Luis Cervantes, cocoțat pe un bolovan mare, cu picioarele atârând și cu capul descoperit.

— Ascultă, filfizonule, vino măcar să-mi spui adio.

Luis Cervantes se supuse. Coborî și se apropie de ea.

— Mândrule!... Oare așa de rău m-am purtat cu tine încât să te ferești chiar să-mi vorbești?...

— Pentru ce îmi spui toate lucrurile astea, Camila? Tu ai fost atât de bună cu mine... mult mai bună decât o prietenă; m-ai îngrijit ca o soră. Eu mă despart foarte mulțumit de tine și-mi voi reaminti mereu de lucrul acesta.

— Mincinosule! spuse Camila transfigurată de bucurie. Și dacă eu nu-ți vorbeam?

— Aveam de gând să-ți mulțumesc în noaptea asta la petrecere.

— Care petrecere?... Dacă e vreo petrecere, eu nu voi merge...

— Pentru ce n-ai merge și tu?

— Pentru că nu pot să-l văd pe bătrânul ăsta... pe Demetrio.

— Nu fi proastă!... Ascultă, el te iubește mult; nu pierde ocazia asta pe care n-o vei mai întâlni niciodată. Proasto, Demetrio va ajunge general, va fi foarte bogat... Cai mulți, bijuterii multe, îmbrăcăminte foarte luxoasă, palate și mulți bani de cheltuială... Închipuiește-ți cum te-ai simți alături de el!

Pentru ca să nu-l privească drept în ochi, Camila îi ridică

pe ai ei spre albastrul cerului. O frunză uscată se desprinsese de pe înălțimea unei râpe și, legănându-se încet în aer, îi căzu ca un fluture mort la picioare. Se aplecă și o luă între degete. Apoi, fără să-l privească în față, șopti:

— Vai, filfizonule... dac-ai ști ce neplăcut îmi e când îmi spui tu toate astea!... Căci tu ești acela pe care-l iubesc... pe tine și pe nimeni altul... Du-te filfizonule; du-te, căci nu știu pentru ce îmi faci atâta rușine... Du-te! Du-te!...

Aruncă frunza pe care o sfărâmasese între degetele sale nervoase și-și acoperi fața cu colțul șorțului.

Când deschise din nou ochii, Luis Cervantes dispăruse.

Ea își continuă drumul pe malul râului. Apa părea prăfuită cu un carmin foarte fin; în valurile ei tremurau un cer multicolor și piscurile pe jumătate luminoase, pe jumătate acoperite de umbră. Mii și mii de insecte luminoase roiau peste apa încremenită. Și acolo, pe fundul râului plin de pietriș, în apele cristaline, își revăzu imaginea cu bluza galbenă cu panglici verzi, cu fustele sale albe și nescrobite, cu capul alungit, cu sprâncenele și fruntea turtite; așa cum se împodobise ca să-i fie pe plac lui Luis.

Și dintr-odată izbucni în plâns.

În tufișuri broaștele orăcăiau implacabila melancolie a clipei.

Legănându-se pe un ram uscat, un gugustiuc plângea și el.

XV

La petrecere a fost multă veselie și s-a băut un foarte bun *mezcal*¹⁴.

— Hai s-o speriem pe Camila, spuse cu voce tare Demetrio.

Toată lumea o căută cu privirea pe Camila.

---

14 Rachieu extras dintr-o varietate de agave.

— Nu se simte bine, o doare capul, răspunse cu asprime cumătra Agapita, supărată de privirile bănuitoare pe care toți le îndreptaseră spre ea.

Când fandangoul era pe sfârșite, Demetrio, clătinându-se puțin, mulțumi bunilor locuitori care îi primiseră atât de bine și le promise că după triumful revoluției nu va uita pe nimeni, căci „prieteni se cunosc numai în închisoare sau după ce ai dormit cu ei în același pat”.

— Dumnezeu să vă aibă în paza lui, spuse o bătrânică.

— Dumnezeu să vă binecuvânteze și să vă ducă pe drumul cel drept, spuseră altele.

Și María Antonia, foarte beată:

— Să vă 'toa'ceți 'epede... da' foa'te 'epede!...

A doua zi, María Antonia – care deși cu fața ciupită de vărsat și cu o albeață pe un ochi, avea o faimă foarte proastă, într-atât de proastă încât se spunea că nu exista bărbat care să n-o fi cunoscut în tufișurile de pe marginea râului – îi strigă Cămilei:

— Hei, tu!... Ce înseamnă asta?... Ce faci acolo într-un ungher, cu șalul legat la cap?... Ce?... Plângi?... Ia te uită ce ochi are! Pari o vrăjitoare! Ascultă... Nu te întrista!... Nu există durere de care e cuprins sufletul și care să nu se sfârșească după trei zile.

Cumătra Agapita încruntă sprâncenele, și cine știe ce a mai mormăit în sinea ei.

Într-adevăr, cumetrele erau mâhnite de plecarea oamenilor și a bărbaților lor, totuși bârfeli și intrigi destul de îndrăznețe se făceau auzite, se plângeau cum că n-o să mai aibă cine să le aprovizioneze ferma cu oi și viței, ca să poată mânca zilnic carne. Și-i atât de bine când cineva își petrece viața doar mâncând și bând, stând cu picioarele întinse și dormind la umbra stâncilor, în timp ce norii vin și se duc pe bolta cerului!

— Privește-i încă o dată! Pe acolo trec, strigă María Antonia; par niște jucării împrăstiate pe o masă.

În depărtare, unde măracinișul și stejărișul începeau să se contopească într-un singur plan catifelat și albăstrui, oamenii lui Macías, pe mârtoagele lor, se profilau pe limpezimea de safir a cerului și pe piscul unui vârf de munte. O pală de aer cald aduse până la colibe frânturi vagi și întretăiate ale cântecului *Adelita*.

Camila, care la chemarea Mariei Antonia ieșise să-i vadă pentru ultima oară, nu se putu abține și se reîntoarse înecându-se în hohote de plâns.

María Antonia izbucni în râs și se îndepărtă.

— Fata mea a fost deochiată, mormăi zăpăcită cumătra Agapita.

Cugetă mult și când crezu că se gândise suficient, luă o hotărâre: de pe un piron înfipt pe un stâlp al colibei, între Dumnezeiescul Chip și Preacurata Fecioară din Jalpa, luă o bucată de piele netăbăcită, ce servea bărbatului ei la înjugat boii și, îndoinđ-o, îi aplică Cămilei o lovitură puternică pentru a scoate tot răul din ea.

Pe calul lui murg, Demetrio se simțea reîntinerit; ochii lui căpătară din nou obișnuita strălucire metalică, și sub pielea lui arămie de indigen de cea mai pură rasă curgea din nou sângele roșu și fierbinte.

Toți își umflau plămânii ca pentru a respira orizonturile largi, nesfârșitul cerului, albastrul munților și aerul proaspăt, îmbălsămat de aromele pădurii. Făceau să galopeze caii, ca și cum în acea goană nebună ar fi căutat să pună stăpânire pe întregul pământ. Cine oare își mai aducea aminte, în clipele acelea, de severul comandant al poliției, de jandarmul ursuz și de bogătanul îngâmfat? Cine își mai amintea de coliba sărăcăcioasă unde trăia ca un sclav, mereu sub supravegherea stăpânului, ori de morocănosul și înverșunatul vechil, care te obliga să fii în picioare mai înainte de răsăritul soarelui, cu lopata și cu coșul, sau la coamele plugului, ori la trestie, pentru a-ți

câștiga oala de *atole*¹⁵ și farfuria cu fasolea cea de toate zilele?

Cântau, râdeau și chiuiau, îmbățați de soare, de aer și de viață.

Meco, făcând sărituri cu calul, își arăta dinții albi, glumea și făcea ghiduși.

— Ascultă, Pancraccio, întrebă el foarte grav, în scrisoarea care mi-a trimis-o nevasta mă anunță că mai avem încă un fiu. Cum vine treaba asta? Eu n-am mai văzut-o de pe timpul domnului Madero!

— Nu, nu-i nimic... Ai lăsat-o însărcinată! Toți se strâmbară de râs. Numai Meco, foarte grav și nepăsător, cânta îngrozitor de fals:

*I-am dat un ban
și mi-a spus că nu se poate...
De două ori pe-atât i-am dat
și ea nu a vrut să-i ia.
Într-atât m-am rugat
până ce un rial a aplicat.
Vai, ce femei nerecunoscătoare,
care nu știe ce e respectul!*

Larma încetă când soarele puternic îi moleși. Ziua întreagă umblară prin defileu, urcând și coborând dealuri rotunde, tunse și murdare ca niște capete chelboase, dealuri care se succedau la nesfârșit.

Pe înserat, în depărtare, în mijlocul unei creste albastre, se estompau câteva turnulețe abrupte; apoi se ivi șoseaua înecată în albe vârtejuri de praf și stâlpii cenușii de telegraf. Au înaintat până la șosea și, ceva mai departe, au descoperit silueta nedeslușită a unui om pe vine, pe lizieră. S-au apropiat de el. Era un bătrân zdrențăros, urât la chip. În mână cu un briceag neascuțit, își dregea anevoie o

---

¹⁵ Un fel de terci din făină de porumb fiartă în apă și lapte.

opincă. Lângă el păștea un măgar încărcat cu iarbă. Demetrio îl întreabă:

— Ce faci aici, bunicuțule?

— Merg în sat să duc lucerna vacii mele.

— Sunt mulți federali?

— De... câțiva; cred că nu sunt mai mulți de o duzină.

Apoi bătrânului i se dezlegă limba. Spuse că circulă zvonuri foarte grave: că Obregon¹⁶ ar asedia Guadalajara; Carrera Torres ar fi stăpân în San Luis Potosí, și Pánfilo Natera, în Fresnillo.

— Bine, îi spuse Demetrio, te poți duce în satul tău; dar ai grijă să nu scoți o vorbă despre tot ce ai văzut, altminteri te trăsnesc. Te găsesc chiar de te-ai ascunde în gaură de șarpe.

— Ce spuneți, băieți? întreabă Demetrio când bătrânul se îndepărtase.

— Să-i lovim!... Să nu lăsăm viu niciun conservator! strigară toți într-un glas.

Își numărară cartușele și grenadele de mână pe care Tecolete le fabricase din fragmente de tuburi de fier și din resturi de alamă.

— Sunt puține, observă Anastasio; Însă le vom schimba cu carabine.

Și, îngrijorați, se grăbiră să-și continue drumul înfigând pintenii în pânțelele costelive ale animalelor vlăguite.

Vocea poruncitoare a lui Demetrio îi opri.

Poposiră la poalele unei măguri, adăpostiți de un mărăciniș des. Fără a scoate șaua de pe cai, fiecare din ei își căută câte o piatră pentru căpătâi.

XVI

---

¹⁶ *Alvaro Obregon* (1880-1928), general și om politic mexican. A urmat lui Carranza la președinția Republicii (1920-1924). S-a remarcat printr-o intensă activitate progresistă și prin anticlericalismul său. A fost asasinat imediat după realegerea sa ca președinte, în 1928.

La miezul nopții, Demetrio Macías dădu ordinul de pornire.

Satul se găsea la o depărtare de o leghe sau două și în zorii zilei trebuia să se angajeze la o luptă cu federalii.

Cerul era înnourat, strălucea ici-colo câte o stea și, din când în când, clipirea roșiatică a unui fulger lumina viu depărtarea.

Luis Cervantes îl întrebă pe Demetrio dacă nu ar fi bine pentru o mai sigură reușită a atacului să apeleze la o călăuză, sau cel puțin să facă rost de datele topografice ale satului și de așezarea precisă a cazărmii.

— Nu, filfizonule, răspunse zâmbind Demetrio, cu un gest disprețuitor; le vom cădea în spate tocmai când nu se așteaptă, și gata. Așa am procedat de foarte multe ori. Ai văzut cum scot veverițele capul din scorbură când cineva o umple cu apă? La fel de zăpăciți vor ieși acești blestemați conservatori îndată ce vor auzi primele împușcături. Nu vor face altceva decât să ne servească drept țintă.

— Și dacă bătrânul care ne-a informat ieri a mințit? Dacă în loc de douăzeci de oameni vor fi cincizeci? Dacă a fost un spion pus acolo de către federali?

— Filfizonul ăsta s-a și speriat! spuse Anastasio Montañés.

— Ca și cum a mânui pușca ar fi totuna cu a pune oblojeli și a face clisme! spuse Pancraccio.

— Hm! reluă Meco. Prea multă vorbărie... Pentru o duzină de șobolani bezmetici!

— Mamele noastre n-o să se întrebe niciodată dacă au născut bărbați sau altceva, adăugă Manteca.

Când ajunseră la marginea satului, Venancio înaintă puțin și strigă la poarta unei colibe.

— Unde este cazarma? îl întrebă pe bărbatul care ieși, desculț și cu o fâșie de *poncho* acoperindu-i pieptul gol.

— Cazarma se găsește puțin mai jos de piață, stăpâne,

răspunse bărbatul.

Însă cum nimeni nu știa în ce parte era acest „puțin mai jos de piață”, Venancio îl obligă să meargă în fruntea coloanei, ca să le arate drumul.

Bietul om, tremurând de spaimă, începu să vocifereze că este un lucru îngrozitor ceea ce făceau cu el.

— Sunt un nenorocit de zilier, domnule; am nevastă și mulți copilași mici.

— Dar ce, ai mei or fi fiind câini? răspunse tăios Demetrio. Apoi ordonă: În cea mai mare liniște, porniți unul câte unul pe mijlocul șoselei.

Cupola cea mare a bisericii se înălța peste casele din jur, dominându-le.

— Priviți, domnilor, în fața bisericii este piața; mai mergeți încă pe atâta mai la vale și acolo, izolată, se găsește cazarma.

Pe urmă îngenunche, rugându-se să fie lăsat să se ducă înapoi; Pancraccio însă, fără să-i răspundă, îi dădu o lovitură cu patul puștii în piept și-l sili să meargă mai departe.

— Câți soldați sunt aici? se informă Luis Cervantes.

— Stăpâne, nu vreau să o mint pe înălțimea-voastră; însă adevărul, adevărul adevărat este că nu sunt decât un nepriceput...

Luis Cervantes se întoarse către Demetrio care se prefăcea a nu asculta.

Deodată dădură într-o, mică piațetă. O salvă zgomotoasă de puști îi asurzi. Clătinându-se, calul murg al lui Demetrio șovăi puțin, îndoi genunchii și căzu. Tecolete scoase un strigăt ascuțit și se rostogoli de pe cal, care o luă razna prin mijlocul pieței.

O nouă salvă și călăuza desfăcu brațele și căzu pe spate, fără să scoată vreun suspin.

Anastasio Montañés îl ridică repede pe Demetrio și-l duse de-o parte. Ceilalți se retrăseseră între timp și se

adăposteau pe lângă zidurile caselor.

— Domnilor, domnilor, vorbi un bărbat din sat, scoțând capul dintr-o tindă spațioasă, veniți prin spatele capelei... acolo se găsesc toți. Înapoiati-vă pe aceeași stradă, cotiți la stânga, după aceea veți da de o ulicioară, și mergeți tot înainte până ce ajungeți chiar în spatele capelei.

În clipa aceea o ploaie deasă de împușcături de pistol căzu peste ei. Împușcăturile veneau de pe terasele caselor din apropiere.

— Hm, spuse bărbatul, astea nu sunt înțepături de păianjen!... Sunt filfizonii... Intrați aici până trec... Ăstora le e frică până și de umbra lor.

— Cum, sunt atât de mulți reacționari pe-aici? întrebă Demetrio.

— Nu erau mai mult de doisprezece; dar azi noapte au fost cuprinși de panică și prin telefon au chemat pe cei din împrejurimi. Cine știe cine or fi!... Însă nu par să fie mulți. Cea mai mare parte trebuie să fie recrutați și e de-ajuns ca unul să bată în retragere că toți ceilalți îi și părăsesc pe comandanții lor. Pe fratele meu l-au recrutat în închisoare și l-au adus aici. Eu merg cu dumneavoastră, și la un semnal al meu veți vedea cum toți se vor da de partea noastră. Și nu rămâne decât să le venim de hac ofițerilor. Dacă domnul ar vrea să-mi dea o armă...

— Carabinele nu ne prisosesc, frate; însă asta îți va servi la ceva - spuse Anastasio Montañés întinzându-i omului două grenade de mână.

Șeful federalilor era un tânăr cu părul blond și cu mustați răsucite, foarte înfumurat. Cât timp nu a știut exact numărul celor care-i atacau, s-a menținut rezervat și extrem de prudent; acum însă, când reușise să-i respingă cu atâta succes încât nu le dăduse răgaz să răspundă nici măcar cu o împușcătură, se fălea cu, bărbăția și îndrăzneala lui nemaiauzită. Când soldații abia se încumetau să-și scoată capetele pe după balustrada

porticului, el, în palida lumină a zorilor, își expunea grațios silueta zveltă și mantaua cu epoleți, pe care vântul o umfla din când în când.

— Ah, îmi amintesc de rebeliunea militară!...

Cum viața sa militară se reducea la aventura în care fusese implicat ca elev al Școlii de aspiranți, când a avut loc trădarea președintelui Madero, ori de câte ori se ivea vreo ocazie mai deosebită, aducea vorba despre fapta eroică de la Ciudadela.

— Locotenent Campos, ordonă emfatic, coboară dumneata cu zece oameni și biciuiește-mi acești bandiți care se ascund... Canaliile!... Sunt buni numai pentru a mânca vite și a fura găini!

Pe porțița unei scări în spirală apăru un țăran. Aducea știrea că bandiții se găseau într-o curte, unde puteau fi capturați ușor și repede.

Lucrul ăsta îl spusese locuitorii de vază ai satului, postați pe terase și pregătiți să nu lase pe dușman să fugă!

— Chiar eu voi termina cu ei! spuse emfatic ofițerul. Dar își schimbă pe loc părerea. Chiar de la ușa scării dădu înapoi:

— Este posibil ca ei să aștepte întăriri și nu e prudent să-mi părăsesc postul. Locotenent Campos, du-te dumneata și prinde-mi-i vii pe toți, pentru a-i împușca chiar azi la amiază, la ora când iese lumea de la liturghie. Vor vedea bandiții ce exemple știu să dau!... Dacă nu este cu putință, locotenent Campos, termină cu toți. Să nu-mi lași pe niciunul viu. M-ai înțeles?

Și satisfăcut, începu să se agite de colo până colo, meditănd la redactarea comunicatului oficial pe care-l va înainta. „Domnului Ministru de Război, general don Aureliano Blanquet. - México. - Permiteți-mi, domnule general, să vă aduc la cunoștință că în zorii zilei de... o bandă de cinci sute de oameni sub conducerea căpeteniei H... a îndrăznit să atace această localitate. Silit de

împrejurare, m-am fortificat pe înălțimile satului. Atacul a început în zorii zilei și a durat mai mult de două ore de foc aprig. Cu toată superioritatea numerică a inamicului, am reușit să-l pedepsesc aspru, cauzându-i o înfrângere totală. Numărul morților a fost de douăzeci, și cu mult mai mare cel al răniților, judecând după urmele de sânge lăsate în fuga lor precipitată. În rândurile noastre am avut norocul să nu avem nicio pierdere. Am onoarea să vă felicit, domnule ministru, pentru triumful armatelor Guvernului. Trăiască domnul general don Victoriano Huerta! Trăiască Mexicul!” „După aceea, gândi în continuare, urmează cu siguranță avansarea mea la gradul de maior”. Își frecă mâinile de bucurie și, în aceeași clipă, o explozie făcu să-i țiuie urechile.

XVII

— Dacă am putea traversa această curte, am ieși drept în ulicioară? întrebă Demetrio.

— Da; numai că după curte urmează o casă, apoi altă curte și mai departe o prăvălie, răspunse țăranul.

Demetrio, pe gânduri, se scărpină în cap. Însă hotărârea lui fu rapidă.

— Poți obține un târnăcop, o sulită sau ceva asemănător, pentru a străpunge peretele?

— Da, se găsesc de toate... însă...

— Însă ce?... Unde se găsesc?

— Sculele se găsesc chiar acolo; însă toate aceste case sunt ale stăpânului și...

Demetrio, fără a-l mai asculta până la sfârșit, se îndreptă spre odaia arătată a fi magazie de unelte.

Totul nu dură decât câteva minute.

După ce ajunseră în ulicioară, unul câte unul, lipiți de ziduri, alergară pentru a se pune la adăpost în spatele bisericii.

Trebuia să sară mai întâi peste un gard, și apoi peste zidul din spatele capelei.

„Doamne ajută!” gândi Demetrio. Și el fu primul care sări.

Sărind ca niște maimuțe l-au urmat și ceilalți, ajungând sus cu mâinile pline de pământ și de sânge. Restul a fost mai ușor: trepte scobite în zidăria de piatră le-au permis să treacă cu ușurință zidul capelei; pe urmă cupola însăși îi apăra de privirile soldaților.

— Par să fie puțini, spuse țăranul; merg să văd unde o fi fratele meu. O să vă fac semn... și apoi, pe ei, da?

Numai că în acel moment nu era nimeni care să-l ia în seamă.

Demetrio privi o clipă mantalele negricioase aflate de-a lungul parapetului, pe cele din față și de pe laturi, de pe turnurile înțesate cu lume și din spatele balustradei de fier.

Zâmbi satisfăcut, și, întorcându-și fața către ai săi, strigă:

— Acum!...

Douăzeci de grenade explodară în același timp în mijlocul federalilor, care, cuprinși de spaimă, se ridicară cu ochii holbați peste măsură. Mai înainte ca ei să-și dea seama exact de primejdie, alte douăzeci de grenade se sparseră cu zgomot, lăsând o mulțime de morți și răniți.

— Nu e Tovia!... Tovia, unde ești?... Tovia... Nu-l văd pe fratele meu... implora neliniștit țăranul.

În zadar un sergent bătrân îi dojenea cu asprime și-i înjura pe soldați în speranța unei reorganizări salvatoare. Ce se întâmpla acolo nu era altceva decât o goană disperată de șobolani înăuntrul unei curse. Unii se îndreptau spre porțița de la scară și acolo se prăbușeau ciuruiți de gloanțele lui Demetrio; alții se azvârleau la picioarele celor vreo douăzeci de bărbați arătând ca niște fantome, cu capetele și piepturile întunecate ca de tuci, cu

izmene albe, largi și rupte, ce le ajungeau până la opinci. În clopotniță, unii din ei se zbăteau să iasă dintre morții ce se prăbușiseră peste ei.

— Domnule comandant! strigă Luis Cervantes foarte alarmat. S-au terminat grenadele și carabinele sunt în curte! E îngrozitor!...

Demetrio zâmbește și scoate un pumnal cu tăișul lung și strălucitor. În aceeași clipă alte lame de oțel strălucesc în mâinile celor douăzeci de luptători ai săi; unele lungi și ascuțite, altele late cât palma, și multe din ele grele ca satirul.

— Spionul! strigă pe un ton de triumf Luis Cervantes. Nu v-am spus eu?

— Nu mă omorî, tăicuță! imploră bătrânul sergent la picioarele lui Demetrio, care-și ținea în sus brațul înarmat.

Bătrânul ridică fața sa de indigen plină de zbârcituri și fără un fir de păr alb. Era tocmai acela care îi mințise în ajun.

Cu un gest de groază, Luis Cervantes își întoarse brusc capul. Lama de oțel se izbește de coastele care fac crac, crac, și bătrânul se prăbușește pe spate, cu brațele deschise și ochii înspăimântați.

— Pe fratele meu, nu!... Nu-l omorâți, este fratele meu! strigă înnebunit de groază țăranul văzându-l pe Pancraccio azvârlindu-se asupra unui federal.

S-a înserat. Pancraccio, dintr-o singură lovitură, i-a tăiat gâtul și, ca dintr-o fântână, țâșnesc două șiroaie stacojii.

— Moarte tâlharilor!... Moarte conservatorilor!

În măcelul care urmează se disting Pancraccio și Manteca, ucigându-i pe răniți. Montañés, retras, lasă mâna să i se odihnească; pe chip îi persistă un zâmbet dulceag, iar pe obrazul nepăsător strălucește naivitatea copilului și cruzimea șacalului.

— Aici a rămas unul viu, strigă Codorniz.

Pancraccio dă fuga până la el. Este tânărul căpitan blond,

cu mustață burgundă, alb ca ceara, care, rezemat într-un colț aproape de ușa scării, se oprișe sleit de puteri.

Pancraccio îl duce în ghionturi până la balustradă. O lovitură cu genunchii în șolduri și, ca un sac plin cu pietre, cade de la douăzeci de metri înălțime și se prăbușește peste tinda bisericii.

— Prost mai ești! exclamă Codorniz. Dacă vezi ceva rău în asta, nu mai avem ce discuta! Avea niște pantofi așa buni, și tare i-aș fi luat eu!

Oamenii, aplecați acum peste cadavre, sunt ocupați să dezbrace pe cei care au haine mai bune. Cu prada dobândită se îmbracă, glumesc și râd bine dispuși.

Dându-și la o parte șuvițele îmbibate de sudoare, care îi căzuseră pe frunte acoperindu-i ochii, Demetrio spune:

— Acum să ne ocupăm de filfizoni!

XVIII

Cu o sută de oameni, Demetrio ajunse la Fresnillo în aceeași zi în care Pánfilo Natera începea înaintarea cu toate forțele sale spre Zacatecas.

Comandantul din Zacatecas îl primi cordial.

— Știu cine ești și cu ce oameni vii! Am aflat despre scărmăneala ce le-ai tras-o federalilor din Tepic și până-n Durango!

Natera strânse puternic mâna lui Macías, în timp ce Luis Cervantes perora:

— Cu oameni ca domnul general Natera și domnul colonel Macías, patria noastră se va acoperi de glorie.

Demetrio înțelese sensul acelor cuvinte când îl auzi pe Natera numindu-l în repetate rânduri „domnul colonel”.

Totul se continuă apoi cu vin și cu bere. Demetrio ciocni paharul de mai multe ori cu Natera. Luis Cervantes închină „pentru triumful cauzei noastre, care este triumful sublim al Dreptății; ca să vedem în curând realizându-se

idealurile de izbăvire ale poporului nostru răbdător și nobil, și ca aceiași oameni care acum au udat pământul cu propriul lor sânge să fie cei care să culeagă fructele care de drept le aparțin.

Natera întoarse o clipă fața sa severă spre flecar, și, întorcându-i spatele, începu să discute cu Demetrio.

Unul din ofițerii lui Natera, ațintindu-și privirea cu insistență către Luis Cervantes, se apropie încet, încet de el. Era tânăr, deschis la înfățișare și prietenos.

— Luis Cervantes?...

— Domnul Solís?

— Din clipa când ați intrat am avut impresia că vă cunosc... Să mergem! Vă văd și nu-mi vine să cred ochilor.

— Și totuși așa este...

— Așa deci... Mai bine să mergem să bem un pahar... Haidem...

— Așa! continuă Solís invitându-l pe Luis Cervantes să ia loc. De când oare te-ai făcut dumneata revoluționar?

— De mai bine de două luni.

— Ah! Se vede după entuziasmul și credința cu care vorbești și cu care noi, toți, venim la început aici!

— Dumneata le-ai și pierdut?

— Ascultă, tovarășe, să nu ți se pară ciudate confidențele pe care ți le fac chiar de la început. Prin părțile astea te apucă o poftă atât de mare de a sta de vorbă cu persoane cu bun-simț, încât atunci când cineva le întâlnește, dorește conversația cu aceeași înverșunare cu care dorește un pahar cu apă rece după ce a umblat cu gura uscată ore în șir sub razele soarelui... Însă, îți spun cinstit, doresc înainte de toate ca dumneata să mă lămurești... Nu înțeleg cum corespondentul ziarului *El País* pe timpul lui Madero, acel care scria articole furibunde în *El Regional*, acel care întrebuinta atât de des epitetul de „bandiți” când vorbea despre noi, să lupte acum în propriile noastre rânduri.

— Adevărul adevărat este că m-au convins! răspunse emfatic Cervantes.

— Convins?...

Solís lăasă să-i scape un suspin; umplu paharele și băură.

— Așadar, revoluția v-a obosit? întrebă disprețuitor Luis Cervantes.

— Obosit?... Am douăzeci și cinci de ani și, după cum se vede, îmi prisosește sănătatea... Deziluzionat? Se poate.

— Trebuie să ai motivele dumitale.

— „Mi-am închipuit un parc înflorit la capătul unei alei... Și am dat de o mlaștină.” Prietene dragă, sunt întâmplări și sunt oameni care nu-s altceva decât numai fiere... Și această fiere cade picătură cu picătură în suflet, și amărăște și înveninează totul. Entuziasm, speranțe, idealuri, bucurii... nimic! După aceea nu-ți mai rămâne decât să alegi: sau te transformi tu într-un bandit asemănător lor, sau disperi de pe scenă, ascunzându-te după zidurile unui egoism impenetrabil și feroce.

Pe Luis Cervantes îl tortura această conversație; pentru el era un chin să audă fraze atât de nelalocul lor. Ca să fie scutit să ia parte activă la ea, invită pe Solís să-i descrie în amănunt faptele care l-au adus în starea asta de dezamăgire.

— Fapte?... Lucruri neînsemnate, fleacuri: gesturi neobservate de cei mai mulți; viața de o clipă a unui fir care se rupe, a unor ochi care strălucesc, a unor buze care se supun; semnificația fugitivă a unei fraze care se pierde. Însă fapte, gesturi și expresii care, grupate în logica și înfățișarea lor naturală, constituie și întregesc câteodată grimasa groaznică și grotescă totodată a unei rase... A unei rase iredente!...

Goli încă un pahar cu vin, făcu o pauză mare și apoi continuă:

— Mă vei întreba atunci pentru ce urmez revoluția? Revoluția este uraganul, și omul care i se dăruiește nu mai

este om, ci o biată frunză uscată, smulsă de vijelie...

Prezența lui Demetrio Macías, care se apropie, îl făcu pe Solís să se întrerupă.

— Noi plecăm, filfizonule...

Alberto Solís, în cuvinte simple și cu accente de o profundă sinceritate, îl felicită zgomotos pentru faptele sale de arme, pentru aventurile sale, care l-au făcut faimos, fiind cunoscute chiar și de oamenii puternicei Divizii a Nordului.

Demetrio, încântat, asculta povestea isprăvilor sale, compuse și împodobite în așa fel încât nici el însuși nu le mai recunoștea. De altminteri, lucrul acesta îi suna atât de frumos la ureche încât sfârși prin a le povesti mai târziu pe același ton și crezând că întocmai așa se și întâmplaseră.

— Ce om simpatic este generalul Natera! remarcă Luis Cervantes pe când se reîntorcea la han. În schimb, tânărul căpitan Solís... ce pisălog!...

Demetrio Macías, fără să-l asculte, foarte mulțumit, îl prinse de un braț și-i spuse cu voce scăzută:

— Sunt colonel în toată regula, filfizonule... Și dumneata, secretarul meu...

Și oamenii lui Macías au legat de asemenea multe prietenii noi în acea noapte și „pentru plăcerea de a ne fi cunoscut” s-a băut destul *mezcal* și rachiu. Cum nu toată lumea este la fel și câteodată alcoolul este un rău sfătuitor, firește s-au iscat și unele neînțelegeri; însă totul s-a terminat cu bine, în afara cantinei, a restaurantului sau a lupanarului, fără ca prietenii să fie supărați cu ceva.

În dimineața următoare se găsiră câțiva morți: o bătrână prostituată cu o împușcătură în burtă și doi recruți ai colonelului Macías cu țeasta găurită. Anastasio Montañés raportă șefului său și acesta, ridicând din umeri, spuse:

— Țțț!... Păi să fie înmormântați...

— Golanii au și ajuns acolo, strigară cu neliniște locuitorii din Fresnillo când aflară că asaltul revoluționarilor asupra cetății Zacatecas fusese o distrugere totală.

Se înapoia gloata dezlănțuită de oameni înfierbântați, slinoși și aproape goi, cu capul acoperit cu pălării din frunze de palmier, cu calota înaltă și conică și cu boruri imense ce le acopereau jumătate din obraz.

Li se spunea golani. Și golanii se înapoiau tot atât de veseli cum mășluiseră zile întregi înaintea bătăliilor, jefuind fiecare sat, fiecare fermă, fiecare cătun, până și coliba cea mai mizeră pe care o întâlneau în cale.

— Cine-mi cumpără mașina asta? striga unul, roșu la față și obosit din cauza greutății „avansului” pe care-l luase.

Era o mașină de scris nouă care-i tentase pe toți cu reflexele strălucitoare ale pieselor sale nichelate.

Numai într-o singură dimineață acest „Oliver” schimbase cinci stăpâni, începând prin a valora zece pesos, depreciindu-se cu unul sau doi pesos la fiecare schimbare de stăpân. Adevărul era că mașina atârna foarte greu și nimeni nu putea s-o care mai mult de o jumătate de oră.

— Dau o peseta pentru ea, oferi Codorniz.

— A ta să fie, răspunse stăpânul mașinii dându-i-o imediat și cu teamă vădită ca nu cumva să se răzgândească.

Codorniz, pentru douăzeci și cinci de centavos, își făcu cheful să o ia în mâini și apoi să o azvârle peste pietre, unde se sfărâmă zgomotos.

A fost ca un semnal: toți cei care aveau cu ei obiecte grele sau care îi incomodau, începură să se descotorosească de ele, făcându-le țandări, spărgându-le de stânci. Zburau obiectele de cristal și porțelan; oglinzi groase, candelabre de alamă, statuete fine, cești și tot ceea

ce le prisosea din „avansul” zilei respective, fusese făcut bucățele pe drum.

Demetrio, care nu lua parte la această veselie, străină întru totul de rezultatul operațiunilor militare, chemă deoparte pe Montañés și pe Pancraccio și le spuse:

— Ăstora le lipsește vлага. Nu este atât de greu să cucerești o cetate. Priviți, în primul rând te retragi așa... după aceea te apropii, continui să te apropii... până ce buf! ... Și gata!

Și printr-un gest amplu, deschidea brațele sale vânjoase și puternice; după aceea le apropia puțin câte puțin, însoțindu-și cu gestul cuvintele până ce împreuna brațele la piept!

Anastasio și Pancraccio găsiră atât de simplă și de clară explicația, încât răspunseră convinși:

— Acesta-i adevărul!... Ăstora le lipsește vigoarea!...

Oamenii lui Demetrio se retraseră într-o curte.

— Îți aduci aminte de Camila, cumetre Anastasio? întrebă Demetrio suspinând, culcat pe bălegar, unde stau cu toții întinși și căscau de somn.

— Cine este Camila asta, prietene?

— Aceea care îmi făcea de mâncare acolo, în cătun...

Anastasio făcu un gest care voia să spună: „Chestiile astea cu femei nu mă interesează pe mine”.

— Nu pot s-o uit, continuă Demetrio, vorbind cu țigara în gură. Eu mă simțeam foarte rău. Terminasem de băut un pahar cu apă foarte proaspătă. „Nu mai doriți?” m-a întrebat negricioasa... Ei bine, după aceea, istovit cum rămăsesem din cauza febrei mari, continuam mereu să văd o ceașcă cu apă proaspătă și să aud un glăscior: „Nu mai doriți?”... Însă o voce, prietene, care și acum îmi sună în ureche ca un clopoțel de argint... Ce zici, Pancraccio? Mergem în cătun?

— Uite ce e, cumetre Demetrio, de ce nu vrei să mă asculți pe mine? Eu am mai multă experiență în chestii d-

astea cu femeii... Femeile!... Numai o clipă... Și ce mai clipă!... Pentru rănilor și zgârieturile pe care mi le-au lăsat pe piele! Atâta pagubă pentru ele! Sunt cel mai periculos dușman. Oare chiar nu mă crezi, cumetre?... O să vezi că nici... Însă eu am multă experiență în chestiile astea.

— Când mergem în sat, Pancraccio? insistă Demetrio, suflând o gură de fum cenușiu de țigară.

— Nu mai vorbi... Doar știi că acolo mi-am lăsat iubita...

— Iubita ta... și nu a ta, pronunță somnoros Codorniz.

— A ta... și a mea de asemenea. Bine e să nu te lași înduioșat și să nu o aduci cu tine, murmură Manteca.

— Ba da, Pancraccio; adu-ți-o pe chioara María Antonia, căci prin părțile astea este foarte frig, strigă de departe Meco.

Mulți izbucniră în hohote de râs în timp ce Manteca și Pancraccio începeau să rostească avalanșa lor de obrăznicii și obscenități.

XX

— Sosește Villa!

Știrea se răspândi cu iuțeala fulgerului.

— Ah, Villa!... Cuvântul magic. Marele om care începe să se contureze; războinicul glorios care de la distanță exercită o uriașă fascinație, ca un șarpe boa.

— Napoleonul nostru mexican! exclamă Luis Cervantes.

— Da, „Vulturul aztec, care și-a înfipt ciocul de oțel în capul viperei de Victoriano Huerta”... În felul acesta am vorbit într-un discurs la Ciudad Juárez, spuse pe un ton puțin ironic Alberto Solís, aghiotantul lui Natera.

Amândoi, așezați la tejgheaua unei cârciumi, goleau nenumărate pahare cu bere.

Și golanii cu fulare la gât, cu pantofi grosolani din toval și cu mâinile lor bătătorite de văcari, mâncând și bând neconținut, nu vorbeau decât despre Villa și trupele sale.

Oamenii lui Natera căscau gura plini de admirație față de cei ai lui Macías.

O, Villa!... Bătăliile din Ciudad Juárez, Tierra Blanca, Chihuahua, Torreón!

Însă lucrurile văzute și trăite nu valorau nimic. Trebuia să asculți relatarea minunatelor sale fapte vitejești, în care, imediat după un act de surprinzătoare mărinimie, urma cea mai bestială ispravă. Villa este stăpânul neîmblânzit al munților, eterna victimă a tuturor guvernelor, care îl urmărise ca pe o fiară; Villa este reîncarnarea vechii legende: haiducul-providență care străbate lumea cu torța luminoasă a unui ideal: să fure de la bogați ca să îmbogățească pe săraci! Și săracii îi făuresc o legendă pe care timpul își ia sarcina să o înfrumusețeze pentru ca să poată trăi din generație în generație.

— Da, da, prietene Montañés, zise unul din oamenii lui Natera, pot să-ți spun că dacă dumneata îi placi domnului general Villa, îți dă numaidecât în dar o gospodărie; dar dacă îl superi... fără să clipească ordonă să fii împușcat!...

Ah, trupele lui Villa! Adevărați oameni din Nord, foarte bine îmbrăcați, cu pălării ca în Texas, îmbrăcăminte nou-nouță kaki și încălțăminte de patru dolari din Statele Unite.

Când oamenii lui Natera spuneau toate acestea, cei de sub conducerea lui Demetrio se priveau între ei mârșniți, dându-și prea bine seama de pălăriile lor mari, putrezite de soare și de ploaie, de pantalonii și cămașile lor zdrențuite, care numai pe jumătate reușeau să le acopere trupurile murdare și păduchioase.

— Pentru că acolo nu există foamete... Căruțele lor vin încărcate cu boi, berbeci, vaci. Trenuri cu îmbrăcăminte; convoaie întregi de armament și alimente care să sature pe oricine.

Pe urmă se discuta despre aeroplanele lui Villa.

— Ah, aeroplanele! Jos, aproape de ele, nu știi ce sunt;

par niște bărci, niște șalupe; dar pe măsură ce încep să-și ia vânt, prietene, fac un zgomot care te asurzește. După aceea seamănă cu automobilele care merg năvalnic. Și închipuiește-ți dumneata o pasăre mare, foarte mare, care pentru o clipă pare că nici măcar nu se mișcă. Și aici e partea cea mai interesantă: înlăuntrul acestei păsări, un venetic poartă mii de grenade. Închipuiește-ți ce înseamnă asta! Sosește clipa bătăliei, și așa cum cineva azvârle grăunțe de porumb găinilor, acolo cad pumni, foarte mulți pumni de plumb pentru dușman... Și locul acela se transformă într-un cimitir: morți în stânga, morți în dreapta, morți în toate părțile!

Și cum Anastasio Montañés ar fi vrut să-l întrebe pe interlocutor dacă oamenii lui Natera luptaseră alături de oamenii lui Villa, își dădu seama că tot ce povesteau cu un atât de mare entuziasm știau numai din auzite, deoarece niciunul dintre ei nu-l văzuse vreodată la față pe Villa.

— Hm... pe urmă mi se pare că suntem toți la fel ca oameni! Ceea ce pentru mine poate să fie un nimic, pentru altcineva poate să pară mai bărbat decât oricine. Ca să lupți, nu este de-ajuns nerușinarea. Eu, ce soldat sunt și ce nimic puteam să fiu! Însă, ascultă, nu te uita la mine că sunt așa de jerpelit... Ce, nu mă crezi?... Să știi, îți spun cinstit, eu n-am nevoie de nimic...

— Am zece perechi de boi!... Cum, nu mă crezi? spuse Codorniz stând cu spatele la Anastasio, imitându-l și râzând cu hohote.

XXI

Zgomotul asurzitor al împușcăturilor începu să scadă și se îndepărta din ce în ce mai mult. Luis Cervantes îndrăzni să scoată capul din ascunzișul său, din mijlocul dărâmăturilor unor fortificații aflate în punctul cel mai înalt al dealului.

Abia își dădu seama cum de ajunsese acolo. Nu știa când au dispărut de lângă el Demetrio împreună cu oamenii săi. S-a pomenit dintr-odată singur, apoi, smuls de pe cal de un atac de infanterie, a căzut, iar când se ridică, călcat tot în picioare, un călăreț îl așează pe crupa calului, însă după puțin timp, și cal și călăreț căzură la pământ și el, fără să mai știe nici de pușcă, nici de revolver, nici de nimic, se pomeni în mijlocul norilor de fum alb și al șuierăturilor de gloanțe. Și acum groapa asta și bucățelele de cărămidă strânse grămezi îi ofereau un adăpost destul de sigur.

— Tovarășe!...

— Tovarășe!...

— Mi-au trântit calul; m-au aruncat peste el; m-au crezut mort și mi-au luat armele... Ce puteam face eu? explică necăjit Luis Cervantes.

— Pe mine nu m-a trântit nimeni... Mă găsesc aici ca măsură de prevedere... știi?

Tonul glumeț al lui Alberto Solís îl făcu pe Luis Cervantes să se rușineze.

— La naiba! exclamă Solís. Ce puternic este comandantul dumitale! Ce cutezanță și ce seninătate! Nu numai pe mine, ci pe mulți alți pățiți ne-a lăsat cu gura căscată.

Luis Cervantes, fâstâcit, nu știu ce să spună.

— Ah, dumneata nu erai acolo? Grozav! Ai căutat un loc sigur la timpul potrivit!... Ascultă, prietene; vino și lămurește-mă. Să mergem acolo, în spatele piscului. Află că din povârnișul acela, de la picioarele dealului, nu mai există alt drum accesibil decât cel din față; la dreapta versantul este abrupt și orice manevră este imposibilă de partea aceea; cu atât mai puțin de partea stângă: urcușul este atât de periculos, încât e de ajuns doar un singur pas greșit ca să te rostogolești și să te faci bucățele, tăiat de colțurile ascuțite ale stâncilor. Și pe urmă să vezi; o parte din brigada Moya ne-am împrăștiat pe povârniș târându-ne

pe burtă, hotărâți să trecem peste prima tranșee a federalilor. Proiectilele zburau suierând peste capetele noastre: acum încăierarea era generală; a fost o clipă când au încetat să azvârle foc peste noi. La un moment dat am crezut că eram atacați puternic pe la spate. Atunci ne-am azvârlit peste tranșee. Ah, fii atent, prietene!... De la mijlocul povârnișului în jos totul era un adevărat covor de cadavre. Mitralierele își făcuseră misiunea; pur și simplu ne-au măturat; câțiva dintre noi am reușit să ne salvăm. Generalii erau galbeni la față și șovăiau să mai ordone un nou atac cu întăririle urgente care ne sosiseră. Atunci Demetrio Macías, fără a aștepta și fără a cere ordine de la cineva, strigă: „Sus, băieți!...” „Ce sălbatic”! am strigat speriat. Șefii, surprinși, nu au crâcnit. Calul lui Macías sfredeli stâncile ca și cum în loc de copite avea gheare de vultur. „Sus, sus!” strigară oamenii, mergând după el, ca niște cerbi peste stânci, făcuți una, oameni și animale. Numai un singur băiat făcu un pas greșit și se rostogoli în prăpastie; ceilalți, în scurt timp apărură pe culme, dând peste cap tranșee și înjunghiind soldați. Demetrio prindea mitralierele, trăgând din ele ca și cum ar fi fost niște tauri sălbatici. Lucrul acesta nu putea dura prea mult. Inegalitatea numerică i-a anihilat în mai puțin timp decât le-a trebuit lor ca să ajungă acolo. Însă noi am profitat de clipele de zăpăceală, și cu o repeziciune uimitoare ne-am aruncat asupra pozițiilor lor și i-am scos din ele cu cea mai mare ușurință. Ah, ce soldat excelent este comandantul dumitale!

Din vârful dealului se vedea un versant al muntelui Bufa, cu creasta ca un cap încununat de mândru rege aztec. Povârnișul de șase sute de metri era acoperit de morți cu părul încâlcit, cu îmbrăcămintea mânjită de sânge și de pământ. Și în acea îngrămădire de cadavre calde, femei zdrențuroase veneau și plecau ca niște lupi flămânzi pândind și despuind.

În mijlocul norilor albi de fum produs de împuşcături şi al groaznicelor trosnete ale clădirilor incendiate, străluceau la lumina soarelui case cu porţi mari şi ferestre multe, toate închise; drumuri încâlcite, suprapuse şi răsucite în coclauri pitoreşti, sfredelind dealurile învecinate. Şi peste cătunul surâzător se ridicau o vilă cu coloane zvelte, precum şi turlele şi cupolele bisericilor.

— Ce frumoasă este revoluţia, chiar şi în barbaria ei! spuse Solís zguduit. Iar după asta, cu voce joasă şi cu o vagă melancolie: Păcat ca ceea ce urmează nu este la fel de frumos. Trebuie să aşteptăm numai puţin. N-o să mai existe luptători, n-o să se mai audă alte împuşcături decât cele ale gloanţelor dedate plăcerilor jafului; şi aşa are să iasă la suprafaţă, curată ca o picătură de apă, psihologia rasei noastre, rezumată în două cuvinte: a fura, a omorî!... Ce decepţie, prietene dragă, căci acei care am venit să oferim întregul nostru entuziasm, ba chiar însăşi viaţa noastră, pentru a doborî pe un asasin ticălos, sfârşim prin a deveni constructorii unui enorm pedestal pe care să se poată ridica o sută sau două sute de mii de monştri ca şi duşmanul nostru!... Popor fără idealuri, popor de tirani!... Mare păcat!

Mulţi fugari federali urcau, fugind de soldaţii cu pălării mari din frunze de palmier şi cu pantaloni largi.

Un glonte trecu şuietând.

Alberto Solís, care, cu braţele încrucişate, rămăsese pe gânduri după ultimele sale cuvinte, avu o tresărire bruscă şi spuse:

— Tovarăşe, al dracului de mult mă îndrăgesc aceşti tântări bâzâitori. Vrei să ne îndepărtăm puţin de aici?

Zâmbetul lui Luis Cervantes fu atât de dispreţuitor, încât Solís, supărat, se aşeză liniştit pe o stâncă.

Zâmbetul său se transformă într-o privire leneşă urmărind spiralele de fum ale carabinelor şi norii de praf ai caselor dărâmate şi ai acoperişurilor care se prăbuşeau.

Și crezu că a descoperit simbolul revoluției în acei nori de fum și de praf care se înălțau înfrățiți, se îmbrățișau, se contopeau și dispăreau în neant.

— Ah, strigă brusc, acum da!...

Și cu mâna întinsă arată stația de cale ferată. Locomotivele, răsuflând greu, azvârlind coloane groase de fum, automobilele înțesate de lume care porneau cu toată viteza.

Simți o lovitură seacă în pânțele, și, ca și cum picioarele îi deveniseră de cârpă, alunecă de pe piatră. În aceeași clipă îi țiură urechile... Pe urmă, întuneric și liniște eternă...

PARTEA A DOUA

I

Șampaniei care fierbe în pahare și în care se descompune lumina candelabrelor, Demetrio Macías îi prefera limpedea *tequila* de Jalisco.

Bărbați mânjiți de pământ, de fum și de sudoare, cu bărbi cârlionțate și chică ciufulită, acoperiți cu zdrențe slinoase, se strâng în jurul meselor unui restaurant.

— Eu am omorât doi colonei! strigă cu voce aspră și guturală un individ scund și gras, cu pălărie împodobită cu galoane, cu bluză din piele de căprioară și basma vânătă-roșcată la gât. Nu puteau să fugă de burtoși ce erau: se poticneau de pietre, și pentru a urca dealul, se așezau ca niște pătlăgele roșii și scoteau limba de un cot!... „Nu fugiți așa, reacționarilor, le-am strigat, nu-mi plac găinile speriate... opriți-vă chelilor, că nu vă fac nimic!... Înțelegeți!” Ha! ha! ha!... Au înghițit-o proștii... Paf, paf! Una pentru fiecare... și cu adevărat s-au odihnit!

— Eu am avut de-a face cu unul din cei mai trufași, vorbi un soldat cu obrazul înnegrit, așezat într-un colț al salonului, între zid și tejghea, cu picioarele întinse și cu pușca între picioare. Ah, ce de aur purta comandantul! Fireturile epoleților străluceau făcând ape. Și eu?... Prostul de mine l-am lăsat să treacă! Scoase batista, îmi dădu parola, și eu rămăsei, nici mai mult nici mai puțin, cu gura căscată, însă de-abia mi-a dat timp să mă dau la o parte, când mă și pomenesc cu gloanțele!... L-am lăsat să-și termine încărcătorul... Acum e rândul meu!... Maică sfântă din Jalpa, să nu-mi scape acest fiu de... cuvânt blestemat! Degeaba, a șters-o repede! Avea o mârtoagă bună! A trecut prin fața ochilor mei ca un fulger...

Alt nenorocit ce venea pe același drum mi-a plătit-o... Ce

mai echilibristică l-am obligat să facă!

Cuvintele parcă tăşnesc din gură şi, în timp ce bărbaţii îşi povestesc isprăvile cu multă căldură, femeii cu pielea măslinie, ochi alburii şi dinţi de fildeş, cu revolve la cingătoare, cartuşiere prinse cu bretele încrucişate pe piept şi cu pălării mari din frunze de palmier pe cap, trec încoace şi încolo, ca nişte câini vagabonzi printre grupurile de oameni.

O fată tânără cu obraji vopsiţi cu carmin, cu gâtul şi braţele foarte smeade şi cu înfăţişare grosolană, face un salt şi se aşază peste tejgheaua cârciumei, aproape de masa lui Demetrio.

Acesta întoarce faţa spre ea şi dă de nişte ochi lascivi, sub o frunte îngustă şi între două mari şuviţe de păr zbârlit.

Uşa se deschide din când în când şi, cu gura căscată şi foarte încântaţi, intră unul după altul, Anastasio Montañés, Pancraccio, Codorniz şi Meco.

Anastasio scoate un ţipăt de uimire şi înaintează ca să-l salute pe ţăranul mic şi gras, cu pălărie împodobită cu galoane şi la gât cu o basma vânăt-roşcată.

Sunt vechi prieteni care acum se recunosc. Se îmbrăţişează atât de puternic încât se învineţesc la faţă.

— Cumetre Demetrio, am plăcerea să ţi-l prezint pe blondul Margarito... Un adevărat prieten!... Ah, cât ţin eu la bălanul acesta! Ai să-l cunoşti, prietene... Este un om dintr-o bucată!... Îţi aminteşti, blondule, de închisoarea din Escobedo, acolo în Jalisco?... Un an am stat împreună!

Demetrio, care tot timpul rămăsese tăcut şi ursuz în mijlocul veseliei generale, şopti strângându-i mâna, fără să-şi scoată ţigara din gură:

— La dispoziţia dumneavoastră...

— Carevasăzică dumneata eşti Demetrio Macías? întrebă pe neaşteptate tânăra care, aşezată pe tejghea îşi legăna picioarele şi atingea cu pantofii săi din piele de vacă

spatele lui Demetrio.

— La ordin, îi răspunse acesta, abia întorcându-și fața.

Ea, nepăsătoare, continuă să-și legene picioarele dezgolite, atrăgând atenția cu ciorapii ei albaștri.

— Ei, Pintada!... Ce cauți pe aici?... Vino, dă-te jos de acolo să bem un pahar, îi spuse blondul Margarito.

Fata primi de îndată invitația și, cu multă vioiciune, își făcu loc, așezându-se în fața lui Demetrio.

— Prin urmare, dumneata ești faimosul Demetrio Macías care a făcut mari isprăvi la Zacatecas? întrebă Pintada.

Demetrio înclină capul în semn de aprobare, în timp ce blondul Margarito scoase un hohot de râs și spuse:

— Pintada, ești atât de dibace, ești o drăcoaică!... Vrei să faci safteaua cu un general!...

Demetrio, neînțelegând, înălță ochii spre ea; se privi față-n față ca doi câini necunoscuți care se miros cu neîncredere. Demetrio nu putu suporta privirea foarte provocatoare a fetei și coborî ochii.

Ofițerii lui Natera, de la locurile lor, începură să-i adreseze Pintadei glume obscene și de prost gust.

Însă ea, netulburată, zise:

— Domnul general Natera îți va da tresele... Vino încoa, dă mâna!...

Și întinzând mâna spre Demetrio îl strânse voinicește.

Demetrio, împăunându-se la auzul felicitărilor care începuseră să curgă, porunci să se aducă șampanie.

— Eu, eu nu vreau să viu acum, nu mă simt bine, îi spuse blondul Margarito chelnerului; adu-mi numai apă de la gheață.

— Eu vreau să mănânc orice în afară de ardei și fasole, ceru Pancraccio.

Continuă să vină ofițerii și încet, încet, restaurantul se umplu. Abundau stelele și galoanele prinse de pălăriile de toate formele și de toate nuanțele; fulare mari de mătase

la gât. Inele cu briliante enorme și grele *leopoldine*¹⁷ de aur.

— Ascultă, chelner, strigă blondul Margarito, ți-am cerut apă de la gheață... Trebuie să știi că nu-ți cer de pomană... Privește legătura asta cu bani: te cumpăr pe tine și... pe toți ai tăi, înțelegi?... Nu vreau să știu că s-a terminat, și nici de ce s-a terminat. Te privește de unde mi-o aduci... Află că sunt iute la mânie!... Îți spun că nu vreau explicații, ci apă de la gheață... Mi-o aduci sau nu mi-o aduci?... A, nu?... Atunci na, ține...

Și chelnerul fu trântit jos cu o palmă răsunătoare.

— Așa sunt eu, domnule general Macías; uită-te că nu mi-a mai rămas fir de păr în barbă. Știi din ce cauză? Pentru că eu sunt un om foarte mânios și când n-am pe cine să mă descarc, îmi smulg firele până ce îmi trece mânia. Pe cuvânt de onoare, domnule general; dacă n-aș face așa, aș muri pur și simplu la cea mai mică supărare!

— E foarte rău ca singur să-ți potolești mânia, spuse foarte serios un bărbat cu pălărie de papură ca un acoperiș de colibă. Eu, în Torreón, am omorât o bătrână pentru că n-a vrut să-mi vândă o farfurie cu *enchiladas*¹⁸. Erau puși pe gâlceavă. Nu mi-am îndeplinit dorința, dar cel puțin m-am liniștit.

— Eu am omorât pe proprietarul unei prăvălioare în Parral fiindcă mi-a dat, la un schimb de bani, două hârtii de ale lui Huerta, spuse un altul cu stele la pălărie, purtând, pe degetele sale negre și noduroase, pietre prețioase cu reflexe sclipitoare.

— Eu, în Chihuahua, am omorât un bădăran pentru că dădeam mereu de el la aceeași masă și la aceeași oră, când

---

¹⁷ Leopoldina este un lanț de aur pentru ceasornic, care atârână afară din buzunar. Termen dat după numele lui Leopoldo O'Donnell, general și om politic spaniol.

¹⁸ Turtă din porumb condimentată cu ardei și umplută cu carne, brânză etc.

mergeam să iau masa de prânz... Mă supăra mult lucrul ăsta!... Ce vreți!...

— Hm!... Eu am omorât...

Tema era ineputabilă.

În zorii zilei, când restaurantul e plin de veselie și de scuipat pe jos, când o dată cu femeile din nordul țării cu fețe posomorâte și cenușii se întorc acasă fetișcanele boite de la periferiile orașului, Demetrio își scoate ceasornicul său de aur încrustat cu pietre și întreabă pe Anastasio Montañés ce oră e.

Anastasio privește cadranul, după aceea scoate capul printr-o fereastră și, aruncându-și privirea spre cerul înstelat, spune:

— Cloșca cu pui se vede bine, cumetre, răsăritul nu mai poate să întârzie.

În afara restaurantului strigătele și hohotele de râs nu mai conțin, de asemenea și cântecele celor beți. Trec care încotro soldați călare, tropăind pe trotuare. În toate părțile orașului se aud împușcături de puști și revolvere.

Iar prin mijlocul străzii Demetrio și Pintada trec îmbrățișați și clătinându-se, îndreptându-se spre hotel.

II

— Ce proști! exclamă Pintada râzând cu hohote. Păi de unde sunteți voi? Unde s-a mai pomenit ca soldații să apere pe hangii?! De unde veniți? Când unul vine de aiurea nu are altă grijă decât să-și aleagă casa care-i place și pune mâna pe ea fără să mai ceară voie nimănui. Atunci pentru cine s-a făcut revoluția? Pentru filfizoni? Acum noi vom fi adevărații filfizoni... Ia să văd, Pancraccio, adă cuțitul tău... O să fim bogați... Uite așa!... Țștia ascund totul sub șapte lacăte.

Băgă vârful de oțel în crăpătura unui sertar și, făcând pârghe din el, sparse scândura și ridică capacul făcut

țândări al biroului.

Măinile lui Anastasio Montañés, ale lui Pancraccio și ale Pintadei se afundară în grămada de scrisori, stampe, fotografii și hârtii împrăștiate pe covor.

Pancraccio își arătă supărarea de a nu fi dat peste ceva care să-i placă și azvârli în sus cu vârful opincii o fotografie înrămată, al cărei cristal se făcu țândări, lovindu-se de candelabrul atârnat în mijlocul tavanului.

Și toți își scoaseră mâinile goale de prin hârtii, înjurând.

Pintada însă, neobosită, continuă să descuie sertar după sertar, până ce nu rămase niciun colț necercetat.

Nu băgau de seamă faptul că se tot învârteau tăcuți în jurul unei lădițe căptușite cu catifea gri, care ajunsese la picioarele lui Luis Cervantes.

Acesta, care privea totul cu un aer de indiferență, în timp ce Demetrio, culcat pe covor, cu picioarele desfăcute, părea că doarme, trase către sine, cu vârful piciorului, lădița, se aplecă, își scărpină o bătătură și ridică încetisor capacul.

Rămase uluit: înăuntru erau două diamante de o strălucire perfectă într-o montură de filigran. În mare grabă le ascunse în buzunar.

Când Demetrio se trezi din somn, Luis Cervantes îi spuse:

— Domnule general, privește ce drăcii au făcut băieții. N-ar fi mai bine să vă scutească de toate astea?

— Nu, filfizonule... Sărmanii de ei!... Este singura plăcere ce le-a mai rămas după ce s-au expus gloanțelor.

— Da, domnule general, însă cel puțin să nu o facă aici... Vezi dumneata, lucrul acesta ne dăunează, și ce e și mai rău încă, dăunează cauzei noastre.

Demetrio își aținti ochii de vultur într-ai lui Luis Cervantes. Ciocănindu-și dinții cu unghiile de la două degete, spuse:

— Nu trebuie să roșești pentru asta... Ascultă, mie să

nu-mi înșiri d-astea!... Doar știi că ce e al tău e al tău, și ce e al meu e al meu. Pe tine te-a interesat lădița, foarte bine; pe mine ceasornicul.

Și amândoi, în cea mai perfectă armonie, își arătară „avansurile”. Între timp, Pintada și tovarășii ei inspectau restul casei.

Codorniz intră în sală cu o fetiță de doisprezece ani, care avea vânătași pe frunte și pe brațe. Amândoi, surprinși, au rămas uimiți, privind grămezile de cărți azvârlite peste covor, mesele și scaunele, oglinzile sparte, ramele mari de tablouri rupte, mobilele și bibelourile făcute țandări. Cu ochii lacomi, ținându-și respirația, Codorniz căuta partea sa de pradă.

Afară, într-un colț al curții, Manteca, prin fumul înecăcios, cocea știuleți de porumb, ațâțând focul cu cărți și hârtii care înălțau flăcări mari.

— A, strigă dintr-odată Codorniz, uite ce-am găsit!... Ce mai pătură pentru iapa mea!...

Și dintr-o smucitură rupse o perdea de pluș, ce se prăbuși cu galerie cu tot peste speteaza sculptată fin a unui fotoliu.

— Ia te uită... ce babă despuiată! zbieră fetița lui Codorniz, înveselită de planșele unui exemplar luxos din *Divina Comedie*. Asta îmi place și mi-o iau eu.

Și începu să smulgă gravurile care-i atrăgeau mai mult atenția. Demetrio se ridica de jos și se așeză lângă Luis Cervantes. Ceru bere. Îi oferă o sticlă secretarului și, dintr-o singură înghițitură, o goli pe a sa. Apoi, somnoros, închise ochii și se întoarse într-o parte pentru a adormi.

— Auzi, îl întrebă pe Pancraccio un om în tindă, la ce oră se poate vorbi cu generalul?

— Nu se poate vorbi la nicio oră; s-a trezit mahmur, răspunse Pancraccio. Ce dorești?

— Să-mi vândă una din cărțile acelea cărora le dați foc.

— Păi pot să ți-o vând și eu.

— Și la ce preț le dați?

Pancraccio, zăpăcit, încruntă sprâncenele:

— Pentru cine are biștari, cu câte cinci centavos și celorlalți... le vând la cântar, dacă mi le cumpără pe toate.

Cel interesat se apropie de cărți cu un coș mare de strâns porumb.

— Demetrio, măi Demetrio, trezește-te, strigă Pintada, nu mai dormi ca un porc îngrășat! Vezi cine a venit aici!... Blondul Margarito! Tu nu-ți dai seama cât valorează blondul ăsta...

— Eu te apreciez mult pe dumneata, domnule general Macías, și vin să-ți spun că am multă înțelegere, și îmi place purtarea dumată. De aceea, dacă nu o iei în nume de rău, vreau să intru în rândurile brigăzii dumată.

— Ce grad ai? se informă Demetrio.

— Căpitan, domnule general.

— Atunci vino... Te voi face maior.

Blondul Margarito era un omuleț rotofei, cu mustăți răsucite, cu ochi albaștri foarte șireți, care se pierdeau între obraji și frunte atunci când râdea. Fost chelner la *Delmonico* din Chihuhua, își etala acum trei trese galbene de alamă, însemnele gradului său din Divizia Nordului.

Blondul îl copleşe cu laude pe Demetrio și pe oamenii săi, și lucrul ăsta a fost de-ajuns pentru ca o ladă cu bere să se golească cât ai clipi din ochi.

Pintada apăru dintr-o dată în mijlocul sălii, etalând o splendidă rochie de mătase împodobită cu dantele.

— Numai ciorapii i-ai uitat! exclamă blondul Margarito râzând zgomotos.

Fetișcana lui Codorniz izbucni de asemenea în hohote de râs.

Pintada nu le dădu însă nicio atenție; făcu o strâmbătură în semn de indiferență, se trânti pe covor și-și aruncă papucii de atlas alb, mișcându-și cu plăcere degetele goale, amortite de strânsoarea încălțămintei și apoi spuse:

— Hei, tu, Pancraccio!... Du-te și adu-mi niște ciorapi albaștri din „avansurile” mele.

Sala continua să se umple cu noi prieteni și cu vechi tovarăși de campanie. Demetrio, însuflețindu-se, începu să povestească pe larg unele din cele mai deosebite fapte de arme ale lui.

— Dar oare ce-i zgomotul ăsta? întrebă surprins de frumoasa muzică de coarde și alămuri ce se auzea din curtea casei.

— Domnule general, spuse solemn Luis Cervantes, este un banchet pe care vi-l oferim noi, vechii dumneavoastră prieteni și tovarăși, pentru a sărbători fapta de arme de la Zacatecas și îndreptățita ridicare a dumneavoastră la gradul de general.

III

— Vă prezint, domnule general Macías, pe logodnica mea, spuse emfatic Luis Cervantes, introducând în sala de mese pe o tânără de o rară frumusețe.

Toți întoarseră capul spre ea, admirându-i ochii mari, albaștri și tulburători.

Avea de-abia patrusprezece ani; pielea îi era fragedă și delicată ca o petală de trandafir; părul bălai; iar expresia ochilor săi avea ceva din curiozitatea răutăcioasă și mai mult din nelămurita teamă copilărească.

Luis Cervantes observă că Demetrio își ațintea spre fată privirea sa de pasăre de pradă, și se simți satisfăcut.

Fata se așază între blondul Margarito și Luis Cervantes, față-n față cu Demetrio.

Printre cristale, porțelanuri și glastre de flori, abundau sticlele cu *tequila*.

Meco intră transpirat și înjurând, cu o ladă de bere în spinare.

— Dumneavoastră nu-l cunoașteți încă pe acest blond,

spuse Pintada observând că el nu-și lua ochii de pe logodnica lui Luis Cervantes. Are mult duh și nicăieri în lume nu am văzut om mai desăvârșit ca el.

Îi azvârli o privire obraznică și adăugă:

— Din cauza asta nu-l pot suferi deloc! Orchestra porni un marș pompos ca pentru luptele cu tauri.

Soldatii urlară de bucurie.

— Ce ospăț, domnule general!... Vă jur că în viața mea nu am mâncat o tocană mai bună, spuse blondul Margarito, și pomeni de *Delmonico* din Chihuahua.

— Ți place cu adevărat, blondule? răspunse Demetrio. Atunci să fie servit până ne săturăm.

— Aceasta este cea mai mare plăcere a mea, confirmă Anastasio Montañés, și ăsta este locul cel mai frumos; din clipa în care mie îmi place o tocană, mănânc, mănânc, până ce încep să sughit.

Urmă o hărmălaie de voci și zgomotul produs de duștile care se dădeau pe gât. Se bău din belșug.

La sfârșit, Luis Cervantes luă o cupă cu șampanie și se ridică în picioare:

— Domnule general...

— Hm! întrerupse Pintada. Acum e vorba de discurs, și lucrul ăsta tare mă plictisește. Mai bine ies afară în curte, căci tot nu mai am ce mânca.

Luis Cervantes, într-un toast pe care nimeni nu-l înțelese, dar pe care toți îl aplaudară furtunos, oferi lui Demetrio stema de postav negru cu un mic vultur de alamă galbenă pe ea.

Demetrio luă în mâini insigna noului său grad și, foarte aprins la față, cu privirea strălucitoare, sclipindu-i dinții, spuse cu multă naivitate:

— Și ce voi face acum cu acest vultur?

— Prietene, pronunță Anastasio Montañés cu voce tremurândă și ridicându-se în picioare, eu nu am ce să mai adaug...

Trecură câteva minute; blestematele de cuvinte nu se grăbeau să iasă la chemarea cumătrului Anastasio. Pe obrazul său înroșit și slinos, și pe frunte îi lucea sudoarea. În sfârșit, reuși să termine urarea sa:

— Pai eu nu știu ce să-ți spun... în afară că știi bine că eu sunt prietenul tău...

La fel îl aplaudaseră cu toți și pe Luis Cervantes, însuși Anastasio dând semnalul, și bătând din palme cu multă gravitate.

Totul se termină cu bine și stângăcia lui servi ca stimulent. Apoi închinară Manteca și Codorniz.

Venea rândul lui Meco, când apăru Pintada, strigând voioasă, cu glas puternic. Plescăind din limbă, se străduia să bage în sala de mese o frumoasă iapă neagră ca de cărbune.

— „Acontul” meu! „Acontul” meu! striga lovind cu palma gâtul arcuit al superbului animal.

Iapa se opunea din răspuțeri să treacă pragul; însă o smucitură din căpăstru și o lovitură de bici pe crupă o făcu să intre cu vioiciune și mult zgomot.

Soldații, uimiți, priveau cu o neascunsă invidie bogata pradă.

— Nu pot înțelege ce face, ce drege drăcoica asta de Pintada că reușește întotdeauna să ne-o ia înainte! se plânse blondul Margarito. Așa se întâmplă mereu, din clipa în care ni s-a alăturat la Tierra Blanca.

— Hei, tu, Pancraccio, du-te și adu-mi un braț de lucernă pentru iapa mea, ordonă scurt Pintada. Apoi dădu unui soldat frânghia cu care era legată iapa.

Încă o dată umplură paharele și cupele. Unii începură să-și aplece capetele și să închidă ochii; cei mai mulți din ei țipau de veselie.

Și printre ei, fata lui Luis Cervantes, care turnase tot vinul într-o batistă, își întorcea în stânga și dreapta ochii săi mari, albaștri, plini de neliniște.

— Băieți! strigă blondul Margarito, stând în picioare, dominând cu vocea lui ascutită și guturală vacarmul din sală. Sunt obosit de viață și acum am chef să mă omor. Pintada a reușit să mă scârbească... și acest mic îngeraș din ceruri nu încearcă nici măcar să mă privească...

Luis Cervantes observă că ultimele cuvinte erau adresate logodnicei sale, și cu mare uimire își dădu seama că piciorul pe care îl simțea lângă ale fetei nu era al lui Demetrio, ci al blondului Margarito.

Indignarea fierbea în pieptul lui.

— Fiți atenți, băieți, continuă blondul ținând revolverul în sus; îmi voi trage un glonț în prețioasa mea frunte!

Și ochi în oglinda mare din fundul sălii, unde se putea vedea întreg.

— Pintada, nu fugi!...

Oglinda se sparse în cioburi lungi și ascuțite. Glontecele trecuse atingând părul Pintadei, care nici măcar nu clipise.

IV

Pe înserate, Luis Cervantes se trezi, se frecă la ochi și se sculă. Se afla pe pământul tare, printre ghivece, în grădină. Lângă el respirau zgomotos, dormind adânc, Anastasio Montañés, Pancraccio și Codorniz.

Își simțea buzele umflate și nasul tare și uscat; văzu sânge pe mâini și pe cămașă; căută să-și amintească de cele întâmplate. Se ridică numaidecât în picioare și se îndreptă spre un dormitor; împinse ușa de mai multe ori, fără să reușească s-o deschidă. Câteva clipe rămase nehotărât.

Totul era adevărat; era sigur că nu visase. Se ridicase de la masă cu prietena lui, o condusese în dormitor; însă mai înainte de a închide ușa, Demetrio, bălăbănindu-se de beat ce era, se repezi spre ei. Apoi Pintada îl urmă pe Demetrio și începu o luptă îndârjită, unul împotriva celuilalt.

Demetrio, cu ochii aprinși ca de jăratec și cu firișoare de salivă pe buzele-i groase, o căuta pe fată cu aviditate. Pintada, îmbrâncindu-l puternic, îl împingea înapoi.

— Dar tu, ce vrei?... Ce vrei?... striga Demetrio mânios.

Pintada, punându-și un picior între ale lui, îi puse piedică și Demetrio căzu cât era de lung, în afara camerei.

Se ridică furios.

— Ajutor!... Ajutor!... Mă omoară!...

Pintada prinse cu putere încheietura mâinii lui Demetrio și îndreptă spre altă direcție țeava pistolului.

Glonte se înfipse în cărămizi. Pintada continua să zbiere. Anastasio Montañés sări în spatele lui Demetrio și-l dezarmă.

Acesta, ca un taur în mijlocul arenei, privea cu ochii rătăciți în toate direcțiile. L-au înconjurat Luis Cervantes, Anastasio, Manteca și mulți alții.

— Nenorociților!... M-ați dezarmat!... Ca și cum pentru voi ar fi nevoie de arme!

Și, desfăcându-și brațele, în câteva clipe se rostogoli cu nasul peste pavaj.

Dar pe urmă? Luis Cervantes nu-și mai aducea aminte de nimic. Cu siguranță că acolo s-au ciomăgit bine și au adormit. Cu siguranță că logodnica sa, speriată de aceste brutalități, luase înțeleapta măsură să se încuie undeva.

„Poate că acest dormitor comunică cu sala și prin ea să pot intra”, gândi.

La zgomotul pașilor săi, Pintada se trezi. Dormea lângă Demetrio, pe covor și la picioarele unei canapeleuțe plină cu lucernă și porumb, de unde mânca iapa neagră.

— Ce cauți? întrebă fata. Ah, da; știu ce dorești!... Nerușinatule!... Uite, am încuiat-o pe logodnica ta pentru că nu mai putea să-l rabde pe acest nemernic de Demetrio. Ia-ți cheia; este acolo pe masă.

În zadar căută Luis Cervantes prin toate ungherele casei.

— Ia ascultă, filfizonule, povestește-mi și mie cum a fost chestia asta cu fata.

Luis Cervantes, foarte nervos, continua să caute cheia.

— Fii fără grijă, omule, e acolo și-o să ți-o dau. Însă povestește-mi... Tare îmi plac chestiile astea. Maimuța asta îți seamănă... Nu are calcâie crăpate ca ale noastre.

— Nu am ce povesti... Este logodnica mea și gata.

— Ha, ha, ha!... Este logodnica ta, și... nu este! Ascultă filfizonule, eu sunt vulpe bătrână și am multă experiență. Pe biată fata asta au scos-o din casa ei sau Manteca sau Mecu; lucrul ăsta îl știam... însă dumneata trebuia să le dai pentru ea... niște butoni frumoși de manșetă... vreo stampă cu imaginea miraculoasă a Domnului din Villita... Spun cumva minciuni, filfizonule?... Ce este, este!... Important e să dăm de ei!... Am dreptate?

Pintada se ridică să-i dea cheia; însă n-o găsi nici ea și se miră.

Stătu o bună bucată de vreme pe gânduri.

Deodată se îndreptă cu toată repeziciunea spre ușa dormitorului, se uită prin gaura cheii și stătu nemișcată acolo până ce privirea ei se obișnuie cu întunericul camerei. Deodată, și fără a-și dezlipi ochii, murmură:

— A, blondule, fiu de...! Arată-te, filfizonule, doar atât!

Și se îndepărtă, scoțând un puternic hohot de râs.

— Îți spun că în viața mea nu am văzut un om mai prăpădit ca ăsta!

A doua zi dimineața, Pintada pândi clipa în care blondul ieșea din dormitor, ca să-i dea de mâncare calului.

— Copila mea!... Pleacă, du-te acasă!... Oamenii ăștia sunt în stare să te omoare!... Pleacă, fugi!...

Și Pintada azvârli cuvertura păduchioasă a lui Manteca pe spatele micuței cu ochi mari albaștri și cu chip de fecioară, îmbrăcată numai în cămașă și ciorapi; o apucă de mână și o scoase în stradă.

— Binecuvântat fie Dumnezeu! exclamă după asta. Așa e

mai bine... Cât de mult îl iubesc pe blondul acesta!

V

După cum mânăii nechează și zburdă la primele tunete de primăvară, tot astfel umblau prin munți oamenii lui Demetrio.

— La Moyahua, băieți!

— Pe la locurile lui Demetrio Macías.

— La proprietățile lui don Mónico, ciociul!

Peisajul se luminează, soarele se ivește ca o fâșie stacojie pe străvezimea cerului.

Lanțurile de munți se reliefează ca niște monstruoase șopârle cu vertebre colțuroase; dealuri ce par capetele unor uriași idoli azteci, fețe de giganți, grimase îngrozitoare și grotești, care ba te fac să zâmbești, ba te umplu de o nedeslușită groază, ca un presentiment de mister.

În fruntea trupei se găsește Demetrio Macías cu statul său major: colonelul Anastasio Montañés, locotenent-colonelul Pancraccio și maiorii Luis Cervantes și blondul Margarito.

În rândul următor vin Pintada și Venancio, care-i face curte cu deosebită delicatețe, recitându-i poetic din versurile disperate ale lui Antonio Plaza.

Când razele soarelui prind să lumineze balcoanele caselor, ei intră în cătunul Moyahua.

Cocoșii cântau mai-mai să te asurzească, câinii lătrau cu disperare, dar locuitorii sătucului nu dădeau pe nicăieri niciun semn de viață.

Pintada dădu piteni iepei sale negre și, dintr-un salt, ajunse lângă Demetrio. Foarte fudulă, strălucea în îmbrăcămintea ei de mătase, cu cercei mari de aur la urechi; albastrul deschis al rochiei îi accentua nuanța măslinie și pistruii de pe obraz. Călare, și cu fusta ridicată

până la genunchi, i se vedeau ciorapii nespălați și plini de găuri. Purta pistol la piept și o cartușieră încrucișată peste oblâncul șei.

Demetrio era de asemenea îmbrăcat de sărbătoare: pălărie galonată, pantalon din piele de căprioară cu nasturi de argint și tunică brodată cu fir de aur.

Începu să se audă zgomot de uși forțate. Soldații, care se și împrăștiaseră prin sat, strângeau arme și cai de călărie de pe unde puteau.

— Pe noi o să ne apuce dimineța în casa lui don Mónico, spuse cu gravitate Demetrio, descălecând și întinzând hăturile calului său unui soldat. Vom lua prânzul cu don Mónico... un prieten care mă iubește mult...

Statul său major zâmbi sinistru.

Și, târându-și zgomotos pintenii pe trotuar, se îndreptară spre o casă mare și arătoasă, care nu putea fi decât adăpostul unui moșier.

— Este zăvorâtă bine, spuse Anastasio Montañés, împingând ușa cu toată puterea.

— Lăsați-mă pe mine, că eu știu s-o deschid, spuse Pancracio îndreptând cu repeziciune pușca spre zăvor.

— Nu, nu, spuse Demetrio; ciocăne întâi.

Trei lovituri cu patul carabinei, încă trei, dar nimeni nu răspunde. Pancracio nu mai ascultă de ordin. Trage o împușcătură, placajul sare în sus și ușa se deschide.

Se văd fuste, picioare de copii, toți refugiindu-se spre interiorul casei.

— Vreau vin!... Să ni se aducă vin aici!... cere Demetrio cu voce poruncitoare, lovind puternic în masă.

— Așezați-vă, tovarăși!...

Apare o femeie, apoi alta și alta, și printre fustele negre se ițesc capete de copii speriați. Una dintre femei, tremurând, se îndreaptă spre un bufet, scoate pahare și sticle, și servește vin.

— Ce arme aveți? întrebă tăios Demetrio.

— Arme?... răspunde femeia, cu limba moale ca o cârpă. Dar ce arme vreți dumneavoastră să aibă niște femei singure și cuviincioase?

— A, singure!... Și don Mónico?...

— El nu este aici, domnilor... Noi singure administrăm casa... Pe señor don Mónico nu-l cunoaștem decât după nume.

Demetrio trimite să se facă o percheziție.

— Nu, domnilor, vă rog... Noi înșine vă vom aduce tot ce avem; însă, pentru numele lui Dumnezeu, nu ne faceți de râs. Suntem domnișoare singure și cuviincioase!

— Și băieții? se informează Pancraccio cu brutalitate. Cine i-a născut? Au ieși din pământ?

Femeile dispar în grabă mare și se reîntorc după câteva clipe cu o pușcă de vânătoare veche și crăpată, prăfuită și plină de păianjeni, și cu un pistol cu arcuri roase de rugină.

Demetrio zâmbi:

— Bine, să văd banii...

— Bani?... Oare ce bani vreți dumneavoastră să aibă niște sărmane domnișoare singure?

Și își îndreaptă ochii rugători spre soldatul care era cel mai aproape; însă imediat îi închise îngrozită: îl văzu pe monstrul care în *Calvarul* din icoana de la parohie îl răstignește pe Domnul nostru Isus Cristos!... îl văzu pe Pancraccio!...

Demetrio dădu ordin de percheziție.

Încă o dată femeile se reped în același timp, și într-o clipă se reîntorc cu un portofel ros de molii, cu câteva bancnote de hârtie emise de Huerta.

Demetrio zâmbește din nou și, fără a le mai lua în seamă, îi poartă pe oamenii lui să intre.

Ca niște câini flămânzi care au adulmecat prada, gloata pătrunde bruscând femeile, care încearcă să apere intrarea cu propriile lor trupuri. Unele din ele cad leșinate,

altele fug; copiii țipă.

Pancracio sparge broasca unui șifonier mare și, când ușile se deschid, de dinăuntru își face apariția un bărbat cu pușca în mâini.

— Don Mónico! exclamă surprinși.

— Omule, Demetrio!... Nu mă atinge!... Nu-mi face niciun rău!... Sunt prietenul tău, don Demetrio!

Demetrio Macías râde șiret și-l întreabă dacă pe prieteni îi primește cu pușca în mâini.

Don Mónico, intimidat, zăpăcit, se azvârle la picioarele lui, îl apucă de genunchi, îi sărută picioarele:

— Nevasta mea!... Copiii mei!... Prietene, don Demetrio!

...

Demetrio, cu mâna tremurândă, bagă revolverul la cingătoare.

O imagine îndurerată i-a apărut în minte. O femeie cu copilul în brațe, traversând stâncile munților, în miez de noapte și la lumina lunii... O casă arzând...

— Să ieșim!... Afară cu toții! strigă posomorât.

Statul său major se supune; don Mónico și toate femeile îi sărută mâinile și plâng în semn de recunoștință.

Pe stradă gloata așteaptă veselă și glumeață permisiunea generalului de a prăda casa ciocoiului.

— Eu știu exact unde are ascunși banii, dar nu spun, zise un tânăr cu un coș sub brațe.

— Hm, și eu știu! adăugă o bătrână care ducea un sac în care să strângă „ce-o da bunul Dumnezeu”. Sunt ascunși la etaj; acolo se găsesc multe lucruri și, printre ele, o casetă cu desene din sidef... Acolo se găsește ce-i mai bun!...

— Nu e chiar sigur, spune un bărbat; nu sunt atât de proști ca să lase argintul așa. După părerea mea, banii sunt îngropați în fântână, într-o traistă de piele.

Și gloata se agită, unii cu frânghii pentru a-și face boccele, alții cu albiile de spălat rufe; femeile își întind șorturile sau își desfac șalurile, făcând socoteala cam ce ar

putea să încapă în legăturile lor. Toți, aducând mulțumiri Domnului, își așteaptă partea lor de pradă.

Când Demetrio anunță că nu va îngădui nimic și ordonă ca toți să se retragă, mulțimea târgului, cu gesturi de nemulțumire, îl ascultă și apoi se împrăștie; însă printre soldați se iscă un murmur vag de glasuri dezaprobatore și nimeni nu se mișcă din loc.

Demetrio, mâniat, repetă ordinul ca toți să plece.

Un flăcăiandru din cei de curând recrutați, cu aburii rachiului în cap, râde și înaintează fără grijă spre ușă.

Însă mai înainte de a trece peste prag, o împușcătură neașteptată îl doboară ca pe taurii răniți de *puntilla*¹⁹.

Demetrio, cu revolverul fumegând în mâini, neclintit, așteaptă să se retragă soldații.

— Să se dea foc casei, îi ordonă lui Luis Cervantes, o dată ajunși la cazarmă.

Și Luis Cervantes, cu o deosebită bunăvoință, fără a transmite cuiva ordinul, se angajă să-l execute personal.

Când două ore mai târziu piațeta se înnegri de fum și din casa lui don Mónico se înălțau limbi mari de foc, nimeni nu a înțeles ciudata purtare a generalului.

VI

Încartiruirea se făcu într-o casă mare și întunecoasă, proprietatea aceluiași ciocoi din Moyahua.

Cei de dinaintea lor lăsaseră la fermă urme vizibile în curtea transformată în groapă de bălegar, pe zidurile scorjite într-atâta încât se observau porțiuni mari de cărămizi roșii, pe podelele stricate de copitele animalelor, în livada transformată în grămezi de frunze veștede și crengi uscate. Te împiedicai, chiar de la intrare, în mobila distrusă, picioare, funduri și speteze de scaune, totul mânjit cu pământ și cu resturi de mâncare.

---

19 Pumnal scurt și ascuțit cu care se ucid taurii.

La ora zece noaptea, Luis Cervantes căscă foarte plictisit și spuse la revedere blondului Margarito și Pintadei, care beau fără încetare într-o tarabă din piață.

Se îndreptă spre cazarmă. Singura cameră mobilată era sala. Intră. Demetrio, care sta întins pe jos, cu ochii deschiși privind în tavan, se opri din număratul bânelor și-și întoarse fața spre el.

— Dumneata ești, filfizonule? Ce vești aduci?... Hai, intră, așază-te.

Luis Cervantes, mai întâi, mucări lumânarea, apoi trase un fotoliu fără spetează, al cărui fund de răchită era înlocuit cu o pânză aspră de sac. Picioarele fotoliului scârțâiră și iapa neagră a Pintadei răsuflă zgomotos, se mișcă în umbră și descrie cu crupa ei rotundă și lucioasă o curbă elegantă.

Luis Cervantes se afundă în fotoliu și spuse:

— Domnule general, am venit să vă raportez despre modul cum a decurs... Aci aveți...

— Măi, filfizonule... eu n-am dorit lucrul ăsta!... Moyahua aproape că este locul meu natal... Vor spune că numai pentru treaba asta umblăm noi pe aici!... răspunse Demetrio privind săculețul plin cu monede pe care Luis i-l întindea.

Acesta părăsi fotoliul și se lăsă pe vine lângă Demetrio. Întinse pe jos un *sarape*²⁰ și goli pe el săculețul cu *hidalgos*²¹ strălucitori de-ți luau ochii.

— În primul rând, domnule general, lucrul ăsta îl știm numai noi doi... Și în al doilea rând, știți doar că atunci când se ivește norocul nu trebuie să-i întoarcem spatele... Astăzi norocul ne surâde; dar mâine?... Trebuie să privim mereu înainte. Un glonte, o săritură a unui cal nărăvaș, până și o ridiculă și neînsemnată răceală... și o văduvă și câțiva orfani trăind în mizerie!... Guvernul? Ha, ha, ha!...

---

20 Un fel de cuvertură de lână sau de bumbac, cu dungi în culori vii.

21 Monedă de aur echivalentă cu 10 pesos.

Du-te dumneata la Carranza, la Villa sau la oricare din comandanții principali și vorbește-le de familia dumitale... Îți vor răspunde cu o lovitură de picior... acolo unde știi dumneata, și vei spune că a fost strașnic... Și ei procedează bine, domnule general; noi nu ne-am răsculat cu arma în mână pentru ca un oarecare Carranza sau un oarecare Villa să ajungă președinte de republică; noi luptăm pentru apărarea drepturilor sfinte ale poporului, călcate în picioare de ticălosul ciocoi... Și așa cum nici Villa, nici Carranza, și niciun altul nu vin să ne ceară asentimentul pentru a li se putea plăti serviciile pe care le aduc patriei, nici noi nu simțim nevoia de a cere permisiunea nimănui.

Demetrio se ridică puțin, apucă o sticlă din apropierea pernei sale, o înalță și apoi, umflând obrazii, scuipă o înghițitură departe.

— Ce limbă lungă mai ai și dumneata, filfizonule!

Luis simți o ameteală. Berea azvârlită din gura lui Demetrio părea că ațâță dospirea gunoaielor depozitate acolo: un covor din coji de portocale și de banane, coji cărnose de pepene, sâmburi fibroși de *mango* și tescovină de trestie de zahăr, totul amestecat cu felii de *tamal*²² de culoarea ardeiului, totul umed de excremente.

Degetele bătătorite ale lui Demetrio se mișcau mereu și cu multă băgare de seamă prin grămada strălucitoarelor monede.

Revenindu-și, Luis Cervantes scoase un flacon de fosfatină Fallières și răsturnă din el brelocuri, inele, cercei și multe alte bijuterii de valoare.

— Domnule general; dacă, precum pare, acest chilipir va continua, dacă Revoluția nu ia sfârșit, avem suficiente posibilități să mergem să petrecem un sezon în străinătate. (Demetrio dădu negativ din cap.) N-ai face asta?... La urma

---

22 Pateu din aluat de făină de porumb, învelit în frunze de banan sau foi de porumb și umplut cu carne condimentată.

urmei pentru ce am rămâne aici?... Ce cauză am apăra acum?

— Este ceva pe care eu nu-l pot explica, filfizonule; dar simt că asta n-ar fi un lucru demn de bărbați...

— Alege, domnule general, spuse Luis Cervantes, întinzându-i bijuteriile frumos etalate.

— Păstrează-le toate pentru tine... îți spun sincer, filfizonule... Te vei convinge că eu nu iubesc banii!... Vrei să-ți spun adevărul? Păi mie, dacă nu-mi lipsește dușca și dacă am un suman care să-mi placă, sunt omul cel mai fericit din lume.

— Ha, ha, ha!... Ce spui, domnule general!... Bine, și de ce o suporti pe această scorpie de Pintada.

— Măi, filfizonule, să știi ca m-a plictisit peste măsură. Dar așa sunt eu. Nu mă lasă inima să-i spun... Nu am curajul s-o trimit la... Așa sunt eu, așa mi-e firea. Ascultă, din clipa în care-mi place o femeie sunt atât de mut, încât dacă ea nu face primul pas... pe mine nu mă însuflețește nimic, și oftă. Așa și cu Camila, fata din cătunul acela... Este urâtă; însă dacă ai ști cum îmi umple ochii...

— În ziua în care dumneata dorești, o vom aduce aici, domnule general.

Demetrio clipi din ochi cu viclenie.

— Vă jur că vă servesc, domnule general...

— Într-adevăr, filfizonule?... Ascultă, dacă îmi faci acest dar, atunci ceasul împreună cu *leopoldina* de aur și toate celelalte sunt ale tale de vreme ce îți plac atât de mult.

Ochii lui Luis Cervantes străluciră. Luă flaconul aproape plin cu bijuterii, se ridică în picioare și, zâmbind, spuse:

— Pe mâine, domnule general... Noapte bună.

VII

— Ce știu eu? Tot ce știți și voi. Generalul mi-a spus: „Codorniz, înșeuează-ți calul tău și iapa mea pagă. Te vei

duce împreună cu filfizonul într-o misiune.” Bine, așa a fost: am pornit de aici la prânz și, pe înserat, am ajuns la cătun. Ne-a dat adăpost chioara María Antonia... Pancraccio, ești doar la curent cu situația... Dis de dimineață m-a trezit filfizonul: „Codorniz, Codorniz, înșeuază caii. Mi-l lași pe al meu și te întorci cu iapa generalului la Moyahua. Peste o clipă te ajung.” Soarele se înălțase mult pe cer când sosi împreună cu Camila pe șa. A ajutat-o să se dea jos de pe cal și am urcat-o pe iapa pagă.

— Bine, și ea cum se simțea? întrebă unul.

— Hm, nu i se mai oprea gura de mulțumită ce era!...

— Și filfizonul?

— Tăcut ca totdeauna; cu aceleași purtări.

— Eu cred, își dădu cu părerea cu multă gravitate Venancio, că dacă dimineața Camila s-a trezit în patul lui Demetrio, a fost numai din cauza unei greșeli. Băuserăm mult... Vă aduceți aminte!... Ni se urcase alcoolul la cap și toți n-am mai știut ce facem.

— Nici alcool, nici altceva!... A fost o înțelegere între filfizon și general.

— Asta-i clar! Pentru mine acest filfizon nu este altceva decât un...

— Mie nu-mi place să vorbesc despre prietenii care nu sunt de față, spuse blondul Margarito, însă pot să vă spun că din două iubite pe care i le-am cunoscut, una a fost pentru... mine și cealaltă pentru general...

Toți izbucniră în hohote de râs.

După ce Pintada își dădu bine seama de cele întâmplătoare, prinse drag de Camila, căutând s-o consoleze.

— Sărăcuța de tine, povestește-mi cum s-a întâmplat!

Camila avea ochii umflați de plâns.

— M-a mințit, m-a mințit!... A venit în cătun și mi-a spus: „Camila, am venit numai pentru tine. Vii cu mine?” Ei, spune-mi tu cum să nu fi vrut să plec cu el! De iubit, îl

iubesc și-l prea iubesc... Privește-mă ce slăbită sunt și asta numai pentru că mă tot gândesc la el! A răsărit soarele și nu-mi arde să macin porumbul... Mă cheamă maică-mea la masă și mi se pune un nod în gât... Și promisiunea aceea! ... Și promisiunea aceea!...

Și începu din nou să plângă și, pentru ca să nu se audă hohotele, își astupă gura și nasul cu colțul șalului.

— Ascultă, eu am să te scap de necazul ăsta. Nu fi proastă, nu plânge. Nu te mai gândi la filfizon... Știi tu ce este acest filfizon?... Un om de nimic!... Din cauza asta generalul îl ține pe lângă el!... Ce proastă!... Bine, vrei să te întorci acasă?

— Maica Domnului din Jalpa să mă păzească!... Mama m-ar omorî în bățai!

— N-o să-ți faci nimic. Să vezi cum facem. Trupa trebuie să pornească dintr-un moment în altul; atunci când Demetrio îți va spune să te pregătești pentru plecare, tu îi răspunzi că ai dureri în tot corpul, și că te simți ca și cum ai fost bătută cu ciomege, te îmbraci gros și caști întruna. Pe urmă îți duci mâna la frunte și spui: „Îmi arde capul”. Atunci eu îi voi spune lui Demetrio să ne lase aici pe amândouă, că voi sta lângă tine să te îngrijesc și după ce te faci bine vom porni și-l ajungem din urmă. Și lucrul pe care îl vom face va fi să te duc acasă la tine, bine și sănătoasă.

VIII

Soarele apusese și cătunul era învăluit în tristețea cenușie a ulițelor sale vechi și în liniștea de moarte a locuitorilor săi retrași de mult, când Luis Cervantes intră în prăvălia lui Primitivo López să întrerupă un chef ce promitea să aibă un sfârșit deosebit. Demetrio bea acolo cu vechii lui tovarăși. Tejgheaua nu putea cuprinde atâta lume. Demetrio, Pintada și blondul Margarito își lăsaseră

caii afară; însă majoritatea ofițerilor intraseră cu cai cu tot. Pălăriile galonate cu boruri largi, se încrucișau într-un permanent du-te-vino; animalele făceau volte din crupele lor și, fără încetare, își mișcau capetele cu trăsături frumoase, cu ochi negri, cu nări palpitânde și cu urechi mici. Și în infernala demonstrație de bucurie a celor beți se auzea răsuflarea cailor, puternicele lovituri de copite pe dușumea și, din când în când, un nechezat scurt și nervos.

În clipa când sosi Luis Cervantes, se vorbea despre o întâmplare banală. Un țăran cu o mică rană negricioasă și sângerândă pe frunte stătea întins în mijlocul drumului cu ochii la cer. Părerile, împărțite la început, erau acum aceleași, în urma unei judecăți foarte drepte a blondului Margarito. Acel sărman om care zăcea mort era paracliserul bisericii. Însă, prostul!... vina a fost a lui... Pe urmă, cui îi trece prin cap, domnule, să îmbrace pantaloni, bluză și căciuliță? Pancraccio nu poate suferi un filfizon în fața lui!

Opt „suflători”, cu fețele roșii și rotunde ca niște sori, cu ochii ieșiți din orbite, scuiându-și bojocii în instrumentele lor de alamă și care cântă de dis-de-dimineată, se opresc la ordinul lui Cervantes.

— Domnule general, spuse acesta, deschizându-și drum printre călăreți, a sosit un curier special. Vi se ordonă să porniți imediat în urmărirea orozchiștilor²³.

Chipurile, întunecate o clipă, strălucesc de bucurie.

— La Jalisco, băieți! strigă blondul Margarito dând o lovitură seacă în tejghea.

— Pregătiți-vă, *tapatias*²⁴ ai sufletului meu, că acolo viu! strigă Codorniz punându-și pălăria pe o ureche.

A fost o veselie și un entuziasm general. Prietenii lui Demetrio excitați de beție se oferă să lupte alături de el.

---

23 Adepți ai lui *Orozco Pascual*, revoluționar mexican care s-a răsculat împotriva lui Francisco Madera în 1912. A murit asasinat în 1916.

24 Locuitor din orașul mexican Guadalajara, capitala statului Jalisco.

Demetrio, de bucurie, nu era în stare să scoată un cuvânt. „Ah, să mergi să te bați cu orozchiștii!... În sfârșit să ai de-a face cu oameni adevărați!... Să omori federali cum ai omorî iepuri sau curcani!”

— Dacă eu l-aș prinde viu pe Pascual Orozco, spuse blondul Margarito, i-aș smulge tălpile picioarelor și l-aș pune să umble douăzeci și patru de ore prin munți...

— Cum, ăsta a fost acela care l-a omorât pe domnul Madero? întrebă Meco.

— Nu, răspunse blondul cu solemnitate; însă mie mi-a dat o palmă când eram servitor la *Delmonico* în Chihuahua.

— Pentru Camila, iapa cea neagră, ordonă Demetrio lui Pancraccio, care și înșeuase.

— Camila nu poate să meargă, spuse repede Pintada.

— Cine-ți cere părerea? răspunse Demetrio cu asprime.

— Camila, nu-i așa că te-ai sculat azi dimineață cu dureri în tot corpul și că acum ai călduri?

— Păi eu... păi eu... ce spune don Demetrio...

— Ah, dobitoaco!... Spune că nu, spune că nu poți să mergi... îi suflă la ureche Pintada, foarte îngrijorată.

— Păi o să vă fac pe voie... răspunse liniștită Camila.

Pintada fu cuprinsă de furie și obrajii i se aprinseră; însă nu spuse nimic și se îndepărtă ca să încalece iapa înșeuată pe care i-o pregătise blondul Margarito.

IX

Vârtejul de praf, prelungit o bună bucată de-a lungul șoselei, se sparse brusc în mase difuze și violente, făcând să iasă la iveală piepturi umflate, coame de cai agitate, nări tremurânde, ochi prelungi, aprigi, picioare desfăcute și încordate în avântul cursei. Oamenii, cu chipuri de bronz și dinți de fildeș, cu ochi arzători, mânuiau carabinele sau le încrucișau peste capetele animalelor.

Încheind coloana, la pas, veneau Demetrio și Camila; ea, tremurând încă de spaimă, cu buzele albite și uscate; el, rău dispus de sârbezeala isprăvii. Niciun fel de orozchiști, niciun fel de luptă. Câțiva federali împrăștiati, un biet preot și vreo sută de visători, toți reuniți sub învechitul stindard „Religie și Drepturi”. Preotul atârna acum, bălăbănindu-se, spânzurat de un *mezquite*, și, pe câmp, rămăsese un șir nesfârșit de morți pe al căror piept se vedea un mic scut de flanelă roșie și o inscripție: „Oprește-te! Inima sacră a lui Isus este cu mine!”.

— Adevărul e că mi-am încasat până și ultimele restanțe de soldă, spuse Codorniz arătând ceasurile și inelele de aur pe care le furase de la casa parohială.

— În felul acesta oricine luptă cu plăcere, exclamă Manteca presărând vorbe deșuchiate în fiecare frază pronunțată. Știe omul pentru ce își riscă pielea!

Și cu aceeași mână cu care ținea hăturile strângea puternic o strălucitoare diademă pe care o smulsese Divinului Prizonier al bisericii.

Când Codorniz, foarte cunoscător în materie, examină cu lăcomie „avansul” lui Manteca, izbucni într-un hohot de râs grozav:

— Diadema ta este de tinichea!...

— Pentru ce duci cu tine râia asta? îl întrebă Pancraccio pe blondul Margarito, ce sosea printre ultimii, cu un prizonier.

— Știți de ce? Pentru că niciodată nu am văzut de aproape mutra pe care o face cineva când i se strânge lațul de gât.

Prizonierul, foarte gras, respira obosit; fața îi era aprinsă, ochii injectați și, de pe frunte, îi picura sudoarea. Îl târau pe jos, legat de mâini și de picioare.

— Anastasio, împrumută-mi frânghia ta; căpăstrul meu se rupe cu șeful ăsta... Însă, acum că m-am gândit bine, nu... Prietene federal, te voi ucide dintr-o lovitură; ai

suferit mult. Privește, arborii sunt departe de noi și pe aici nu sunt stâlpi de telegraf ca să te spânzur de unul din ei.

Și blondul Margarito scoase pistolul, fixă țeava pe țâța stângă a prizonierului și încetișor ridică cocoșul armei.

Federalul îngălbeni ca un cadavru, fața i se ascuți și ochii sticloși i se tulburară. Inima îi bătea cu furie și tot corpul i se cutremura ca de friguri.

Blondul Margarito ținu așa pistolul timp de câteva secunde. Ochii îi străluceau într-un mod straniu, și fața sa rotundă, cu obraji umflați, se aprinse de o supremă senzație de voluptate.

— Nu, prietene federal! spuse încet, retrăgându-și arma și introducând-o în toc, încă nu vreau să te omor... Mă vei însoți ca ajutor al meu... O să vezi dacă sunt om rău la inimă!

Și clipi șiret din ochi către cei din jur.

Prizonierul se tâmpise; înghițea mereu în gol; gura și gâtul îi erau uscate.

Camila, care rămase în urmă, ciupi șalele iepei sale și-l ajunse pe Demetrio:

— Ah, ce om rău este Margarito ăsta!... Dacă ai vedea ce-i face unui prizonier!

Și-i povesti întâmplarea la care fusese de față.

Demetrio încruntă sprâncenele, însă nu răspunse nimic.

Pintada o chemă pe Camila deoparte.

— Auzi, cu ce vorbe umbli la Demetrio?... Blondul Margarito este dragostea mea curată... Asta ca s-o știi!... Și mai află... Cine se leagă de el, are de-a face cu mine. Ia seama!

Și Camila, foarte speriată, se duse din nou lângă Demetrio.

X

Trupa își instalează tabăra pe un câmp, în apropierea a trei

căsuțe așezate una lângă alta care, singuratec, își profilau zidurile lor albe pe fâșia purpurie a orizontului. Demetrio și Camila se îndreptară spre ele.

În ogradă, un bărbat în cămașă și izmene albe, în picioare, trăgea cu lăcomie dintr-o țigară mare de foi; lângă el, așezat pe o lespede, un altul dezghioca porumb, frecând știuleți între mâini, în timp ce unul din picioarele sale, uscat și răsucit, lovea în ceva ce semăna a copită de ied, și se smucea într-una, ca să sperie găinile.

— Grăbește-te, Pifanio, spuse cel care stătea în picioare; a asfințit soarele și încă n-ai dus vitele la adăpat.

Un cal necheză afară și cei doi oameni își înălțară capetele tulburați.

Demetrio și Camila se iviră pe după gardul de spini al ogrăzii.

— Nu doresc altceva decât găzduire pentru mine și pentru femeia mea - le spuse Demetrio liniștindu-i.

Și cum îi lămuri că el era comandantul unui corp de armată ce trebuia să înnopteze prin apropiere, bărbatul care stătea în picioare și care era stăpânul, cu multă bunăvoință îi pofti să intre. Alergă după o strachină cu apă și o mătură, oferindu-se să măture și să stropească cel mai plăcut colț din hambar pentru a-i găzdui cât mai cuviincios pe niște oaspeți atât de onorabili.

— Du-te, Pifanio; scoate șaua de pe caii domnilor.

Omul care dezghioca porumb se ridică foarte anevoios în picioare. Era îmbrăcat în niște zdrențe de cămașă și vestă, și cu niște resturi de pantaloni, desfăcuți în două aripi, ale căror margini, ridicate, atârnavă.

Porni, și mersul său marca un ritm grotesc.

— Dar tu poți munci, prietene? îl întreabă Demetrio nelăsându-l să scoată hamurile de pe cai.

— Săracu' de el! strigă stăpânul dinlăuntrul hambarului, îi lipsește puterea!... Dar, își merită din plin salariul pe care-l primește!... Muncește de când se luminează de ziuă!

... Soarele a apus de mult... și privește-l, încă mai muncește!

Demetrio ieși împreună cu Camila să dea o raită pe la tabără. Câmpia, cu ogoare aurii, lipsită chiar și de arbuști, se întindea imensă și dezolantă. Păreau un adevărat miracol cei trei frasini mari din fața căsuțelor, cu vârfurile lor de un verde-închis, ce se rotunjeau unduindu-și frunzișul bogat ce cobora până la pământ, sărutându-l.

— Eu nu știu ce e cu mine și de ce locurile astea mă întristează atâta! spuse Demetrio.

— Da, răspunse Camila, același lucru îl simt și eu.

Pe malul unui pâraiaș, Pifanio trăgea brutal de frânghia cumpenei unei fântâni. O oală enormă se răsturna peste o grămadă de iarbă proaspătă, și la ultimele licăriri de lumină ale amurgului, șuvoiul cristalin scânteia împrăștiindu-se peste morman. Acolo se adăpau zgomotos o vacă slabă, un cal obosit și un măgar.

Demetrio recunoscă pe zilierul șchiop și-l întrebă:

— Cât câștigi pe zi, prietene?

— Șaisprezece *centavos*, stăpâne...

Era un omuleț blond, scrofulos, cu părul lins și ochi albaștri-spălăciți. Spuse cuvinte de ocară despre stăpân, despre colibă și despre soarta lui câinească.

— Îți meriți din plin leafa, fiule, îl întrerupse Demetrio cu blândețe. Înjuri și tot înjuri, dar muncești, muncești întruna.

Și, întorcându-se către Camila:

— Întotdeauna se găsesc alții mai nătângi decât noi ăștia de la munte, nu-i așa?

— Ba da, răspunse Camila.

Și o porniră mai departe.

Valea se pierdea în umbră și stelele se ascunseseră.

Demetrio o cuprinse pe Camila de mijloc, cu dragoste, și cine știe ce cuvinte îi șopti la ureche.

— Da, răspunse ea încet.

Căci acum îi făcea „voia”.

Demetrio dormi prost și ieși afară din casă foarte devreme.

„O să mi se întâmple ceva”, gândi el.

Era o dimineață liniștită, plină de o veselie discretă. Un sturz piuia sfios în frasin; animalele răscoleau bălegarul din lăstărișul din curte; porcul grohăia somnoros. O lumină portocalie pe cer prevestea soarele, și ultima steluță păli.

Demetrio se îndrepta încet, încet, spre campament.

Se gândea la perechea lui de boi: doi boi negri, tineri, munciți abia de doi ani, pe cele două *fanegas* ale sale, bine îngrășate. În memorie i se arăta fizionomia tinerei sale soții: cu trăsături dulci, având o nemărginită blândețe față de soț, și o neîmblânzită energie și mândrie față de străini. Când încercă însă să reconstituie imaginea fiului său, fură zadarnice toate eforturile: îl uitase.

Ajunse în tabără. Culcați printre brazde, soldații dormeau și la un loc cu ei erau caii, cu capul lăsat în jos și cu ochii închiși.

— Rufele de pe oameni sunt foarte rupte, cumetre Anastasio; ar fi bine să rămânem măcar o zi să ne odihnim.

— Vai, cumetre Demetrio!... De-ai ști ce foloase ne aduc munții noștri! Vei vedea... de ce nu mă crezi? Și pe aici nu se găsește mai nimic... Tristețe și melancolie!... Și, cine știe, ți se mai poate întâmpla ceva din greșeală!...

— Câte ore de drum avem de aici până la Limón?

— Nu e vorba de ore; sunt trei zile bune de drum, cumetre Demetrio.

— O să vedem!... Mi-e dor de femeia mea!

Pintada nu stătu mult pe gânduri și se duse s-o caute pe Camila:

— Auzi, auzi!... Numai din cauza ta Demetrio o să te gonească. Mie mi-a spus-o deschis... O va aduce pe femeia lui cea adevărată... Și aia este foarte frumoasă, are pielea

foarte albă... O frumusețe de obraz!... Iar dacă tu nu vrei să pleci, atunci o să te pună la lucru: are un copil și numai tu poți să ai grijă de el...

Când se întoarse Demetrio, Camila, plângând, îi povesti totul.

— Nu te lua după nebuna asta... Sunt minciuni, sunt minciuni...

Și cum Demetrio nu se duse la Limón și nici nu mai aduse vorba de femeia lui, Camila rămase mulțumită și Pintada se dovedi a fi o intrigantă.

XI

Mai înainte de apariția zorilor au pornit spre Tepatitlán. Răspândiți pe șoseaua națională și peste ogoare, siluetele lor se mișcau nelămurit în pasul monoton și măsurat al cailor, estompându-se în lumina sidefie a lunii în descreștere, care scălda toată valea.

Departe de tot se auzea lătrat de câini.

— Azi la amiază ajungem la Tepatitlán, mâine la Cuquio, și pe urmă... în munți, spuse Demetrio.

— N-ar fi mai bine, domnule general, îi spuse la ureche Luis Cervantes, să ajungem mai întâi la Aguescalientes?

— Ce să facem acolo?

— Banii sunt pe terminate...

— Cum!... Patruzeci de mii de pesos în opt zile?

— Numai în săptămâna asta am recrutat aproape cinci sute de oameni, și cu avansurile și gratificațiile s-a dus totul, spuse Luis Cervantes pe un ton scăzut.

— Nu! mergem de-a dreptul în munți... Și vom vedea...

— Da, în munți! strigară mulți dintre ei.

— În munți!... În munți!... Nicăieri nu e mai bine că în munți.

Câmpia continua să le apese inimile; vorbeau despre munți cu entuziasm și înflăcărare și se gândeau la ei ca la

femeia iubită pe care nu au mai văzut-o de foarte multă vreme.

Se luminează de ziuă. Un nor de praf roșu se ridică dinspre răsărit, ca o imensă cortină de purpură incendiată.

Luis Cervantes lăsa mai moale dârlogii calului său și îl aștepta pe Codorniz.

— Codorniz, cum rămâne până la urmă?

— Ți-am mai spus-o, filfizonule: două sute pentru ceasul din aur curat...

— Nu, eu îți cumpăr cu toptanul: ceasornice, inele și toate bijuteriile. Cât?

Codorniz se clătină, devenind palid; după aceea spuse cu curaj:

— Să-mi dai două mii de hârtii pentru tot.

Însă Luis Cervantes se trăda; în ochi îi străluci o atât de nestăpânită lăcomie, încât Codorniz se răzgândi și spuse imediat:

— Nu, spun prostii, nu vând nimic... Numai ceasul de aur îl vând, și asta pentru că îi datorez două sute de pesos lui Pancraccio care a câștigat din nou azi noapte.

Luis Cervantes scoase patru hârtii strălucitoare de o sută de pesos și le puse în mâna lui Codorniz.

— Adevărul e, îi spuse, că mă interesează toată cantitatea... Nimeni n-o să-ți dea mai mult decât ți-am dat eu.

Când soarele începu să încălzească, Manteca strigă cu vioiciune:

— Blondule Margarito, ajutorul tău vrea să se odihnească puțin. Zice că nu mai poate să meargă.

Prizonierul se prăbușise istovit, în mijlocul drumului.

— Taci din gură! strigă blondul Margarito, întorcându-se. Drăguțule, ai și obosit? Sărăcuțul de tine! O să cumpăr o cutie de cristal ca să te păstrez într-un dulap din casa mea, la fel ca pe Fiul Domnului. Dar mai întâi trebuie să ajungem în sat, și pentru asta te voi ajuta.

Scoase sabia și-i dădu nenorocitului mai multe lovituri.

— Pancraccio, dă-mi frânghia, spuse după aceea, cu ochii strălucitori și stranii.

Dar cum Codorniz îl făcu atent că federalul nu mai mișca deloc, izbucni în râs și zise:

— Ce prost sunt!... Tocmai acum când îl învățasem să nu mai mănânce!...

— Acuș-acuș ajungem la Guadalajara, micuțo, spuse Venancio, recunoscând cătunul Tepatitlán, așezat pe o colină.

Intrară înveseliți; la ferestre apăreau fețe surâzătoare și frumoși ochi negri.

Școlile se transformară în cazărmi. Demetrio se instalează în sacristia unei capele părăsite.

Soldații se împrăștiară, ca de obicei, în căutarea „avansurilor”, sub pretext că strâng arme și cai.

Pe înserat, câțiva din escorta lui Demetrio stăteau tolăniți în tinda bisericii, scărpinându-se pe burtă. Venancio, foarte grav, gol până la mijloc, își purica de zor cămașa.

Un om se apropie de gardul de zid, cerând îngăduința să vorbească cu comandantul.

Soldații ridicară capul, însă niciunul din ei nu răspunse.

— Domnilor, sunt văduv; am nouă copii și nu trăiesc decât de pe urma muncii mele... Nu fiți răi cu săracii!...

— Din cauza unei femei nu trebuie să fii atât de îngrijorat, unchiule, spuse Meco, care cu un capăt de pânză își ștergea picioarele de noroi; am adus-o pe Pintada, și ți-o trecem la socoteală.

Omul zâmbi amar.

— Numai că are un nărav, remarcă Pancraccio, cu gura căscată și privind albastrul cerului: cum vede un bărbat, se și pregătește.

Izbucniră cu toți în hohote de râs, însă Venancio, foarte grav, arătă țăranului ușa sacristiei.

Acesta, timid, intră și expune lui Demetrio plângerea sa. Soldații îl „curățaseră” cu totul. Nici măcar un bob de porumb nu-i lăsaseră.

— Păi, pentru ce să-ți lase? îi răspunse Demetrio cu indolență.

După ce omul insistă cu plânsete și văicăreli, Luis Cervantes îl azvârli afară cu obraznicie. Însă interveni Camila:

— Hai, don Demetrio, nu fi așa rău la suflet; dă un ordin să-i înapoieze porumbul!...

Luis Cervantes trebui să se supună; scrise câteva rânduri și Demetrio, în josul hârtiei, își puse degetul.

— Dumnezeu să-ți răsplătească, fato!... Dumnezeu o să vă dea din împărăția cerului... Zece *fanegas* de porumb e cât să-mi ajungă drept hrană pentru anul ăsta, spuse omul, plângând de recunoștință. Luă hârtia și le sărută mâna tuturor.

XII

Se apropiau de Cuquio, când Anastasio Montañés veni lângă Demetrio și-i spuse:

— Măi cumetre, nu ți-am povestit până acum... Cât de nemernic este acest Margarito! Știi ce a făcut ieri cu omul care a fost aici ca să se plângă că i-am luat tot porumbul pentru caii noștri? Păi află că s-a dus la cazarmă cu ordinul pe care dumneata i l-ai dat. „Da, prietene, îi spuse blondul; intră pe aici; este foarte drept să-ți înapoiem ce-ți aparține. Intră, intră... Câte *fanegas* ți-am furat?... Zece? Dar ești sigur că nu au fost mai mult de zece?... Da, asta este; cam vreo cincisprezece, mai mult sau mai puțin... Să nu fi fost douăzeci?... Adu-ți bine aminte... Ești foarte sărac, ai mulți copii de hrănit. Da, este așa cum spun, cam vreo douăzeci; asta trebuie să fi fost... Treci pe aici; nu-ți voi da cincisprezece, nici douăzeci. Tu doar să ți le numeri... Una,

două, trei... Și în clipa când nu mai dorești, îmi spui: Gata.”
Și scoate sabia și-i cară o ploaie de lovituri cu latul ei, ceea ce l-a făcut pe om să ceară îndurare.

Pintada se prăpădea de râs.

Camila, neputându-se abține, spuse:

— Un fost condamnat, un om crud, un mațe-pestrițe!...
Pe bună dreptate nu-l pot eu suferi!

Imediat Pintada se schimbă la față.

— Și ce-ți pasă ție?

Camila se sperie și dădu pinteni iepei.

Pintada imediat porni și ea și, cu repeziciune, trecând pe lângă Camila, o izbi puternic, o apucă de cap și-i desfăcu părul.

La îmbrâncitură, iapa Camilei cabră și fata lăsă hățurile din mâini ca să-și dea părul din ochi; se clătină, își pierdu echilibrul și căzu pe pietriș, julindu-și fruntea.

Prăpădindu-se de râs, Pintada, cu multă agilitate, galopă ca să oprească iapa care o luase razna.

— Vino, filfizonule, că acum ai de lucru! spuse Pancraccio după ce o văzu pe Camila în aceeași șa cu Demetrio, cu obrazul plin de sânge.

Luis Cervantes, înfumurat, dădu fuga cu instrumentele sale; dar Camila, oprindu-se din plâns, își șterse ochii și spuse cu voce stinsă:

— De la dumneata?... Chiar dacă ar fi să mor!... Nici măcar apă!...

La Cuquio, Demetrio primi un curier.

— Din nou la Tepatitlán, domnule general, spuse Luis Cervantes, aruncând o privire rapidă peste comunicarea curierului. Va trebui să lași acolo oamenii și dumneata să mergi la Lagos, pentru a lua trenul de Aguascalientes.

Urmară proteste puternice; câțiva munteni jurară printre mârâieli, plângeri și bombăneli, că ei nu vor urma coloana.

Camila plânse toată noaptea și, a doua zi de dimineață, îi

spuse lui Demetrio să-i dea voie să se ducă acasă.

— N-ai niciun pic de voință!... răspunse posac Demetrio.

— Nu asta e cauza, Demetrio; voință am și chiar multă... însă doar ai văzut... Femeia asta!...

— Nu te îngrijora, chiar astăzi am s-o expediez la... M-am gândit de mult la asta.

Camila se opri din plâns.

Aproape toți înșeuaseră caii... Demetrio se apropie de Pintada și-i spuse cu voce foarte joasă:

— Tu nu mai vii cu noi.

— Ce spui? întrebă ea neînțelegând.

Să rămâi aici sau să te duci unde-ți poștește inima, însă cu noi nu mai vii.

— Ce-ai spus? exclamă ea cu uimire. Carevasăzică mă gonești? Ha, ha, ha!... Păi, da... așa te porți tu dacă dai crezare bârfelilor ăsteia...

Și Pintada insultă pe Camila, pe Demetrio, pe Luis Cervantes și pe toți care-i veneau în minte, cu atâta energie și diversitate, încât trupa auzi înjurături și obrăznicii pe care nici nu le bănuiseră măcar.

Demetrio așteptă cu răbdare un timp oarecare; cum însă ea nu dădea semne că ar sfârși, cu foarte mult calm spuse unui soldat:

— Azvârle-o afară pe bețivana asta.

— Margarito! Blondul vieții mele! Vino și apără-mă de ăștia!... Vino, blondul inimii mele!... Vino și arată-le că tu ești un bărbat curajos și ei nu sunt decât niște fii de...!

Și gesticula, da din picioare, și țipa.

Apăru blondul Margarito. Tocmai atunci se sculase; ochii săi albaștri se pierdeau sub niște pleoape umflate și vocea-i era răgușită. Se interesă ce se întâmplase și, apropiindu-se de Pintada, îi spuse cu multă gravitate:

— Da, mi se pare un lucru foarte bun ca tu să te cărăbănești cât mai departe de-aici... Nimeni din noi nu te mai poate suferi!

Obrazul Pintadei se împietri. Vru să vorbească, însă mușchii săi stăteau nemișcați.

Soldații râdeau amuzați; Camila, foarte speriată, își ținea respirația.

Pintada își roti privirea jur-împrejur. Totul se întâmplă cât ai clipi din ochi; se aplecă, scoase din ciorapi un pumnal cu o lamă ascuțită și strălucitoare și se azvârli asupra Camilei.

Un țipăt strident și un corp care se prăbușește, improșcând sânge în suvoaie.

— Omorâți-o! strigă Demetrio scos din fire.

Doi soldați se aruncară asupra Pintadei care, mânuind pumnalul, nu le îngădui să o atingă.

— Nu voi, nenorociților!... Ucide-mă tu, Demetrio! Înainta câțiva pași, predă arma, scoase pieptul și lăsă să-i cadă brațele.

Demetrio ridică în sus pumnalul roșu de sânge; însă ochii i se împăienjeniră, se clătină, dădu un pas înapoi.

Pe urmă, cu voce stinsă și răgușită, strigă:

— Cară-te!... Dar acum!...

Nimeni nu încercă s-o oprească.

Se îndepărtă, încetișor, mută și tristă.

Tăcerea și uimirea fură împrăstiate de vocea ascuțită și guturală a blondului Margarito:

— Vai ce bine!... Că greu ne-a fost să scăpăm de ploșnița asta!...

XIII

*Drept în inimă
un pumnal mi-a înfipt,
fără să știu de ce
nici pentru ce...
El, da, știa;
eu însă nu...*

*Și din rana cea de moarte
sânge mult a curs,
fără să știi de ce
nici pentru ce...
El, da, știa;
eu însă nu...*

Cu capul căzut, cu mâinile încrucișate peste hamuri, Demetrio fredona cu accent melancolic obsedantul cântec.

După aceea se oprea; minute în șir stătea tăcut și mânănit.

— Ai să vezi: de cum ajungem la Lagos, tristețea ți se va risipi, domnule general. Acolo se găsesc fete frumoase care o să ne placă, spuse blondul Margarito.

— Acum n-am chef decât să mă îmbăt, răspunse Demetrio.

Și iar se îndepărtă de ei, dând pintenii calului, ca și cum ar fi dorit să se lase copleșit de tristețea sa.

După multe ore de mers, chemă pe Luis Cervantes:

— Ascultă, filfizonule, acum, gândindu-mă bine, eu ce naiba voi face la Aguascalientes?

— Îți vei da votul, domnule general, pentru președintele provizoriu al Republicii.

— Președinte provizoriu?... Păi atunci... Carranza asta ce este?... Adevărul este că eu nu înțeleg deloc politica asta...

Sosiră la Lagos. Blondul făcu prinsoare că în noaptea asta îl va face pe Demetrio să râdă cu hohote.

Târând pintenii, cu *chivarras*²⁵-ii căzuți mai jos de centură, Demetrio intră la *El Cosmopolita*, împreună cu Luis Cervantes, cu blondul Margarito și cu adjutanții săi.

— Pentru ce fugiți, neisprăviților?... Nu mâncăm oameni! strigă blondul.

Țăranii, surprinși chiar în clipa când încercau să fugă, se opriră; unii, cu prefăcătorie, se reîntoarseră la mesele lor ca să continue să bea și să vorbească iar alții, șovăitori, înaintară pentru a-și arăta respectul față de comandanți.

— Domnule general!... Ce plăcere!... Domnule maior!...

— Așa da!... Așa îmi plac prietenii, politicoși și cuviincioși, spuse blondul Margarito.

— Să mergem, băieți, adăugă voios scoțându-și revolverul; le voi trimite o pocnitoare ca să-i sâcâi nițel.

Un glonte ricoșă în ciment, trecând printre picioarele meselor și ale mesenilor, care săriră speriați ca o doamnă căreia cineva i-a pus un șoarece sub fustă.

Palizi, zâmbeau pentru a face plăcere, așa cum se cuvine, domnului maior.

Demetrio abia de-și dezlipește buzele, în timp ce toți cei care-l însoțesc se prăpădesc de râs.

— Blondule, le atrage atenția Codorniz, pe ăsta care iese acum afară l-a înțepat viespea; privește cum schiopătează.

Blondul, neluând în seamă pe rănit și fără măcar să-și întoarcă spre el capul, afirmă cu înflăcărare că de la treizeci de pași distanță și din clipa în care-l zărește poate să nimerească un *cartucho*²⁶ cu *tequila*.

— Ia stai, prietene, oprește-te, îi spuse băiatului din cârciumă. Și prinzându-l de mână, îl duse de cealaltă parte a curții hanului și-i puse pe cap un *cartucho* plin cu *tequila*.

Bietul om speriat se opuse, vru să fugă, însă blondul își pregăti pistolul și ochi.

— Stai pe loc... stârpitură! Sau de nu, te împuşc de-adevărat.

Blondul se îndepărtă până la peretele opus, ridică arma și ținti.

Punga de carton se făcu bucățele, udând cu *tequila* fața tânărului, galben ca un mort.

---

26 Pungă de carton pentru sticle.

— Acum va fi ceva strașnic! strigă alergând la cârciumă pentru un alt *cartucho*, așezându-l și pe acesta pe capul tânărului.

Se întoarce la locul său, făcu o piruetă vertiginoasă, și de cum se opri, trase.

Numai că de data asta îi zbură o ureche băiatului în loc să nimerească în *cartucho*.

Și, ținându-se de burtă de atâta râs, îi spuse tânărului:

— Ia, micuțule, aceste hârtii. E ceva! Asta se vindecă cu tinctură de arnică și cu rachiu...

După ce bău mult alcool și bere, Demetrio vorbi:

— Plătește, blondule... Vreau să plec...

— Nu am nimic la mine, domnule general; dar nu trebuie să-ți faci griji pentru asta... Cât îți datorăm, prietene?

— O sută optzeci de pesos, domnule comandant, răspunse amabil cârciumarul.

Blondul făcu o săritură peste tejghea și, din două mișcări răsturnă toate vasele, sticlele și cristalele ce se găseau acolo.

— Treci în socoteala tatălui tău Villa, îl cunoști?

— Auzi, prietene, unde se află cartierul fetelor? îl întrebă mai apoi, bălăbănindu-se de beat ce era, pe un ins mic, corect îmbrăcat, care închidea ușa unei croitorii.

Cel întrebat se dădu jos de pe scăunel cu grijă, pentru a lăsa liberă trecerea. Blondul se oprește și-l privește cu obrăznicie și curiozitate:

— Auzi, prietene, ce mic și drăguț ești dumneata!... Cum, nu e adevărat?... Atunci eu sunt un mincinos?... Bine, așa îmi place... Dumneata știi să joci dansul piticilor?... Cum, nu știi?... Ba știi foarte bine!... Eu te-am cunoscut pe dumneata într-un circ! Îți jur că da, știi, și încă foarte bine! ... Ai să vezi acum!...

Blondul își scoate pistolul și începe să tragă spre picioarele croitorului care, foarte gras și foarte scund, la fiecare împușcătură făcea o săritură.

— Vezi acum că știi să joci dansul piticilor?

Și punându-și mâinile pe umerii prietenilor săi, se lăsă condus spre mahalaua veseliei, marcând drumul cu împușcături trimise în toate colțurile, în porțile și casele târgului.

Demetrio îl lăsă și se întoarse la han, fredonând printre dinți:

*Drept în inimă
un pumnal mi-a înfipt,
fără să știu de ce
nici pentru ce...*

XIV

Fum de țigară, miros pătrunzător de haine îmbibate de sudoare, emanații alcoolice și respirația gloatei; îngrămădire mai rea decât într-un camion cu porci. Predominau cei cu pălării texane, basmale cu fireturi și îmbrăcăminte kaki.

— Domnilor, un bărbat îmbrăcat cuviincios mi-a furat punga în gara Silao... Economiiile întregii mele vieți de muncă... Nu mai am nici pentru hrana copilului meu.

Vocea era pătrunzătoare, ascuțită și plângătoare; însă în larma din camion nu se auzea prea departe.

— Ce spune bătrâna asta? întrebă blondul Margarito intrând în căutarea unui loc.

— Că o pungă... că un tânăr cuviincios... răspunse Pancraccio, care așezându-se se lovise de genunchii unor țărani.

Demetrio și ceilalți își făceau loc cu coatele. Și cum cei care îl suportau pe Pancraccio preferară să-și părăsească locurile și să stea în picioare, Demetrio și Luis Cervantes profitară cu plăcere de acest lucru.

O doamnă ce venise tocmai din Irapuato cu un copil în

brațe leșină. Un țăran se oferi imediat să-l ia pe copilaș în brațe. Ceilalți făcură pe surzii, prefăcându-se că nu văd și n-aud nimic: femeile de trupă ocupau două sau trei locuri, fiecare din ele având boccele, câini, pisici și papagali. În schimb, cei cu pălării texane râdeau cu poftă de coapsele zdravene și de sâni cam fleșcăiți ai femeii leșinate.

— Domnilor, un bărbat cuviincios mi-a furat punga în gara Silao... Economiiile întregii mele vieți de muncă... Acum nu mai am nici pentru hrana copilului meu...

Bătrâna vorbea de zor și întruna, suspina și plângea. Ochii ei, foarte vii, se rotesc prin toate părțile. De ici primește o monedă, de colo alta. Monezile curg din plin. Sfârșește de strâns aici și înaintează peste câteva scaune:

— Domnilor, un bărbat cuviincios mi-a furat punga în gara Silao...

Efectul cuvintelor sale este sigur și imediat.

— Un bărbat cuviincios! Un bărbat cuviincios care fură o pungă! Este un lucru incalificabil! Asta trezește un sentiment de indignare generală. O, este regretabil că acest bărbat cuviincios nu ne este la îndemână pentru ca să fie împușcat cel puțin de fiecare din generalii care merg acolo!

— Fiindcă, pentru mine, nu există un lucru care să mă înfurie mai mult decât un filfizon pungaș, spuse unul, plesnind de ciudă.

— Să jefuiești pe o sărmană doamnă!

— Să jefuiești o femeie nenorocită care este lipsită de apărare!

Și toți se arată înduioșați până-n adâncul inimii prin vorbe și fapte: cuvinte urâte pentru hoț și un mărunțiș de cinci pesos pentru victimă.

— Eu vă spun adevărul, nu cred că este lucru rău să omori, deoarece când cineva omoară o face întotdeauna din mânie; dar să furi?... strigă blondul Margarito.

Toți par a fi de acord în fața unor asemenea argumente

serioase; însă, după câteva clipe de tăcere și de gândire, un colonel își dă cu părerea:

— Adevărul este că totul își are explicațiile sale. Ce este mai important decât adevărul? Adevărul curat este că eu am furat... și dacă spun că toți cei ce ne găsim aici am făcut la fel, îmi închipui că nu spun minciuni...

— Hm, pentru mașinile de cusut pe care le-am furat în México!... exclamă cu curaj un maior, am adunat mai mult de cinci sute de pesos, având în vedere că am vândut până la cincizeci de centavos mașina.

— Eu am furat în Zacatecas niște cai atât de frumoși, încât mi-am spus: „Ce iese din treaba asta este că ți-ai făcut rost de bani, Pascual Mata; nu vei mai avea nicio grijă pentru toate zilele care le mai ai de trăit”, spuse un căpitan fără măsele și cu părul alb. Nenorocirea a fost că domnului general Limón i-au plăcut caii mei și el, la rândul lui, mi i-a furat.

— Bine! Pentru ce să nu recunoaștem! Eu de asemenea am furat, recunosc blondul Margarito; însă de față sunt tovarășii mei și să spună cât de mult am făcut eu pentru ei. Căci plăcerea mea cea mai mare este să cheltui totul cu prietenii mei. Eu sunt mai mulțumit să fac o beție cu toți prietenii mei decât să trimit un centavo bătrânelor de acasă...

Tema „și eu am furat”, deși pare ineputabilă, se epuizează pe măsură ce pe fiecare bancă se întind cărțile, care-i atrag pe comandanți și pe ofițeri, cum atrage lumina pe țăntari.

Agitațiile jocului cuprind îndată totul și aerul din jur se încălzește din ce în ce mai mult; e o atmosferă de cazarmă, de închisoare, de lupanar și chiar de cocină.

Din celălalt camion se aude o voce dominând vacarmul general:

— Domnilor, un bărbat cuviincios mi-a furat punga...

Străzile din Aguascalientes se transformaseră în movile

de gunoi. Oamenii îmbrăcați în kaki se agitau, ca albinele la intrarea unui stup, la ușile restaurantelor, ale bufetelor și hanurilor, pe la mesele cu mâncăruri proaspete, înșirate sub cerul liber, unde alături de o tavă cu jumări râncede se înălța un morman de brânzeturi mucegăite.

Mirosul de mâncăruri prăjite deschise pofta lui Demetrio și a însoțitorilor săi. Pătrunseră, îmbrâncindu-se, într-o cârciumă, și o bătrână murdară și cu părul despletit le servi în farfurii de lut oase de porc înotând într-un sos limpede de ardei și trei turte cleioase și arse. Plătiră câte doi pesos pentru fiecare și, la plecare, Pancraccio îi asigură că-i era mai foame decât înainte de a intra.

— Acuma da! spuse Demetrio: să mergem să ne sfătuim cu generalul Natera.

Și au pornit pe un drum care ducea spre casa comandantului, originar din nordul țării.

Un grup de oameni răzvrățiți și agitați îi opri la intrarea unei străzi. Un bărbat ce se pierdea în mulțime striga într-un cântec monoton și cu accent dulceag, ceva ce semăna a rugăciune. Se apropiară de el. Omul, îmbrăcat în cămașă și pantaloni albi, repeta: „Toți bunii creștini care vor spune cu cucernicie aceasta rugăciune către Cristos Răstignitul vor fi feriți de vijelii, de boli, de războaie și de foamete...”

— Asta chiar că a nimerit-o, spuse Demetrio zâmbind.

Omul agita în sus un pumn plin cu tipărituri și spunea:

— Cincizeci de centavos rugăciunea către Cristos Răstignitul, cincizeci de centavos...

După aceea dispăru o clipă pentru a reapărea cu un dinte de viperă, cu o stea de mare, și un schelet de pește. Și cu același accent rugător, lăuda peste măsură proprietățile medicale și eficacitatea deosebită a fiecărui lucru în parte.

Codorniz, care nu avea încredere în Venancio, ceru vânzătorului să-i scoată o măsea; blondul Margarito cumpără un sâmbure negru al nu știu cărui fruct care are

proprietatea de a scăpa pe posesorul lui de junghiuri și de a-l păzi de „ceasul rău”, iar Anastasio Montañés luă o rugăciune către Cristos Răstignitul, pe care o îndoi cu grijă și cu foarte multă cucernicie o ascunse la piept.

— Tot așa de adevărat precum există Dumnezeu, tovarășe; și acum urmează scandalul! Acum Villa luptă împotriva lui Carranza! spuse Natera.

Demetrio, fără să-i răspundă, cu ochii foarte mari, cerea mai multe lămuriri.

— Vreau să spun, insista Natera, că Convenția refuză să recunoască pe Carranza ca prim-conducător și va alege un alt președinte provizoriu al Republicii... Înțelegi, tovarășe?

Demetrio înclină capul în semn că a priceput.

— Ce zici de asta, tovarășe? îl întrebă Natera.

Demetrio ridică din umeri.

— Înseamnă deci, după cum se pare, că va trebui să continuăm lupta. Bine. Atunci să lovim; știi prea bine, domnule general, că în jurul meu nu există spărtură.

— Bine, și de partea cui vei lupta?

Demetrio, fâstâcit, își duse mâna la cap și se scărpină câteva clipe.

— Uite, mie să nu-mi pui întrebări, că nu sunt școlar... Vulturașul pe care-l port la pălărie dumneata mi l-ai dat... Bine, doar știi că mie mi-e suficient să-mi zici: „Demetrio, vei face asta și asta...” și se termină povestea!

PARTEA A TREIA

I

„El Paso, Tex, 16 mai 1915

Mult stimate Venancio,

De-abia acum reușesc să răspund la scrisoarea dumitale din luna ianuarie a anului în curs, deoarece preocupările mele profesionale îmi răpesc tot timpul. Precum știi, am câpătat titlul în decembrie trecut. Deplâng soarta lui Pancraccio și a lui Manteca; însă nu mă miră faptul că, după o partidă de cărți de joc s-au înjunghiat. Păcat: erau niște viteji! Mă doare în suflet că nu pot comunica cu blondul Margarito pentru a-i transmite felicitările mele călduroase, de altfel actul cel mai nobil și mai frumos al vieții sale a fost acesta... adică de a se sinucide!

Mi se pare greu, prietene Venancio, să poți obține aci, în Statele Unite, titlul de medic la care ții atât de mult, cu toate că ai strâns suficient aur și argint pentru a-l cumpăra. Eu am multă prețuire pentru dumneata, Venancio, și cred că ești demn de o soartă mai bună. În prezent îmi trece prin cap o idee care ar putea să fie de folos pentru interesele noastre și ambiția îndreptățită pe care dumneata o ai de a-ți schimba poziția socială. Dacă dumneata și cu mine ne-am asocia, am putea face o afacere foarte frumoasă. Este adevărat că pentru moment eu nu dispun de o rezervă de bani, deoarece am cheltuit până la ultimul ban cu studiile și cu admiterea; însă posed ceva care valorează mai mult decât banii: cunoașterea în amănunt a pieței, a necesităților sale și a afacerilor sigure ce se pot întreprinde. Am putea deschide un restaurant tipic mexican, figurând dumneata ca proprietar și

împărțindu-ne beneficiile la fiecare sfârșit de lună. În plus, ceva referitor la ceea ce ne interesează într-o măsură atât de mare: schimbarea de către dumneata a mediului social. Îmi amintesc că dumneata cânti destul de bine la chitară, și cred că va fi ușor ca, ajutat de recomandările mele și de cunoștințele dumitale muzicale, să obținem să fii admis ca membru al lui *Salvation Army*²⁷, societate foarte respectabilă care ți-ar da dumitale multă demnitate.

Nu șovăi, dragă Venancio; vino cu toate economiile și ne vom îmbogăți în foarte scurtă vreme.

Binevoiește și transmite complimentele mele afectuoase Generalului, lui Anastasio și tuturor celorlalți prieteni.

Prietenul tău care te apreciază,

Luis Cervantes”.

Venancio termină de citit scrisoarea pentru a suta oară, și, suspinând, repetă părerile sale:

— Filfizonul ăsta a știut bine ce face!

— Mie nu-mi intră deloc în cap, observă Anastasio Montañés, de ce trebuie să luptăm mai departe... Păi oare nu am terminat cu Federația?

Nici generalul, nici Venancio nu răspunseră; și cuvintele acelea continuau să lovească în mințile lor greoaie, ca un ciocan.

Urcau povârnișul, în pașii mari ai catârilor lor, gânditori și cu capetele plecate. Anastasio, îngrijorat și îndărătnic, se dusesse cu aceeași observație a lui către alte grupuri de soldați, care râdeau de naivitatea lui. Căci dacă cineva poartă o pușcă în mâini și are cartușierele pline cu gloanțe, cu siguranță că toate astea sunt pentru luptă. Dar împotriva cui? În folosul cui? Lucrul ăsta niciodată nu a interesat pe nimeni!

Norul de praf unduios și nesfârșit se prelingea în amândouă direcțiile potecii, într-un furnicar de pălării din

frunze de palmier, de vestoane vechi și slinoase de culoare kaki, de cuverturi brun-închis și de nuanță neagră și de cai în mișcare.

Oamenii sufereau cumplit de sete. Nicio băltoacă, niciun puț, niciun pârâu pe tot drumul. Un abur de foc se înălța din albia albă a unui râu sec, tremura peste încârlionțatele capete ale măcănișurilor și peste verdele-albăstrui al frunzelor de nopali. Și, ca o ironie, florile de cactus se deschideau proaspete, unele cărnoase și roșii, altele străvezii, de culoarea oțelului.

La amiază au dat de o colibă agățată de stâncile munților; după aceea, de trei cocioabe așezate la malul unui fluviu de nisip calcinat;

însă totul era părăsit și învăluit în tăcere. Populația, la apropierea trupei, fugea și se ascundea printre râpe.

Demetrio se indignă:

— Pe toți acei care îi găsiți ascunși sau fugind, prindeți-i și aduceți-mi-i, ordonă soldaților săi cu asprime în glas.

— Cum!... Ce spui? exclamă Valderrama surprins. Pe munteni? Pe acești viteji care nu au imitat pe fricoșii care acum sunt cuibăriți la Zacatecas și Aguascalientes? Pe frații noștri, care sfidează furtunile nesfârșite de pe stâncile lor, asemeni piscului cel mai înalt? Protestez!... Protestez!...

Înfipse pintenii în șalele mârțoagei sale nenorocite și porni să-l ajungă pe general.

— Muntenii, îi spuse cu emfază și solemnitate, sunt carne din carnea noastră și sânge din sângele nostru... „*Os ex osibus meis et caro de carne mea*”... Muntenii sunt făcuți din același aluat ca și noi... Din acest aluat din care se plămădesc eroii...

Și, cu o încredere pe cât de nepotrivită pe atât de strașnică, dădu o lovitură cu pumnul strâns peste pieptul generalului, care zâmbi cu bunăvoință.

Valderrama, vagabond, nebun și puțin poet, știa oare ce

spune?

Când soldații au ajuns într-un cătun îngrămădindu-se disperați împrejurul caselor și colibelor părăsite, fără a da măcar de o turtă uscată de mălai, nici de vreun ardei stricat, nici măcar de câteva firicele de sare pentru a turna peste nesuferita carne proaspătă de vită, ei, frații pașnici, din ascunzișurile lor, nepăsători unii, cu nepăsarea de piatră a idolilor azteci, mai omenoși alții, cu un zâmbet dezgustător pe buzele lor lucioase și lipsite de omenie, vedeau cum acei oameni feroci, care cu o lună mai înainte făcuseră să se cutremure de spaimă mizerile și izolatele lor așezări, acum ieșeau din colibele lor, unde cuptoarele erau stinse și hârdaiele seci, abătuți, cu capul în jos și umiliți ca niște câini care sunt goniți din propria lor casă cu lovituri de picior.

Cum generalul nu dăduse un contra-ordin, unii soldați i-au adus patru fugari bine legați.

II

— Pentru ce vă ascundeți? întrebă Demetrio pe prizonieri.

— Nu ne ascundem, domnule comandant; urmăm drumul nostru.

— Unde?

— Spre locurile noastre... Durango, zău.

— Acesta este drumul spre Durango?

— Astăzi nu pot să umble pe drumuri oamenii pașnici. Dumneata o știi, domnule comandant.

— Voi nu sunteți pașnici; voi sunteți dezertori. De unde veniți? continuă Demetrio, privindu-i cu un ochi pătrunzător.

Prizonierii se tulburară, privindu-se perplecși, negăsind un răspuns imediat.

— Sunt carranziști! spuse unul din soldați. Vorbele

acestea redau pe loc prizonierilor siguranța de sine. Nu mai exista pentru ei cumplita nesiguranță care și-o formaseră la început despre acea trupă necunoscută.

— Noi carranziști? răspunse unul din ei cu mândrie. Mai bine niște porci!...

— Da, adevărul este că suntem dezertori, spuse un altul; noi l-am părăsit pe domnul general Villa, acolo lângă Celaya, după bătaia ce ne-au dat-o.

— Generalul Villa înfrânt?... Ha! Ha! Ha!...

Soldatii au râs cu hohote.

Însă lui Demetrio i se încreți fruntea ca și cum ceva foarte neplăcut i-ar fi trecut prin fața ochilor săi.

— Nu s-a născut încă ticălosul care să-l poată înfrânge pe domnul general Villa! strigă cu obrăznicie un veteran cu fața arămie și cu o cicatrice de la frunte până la bărbie.

Netulburat, unul din dezertori îl privi fix și spuse:

— Eu te cunosc pe dumneata. Când am cucerit Torreón, dumneata erai alături de domnul general Urbina. Sosea la Zacatecas împreună cu Natera și acolo se uni cu cei din Jalisco... Mint?

Efectul fu neașteptat și definitiv. Prizonierii au putut povesti amănunțit despre groaznica înfrângere a lui Villa la Celaya.

Au fost ascultați în liniște și cu uimire.

Înainte de a porni din nou la drum, au aprins focuri la care au fript carne de taur. Anastasio Montañés, care căuta vreascuri printre măracini, zări departe printre stânci capul tuns al nebunului de Valderrama.

— Vino încoace, nebunule, începu să strige, că până la urmă nu s-a servit *pozole*²⁸...

Asta deoarece Valderrama, poet romantic, întotdeauna când se aducea vorba despre împușcături, știa să dispară

---

28 Un fel de mâncare ce se obține prin fierberea porumbului într-un sos de condimente.

și să se ascundă departe și pentru toată ziua.

Valderrama auzise vocea lui Anastasio și desigur se convinsese că prizonierii se găseau în libertate, deoarece câteva clipe mai târziu se afla alături de Venancio și de Demetrio.

— Știi ultimele noutăți? îi spuse Venancio cu multă seriozitate.

— Nu știu nimic.

— Foarte importante! Un dezastru! Villa înfrânt la Celaya de către Obregón. Carranza a triumfat în toate părțile. Noi suntem pierduți!

Gestul lui Valderrama fu disprețuitor și solemn ca al unui împărat:

— Villa?... Obregón...? Carranzi?... X... Y... Z...! Ce-mi pasă mie?... iubesc Revoluția așa cum iubesc vulcanul care erupe! Vulcanul pentru că este vulcan: Revoluția pentru că este revoluție!... Însă pietrele care rămân azvârlite sus sau jos, după cataclism, ce mă interesează pe mine?...

Ca și cum reflexul unei sticle albe de *tequila* i-ar fi strălucit pe frunte în lumina puternică a soarelui de amiază, Valderrama întoarse spatele și cu sufletul plin de bucurie se azvârli către purtătorul unei vești atât de minunate.

— Îmi face plăcere nebunul ăsta, spuse Demetrio zâmbind, deoarece câteodată spune niște lucruri care te pun pe gânduri.

Marșul fu reluat, și supărarea se transformă într-o tăcere mormântală. Cealaltă catastrofă urma să se realizeze în taină, însă fără greș. Villa înfrânt era un zeu prăbușit. Și zeii prăbușiți nu sunt nici zei, nici nimic.

Când vorbi Codorniz, cuvintele erau copia fidelă a gândurilor tuturor:

— Păi acum, băieți... fiecare pe la casa lui!...

Târgușorul acela ca și congregațiile, fermele și cătunele se evacuasera la Zacatecas și Aguascalientes.

Prin urmare, descoperirea unui butoi de *tequila* de către unul din ofițeri a fost un eveniment de ordinul miracolelor. Se păstră cea mai mare taină, se făcu un mister deosebit din plecarea trupei în ziua următoare dis de dimineață, sub comanda lui Anastasio Montañés și a lui Venancio; și când Demetrio se trezi în sunetul muzicii, statul său major, compus acum în cea mai mare parte din tineri foști federali, îi dădu știrea despre cele întâmplate, iar Codorniz, tâlmăcind gândurile colegilor săi, spuse clar:

— Vremea este rea și trebuie să profităm de fiecare moment, deoarece „dacă sunt zile în care plouă cu găleata, în schimb sunt și zile când nu se poate bea un strop de apă”.

Orchestra de coarde cântă toată ziua și butoiului i s-au făcut onoruri deosebite; însă Demetrio era foarte abătut, „fără să știu de ce, nici pentru ce”, repetând într-una printre dinți refrenul său.

Pe înserate au fost lupte de cocoși. Demetrio și principalii săi comandanți s-au așezat sub șopronul de la intrarea primăriei, în fața unei piețe imense, acoperită de ierburi, cu un chioșc vechi și putred și cu case de cărămidă singuratece.

— Valderrama! strigă Demetrio, întorcând cu dezgust ochii de pe pistă. Vino și cântă-mi cântecul acela *Groparul*.

Însă Valderrama nu-l auzi, deoarece în loc să fie atent la luptă, monologa în chip ciudat admirând apusul soarelui de după dealuri, pronunțând cu voce afectată și cu gesturi solemne:

— „Doamne, Doamne, bine ar fi ca noi să rămânem aici! ... Aș ridica trei corturi, unul pentru Tine, altul pentru Moise și altul pentru profetul Ilie.”

— Valderrama! strigă din nou Demetrio. Cântă-mi

Groparul.

— Nebunule, îți vorbește domnul general! îl strigă unul dintre ofițerii aflați mai aproape.

Și Valderrama, cu eternul său surâs de complezență pe buze, de data asta veni în grabă și ceru muzicanților o chitară.

— Liniște! strigară jucătorii.

Valderrama nu-și acordă chitara. Codorniz și Meco dăduseră drumul în arenă la doi cocoși care aveau gheare lungi și foarte ascuțite. Unul era de culoare închisă, cu frumoase reflexe de obsidian²⁹, celălalt, bălțat, cu pene ca niște solzi de aramă topită în foc.

Lupta fu scurtă și de o ferocitate aproape omenească. Ca împinși de un resort, cocoșii se azvârleau unul asupra celuilalt. Cu gâturile încremenite și încovoiate, cu ochii ca de mărgean, cu crestele ridicate, cu picioarele crispate, se mențineau o clipă în aer fără măcar să atingă pământul. Penele, ciocurile și ghearele lor contopite formau un tot; cel de culoare închisă se desprinsese și fu aruncat cu picioarele în sus ceva mai încolo de linia de margine. Ochii săi de chinovar se stinseră, pleoapele se închiseră încet și penele sale umflate se cutremurară violent într-o băltoacă de sânge.

Valderrama, care nu-și înăbușise gesturile de aprigă indignare, începu să tremure. După primele sale accente grave mânia i se risipi. Ochii săi străluciră cuprinși parcă de nebunie. Cu privirea pierdută spre piață, peste chioșcul dărăpănat, peste vechea gospodărie țărănească, spre munții de la orizont și spre cerul incendiat semănând cu fundul unui lac, începu să cânte.

Știu să dea atâta viață vocii sale și atâta expresie corzilor chitarei sale, încât când termină, Demetrio își întoarse fața să nu i se vadă ochii.

Însă Valderrama se aruncă în brațele lui, îl îmbrățișă

---

29 Piatră vulcanică sticloasă, de culoare neagră sau verde-închis.

puternic și, cu acea încredere spontană pe care știa s-o aibă în toți la un moment dat, îi spuse la ureche:

— Înghite-le!... Lacrimile acestea sunt foarte scumpe!

Demetrio ceru sticla și i-o întinse lui Valderrama.

Valderrama bău cu lăcomie jumătate din ea, aproape dintr-o sorbitură; după aceea se întoarse către ceilalți și luând o atitudine dramatică și cu intonație declamatoare, spuse cu ochii deschiși:

— Și iată cum marile plăceri ale Revoluției se obțin printr-o lacrimă!...

Apoi nebun, nebun de-a binelea, continuă să vorbească cu iarba prăfuită, cu chioșcul putrezit, cu casele cenușii, cu dealul trufaș și cu cerul imens.

IV

Juchipila se ivi în depărtare, albă și scăldată în soare în mijlocul pădurii, la poalele unui deal înalt și mândru, înfășurat ca într-un turban.

Câțiva soldați, privind turnulețele Juchipilei, suspinară cu tristețe. Marșul lor printre stânci era acum marșul unui orb fără însoțitor, se simțea amărăciunea exodului.

— Satul ăsta este Juchipila? întrebă Valderrama.

Valderrama, aflat la începutul primei beții a zilei, număra crucile împrăștiate pe drumuri și pe poteci, prin povârnișurile stâncilor, prin coclaurile râurilor, pe malurile apelor. Cruci negre din lemn, proaspăt vopsite, cruci făcute din două bucăți de lemn, cruci făcute din grămezi de piatră, cruci zugrăvite cu var pe zidurile dărâmate, cruci foarte umile, desenate cu cărbune pe colțurile stâncilor. Urme ale sângelui vărsat de primii revoluționari din 1910, executați de guvern.

În clipa în care Valderrama observă Juchipila, se dădu jos de pe cal, se înclină, căzu în genunchi și foarte grav sărută pământul.

Soldații trec mai departe fără să se oprească. Unii din ei râd de nebun, iar alții glumesc cu el.

Valderrama, surd la toți, își spune solemn rugăciunea:

— Juchipila, leagăn al Revoluției de la 1910, pământ binecuvântat, pământ udat cu sânge de martiri, cu sânge de visători... cu sângele celor mai buni!...

— Pentru că n-au avut timp să devină răi - completă fraza în mod brutal un ofițer, fost federalist, care trecea în clipa aceea.

Valderrama se întrerupe, reflectează, încrețește fruntea, scoate un puternic hohot de râs care răsună peste stânci, se urcă pe cal și gonește spre ofițer să-i ceară o înghițitură de *tequila*.

Soldații schilozi, șchiopi, reumatici și tușind mereu, îl vorbesc de rău pe Demetrio. Oameni fără ocupație care bat trotuarele orașelor, se activează și obțin trese pe pălării, mai înainte ca măcar să știe cum se ține o pușcă în mână, în timp ce veteranul călit în focul sutelor de bătălii, devenit nefolositor pentru o muncă obișnuită, veteranul care a început ca simplu soldat, tot soldat simplu este.

Și puținii comandanți care au rămas, vechi tovarăși de ai lui Macías, se indignează și ei, deoarece pierderile din cadrul statului major sunt completate cu domnișori din capitală, parfumați și sclivișiți.

— Însă ceea ce e și mai rău, spuse Venancio, este că rândurile noastre se umplu cu foști federali.

Însuși Anastasio, care de obicei găsea foarte bun tot ceea ce face cumătrul Demetrio, acum, făcând cor cu nemulțumiții, exclamă:

— Ascultați, tovarăși, eu vă spun pe șleau... și o spun și prietenului meu, că dacă îi vom ține aici lângă noi pe federali, o să ne meargă rău... Vă spun foarte serios! De ce nu mă credeți?... Eu sunt bun de gură, și pe viața mamei mele care m-a născut, că am să i-o zic prietenului Demetrio.

Și îi spuse. Demetrio îl ascultă cu bunăvoință, și după ce termină de vorbit, îi răspunse:

— Prietene, e adevărat tot ce spui. O ducem prost: soldații vorbesc de rău despre gradați, gradații despre superiori și superiorii despre noi... Și noi suntem gata să expediem pe Villa și pe Carranza la... să se distreze singuri... Însă mi se pare că ni se întâmplă nouă ce i s-a întâmplat acelui zilier din Tepatitlán. Ți aduci aminte, prietene? Nu înceta să-l bodogănească pe patron, dar nici nu înceta să-i muncească. În situația asta ne găsim noi: înjurăm și înjurăm, dar de luptat luptăm al dracului... Lucrul ăsta însă nu se cade spus, cumetre...

— De ce, cumetre Demetrio?...

— Nu știu... Pentru că nu se cade... mă înțelegi? Ceea ce trebuie făcut este să însuflețesc oamenii. Am primit ordine să ne reîntoarcem să oprim o bandă care se îndreaptă spre Cuquio. Peste câteva zile vom avea o ciocnire cu carranzistii, și este bine, este momentul să le tragem o bătaie zdravănă, să terminăm cu ei.

Valderrama, vagabondul șoselelor, care într-o zi se atașase la trupă fără ca cineva să știe când și unde s-a întâmplat asta, prinse ceva din cuvintele lui Demetrio, și cum nu există nebun care de bună voie să-și riște pielea, în aceeași zi dispăru așa precum venise.

V

Intrară pe străzile Juchipilei când clopotele bisericii băteau voioase, răsunătoare și cu acel timbru caracteristic care-i făcea să se cutremure de emoție pe toți locuitorii văilor.

— Am impresia, prietene, că suntem în acele timpuri când de-abia începuse revoluția, când intram într-un târgușor și ne primeau cu bătăi de clopote, și lumea ieșea să ne întâmpine cu orchestre, cu fanfare, cu multe urale și

până și cu focuri de artificii, spuse Anastasio Montañés.

— Acum aproape că nu ne mai iubesc, replică Demetrio.

— Da, din moment ce venim ca o oaste înfrântă, sublinie Codorniz.

— Nu e din cauza asta... Pe ceilalți nici măcar în poze nu-i pot suferi.

— Însă, cum să ne iubească, prietene?

Și niciun răspuns nu se mai auzi.

Pătrunseră într-o piață, în fața unei biserici octogonale, grosolană și greoaie, reminiscență a timpurilor coloniale.

Piața trebuie să fi fost pe vremuri o grădină, dacă judecăm după portocalii săi goi și descojiți, presărați printre resturi de bănci de fier și de lemn.

Continua să se audă răsunătorul și veselul dangăt de clopote. După aceea, cu o melancolică solemnită, se auzeau din interiorul bisericii vocile dulci ale unui cor feminin. În acordurile unui *guitarrón*³⁰ fecioarele târgușorului cântau *Misterele*.

— Ce sărbătoriți acum, doamnă? întrebă Venancio pe o bătrână care se îndrepta spre biserică în mare grabă.

— Sfânta Inimă a lui Iisus! răspunse evlavioasa bătrânică aproape înecându-se.

Își aduseră aminte că se împlinește un an de la cucerirea localității Zacatecas. Și toți deveniră și mai triști.

La fel ca și celelalte localități pe care le-au străbătut începând de la Tepic, trecând prin Jalisco, Aguascalientes și Zacatecas, Juchipila era o ruină. Urmele negre ale incendiilor se vedeau în casele fără acoperișuri, în balustradele arse. Case zăvorâte; câte-o prăvălie avea ușa deschisă ca în ironie, parcă, arătându-și rafturile goale, ce reaminteau albele schelete de cai împrăștiate pe toate drumurile. Grimasa îngrozitoare a foametei era întipărită pe fețele pământii ale oamenilor, în flacăra orbitoare a ochilor lor care, atunci când se opreau asupra unui soldat,

ardeau cu focul blestemului.

Soldații parcurgeau în zadar străzile în căutare de mâncare, mușcându-și limba de ciudă. O singură cârciumioară era deschisă și într-o clipă fu golită. Nu se găsea hrană, nu se găseau turte de mălai: numai ardei măcinat și sare obișnuită. În zadar comandanții își arătau pungile lor pline cu bani sau deveneau amenințatori.

— Hârtii, da!... Asta ne-ați adus voi!... Atunci, mâncați hârtii!... spuse cârciumăreasa, o bătrânică obraznică, cu o cicatrice mare pe obraz care mai adăugă că: „Am trecut prin prea multe în viață ca să mă mai sperie ceva”.

Și în tristețea și dezolarea târgușorului, în timp ce femeile cântă în biserică, păsărelele nu încetează să ciripească în pomi, și nici cântecul pitulicilor nu întârzie să fie auzit în crengile uscate ale portocalilor.

VI

Femeia lui Demetrio Macías, înnebunită de bucurie, ieși în întâmpinarea lui prin poteca din munți, ținându-l de mână pe copilaș.

Aproape doi ani de când lipsea!

Se îmbrățișară și rămaseră muți: ea, împiedicată de suspine și de lacrimi.

Demetrio, uluit, își vedea nevasta îmbătrânită, ca și cum trecuseră zece sau douăzeci de ani de la despărțirea lor. Apoi privi copilul care îl fixa cu ochii săi speriați. Și inima îi zvâcni când observă pe obrazul copilului reproduse aceleași linii dure, de oțel, ca ale lui, cât și strălucirea arzătoare a ochilor. Și vru să-l îmbrățișeze, însă băiețelul, foarte speriat, se refugie în poala mamei sale.

— Fiule, este tatăl tău!... Este tatăl tău!...

Băiatul își băgă capul între cutele fustei și rămase acolo, neprietenos.

Demetrio, care dăduse calul său adjutantului, mergea pe

jos încet și cu atenție pe cărarea abruptă a muntelui.

— Dumnezeu să fie binecuvântat că ai venit!... Nu ne vei mai părăsi niciodată! Nu-i așa? Nu-i așa că vei rămâne cu noi?...

Fața lui Demetrio se întunecă.

Și amândoi rămaseră tăcuți, îndurerați.

Din spatele muntelui se înălța un nor negru, și se auzi un bubuit surd. Demetrio își înăbuși un suspin. Aducerile aminte i se îngrămădeau în memorie ca albinele într-un stup.

Ploaia începu să cadă cu picături mari și trebuiră să se refugieze într-o peșteră din stâncă.

Răpăiala se dezlănțui cu bubuituri și scutură florile albe ale sfântului Ioan, mănunchi de stele prinse de arbori, de stânci, printre desișuri, atârinate pe tulpinele de *pitahayos*³¹ și în întregul lanț de munți.

Jos, în fundul văii, de-a curmezișul aburilor ploii, se vedeau palmierii drepti și mlădioși; vârfurile lor ascuțite se clătinau ușor și în bătaia vântului se desfăceau în evantaie. Și totul era un nesfârșit lanț de munți: ondulări de dealuri care se succedau altor dealuri, și din nou dealuri înconjurate de munți și aceștia încercuiți de un alt zid format din lanțuri de munți cu vârfuri atât de înalte încât albastrul lor se transforma într-un albastru de safir.

— Demetrio, pentru Dumnezeu!... Nu mai pleca!... Inima îmi spune că acum ți se va întâmpla ceva!...

Și din nou o zgudui plânsul.

Copilul, speriat, plângea cu țipete și ea trebui să-și stăpânească groaznica suferință pentru a-l liniști.

Ploaia aproape că încetă; o rândunică cu pieptul argintiu și aripi ascuțite traversă pieziș firicelele de cristal, iluminate pe neașteptate de soarele gata să apună.

— Pentru ce se mai luptă, Demetrio?

Demetrio, cu sprâncenele foarte apropiate, ia distrat o

---

31 Plantă agățătoare din familia cactușilor, cu flori stacojii.

pietricică și o aruncă în fundul defileului. Stă gânditor câteva clipe privind trecătoarea și spune:

— Privește piatra asta cum nu se mai oprește...

A fost o adevărată dimineată nupțială. Plouase toată noaptea și în revărsatul zorilor cerul era acoperit de nori albi. Pe culmea lanțurilor de munți alergau mânji sălbatici cu coamele în vânt și cozile întinse, mândri ca mândria piscurilor care-și ridicau vârful până sus de parcă sărutau norii.

Soldații mășăluiesc prin abruptul teren stâncos cuprins și el de bucuria dimineții. Nimeni nu se gândește la glonte viclean care pândește puțin mai încolo. Marea bucurie a plecării se întemeiază mai ales pe neprevăzut. Și din cauza asta soldații cântă, râd și pălăvrăgesc ca nebunii. În sufletul lor clocotește sufletul vechilor triburi nomade. Nu interesează să știi unde te duci și nici de unde vii, trebuie să mergi, să mergi mereu, să nu te oprești niciodată; să fii stăpânul văilor, al câmpiilor, al munților și a tot ce privirea poate cuprinde.

Arbori, cactuși și ferigi, totul se arată spălat de ape. Rocile care-și arată ocrul lor ca rugina vechilor armături, varsă picături mari de apă străvezii.

Oamenii lui Macías fac o clipă liniște. Se pare că au auzit un zgomot cunoscut: explozia îndepărtată a unei rachete; însă trec câteva minute și nu se mai aude nimic.

— Chiar aici în munții ăștia, spuse Demetrio, eu, singur numai cu douăzeci de oameni, le-am pricinuit mai bine de cinci sute de pierderi federalilor.

Și în clipele când Demetrio prinse să povestească acea faimoasă faptă de arme, oamenii își dădură seama de marele pericol ce-i pândește. Și dacă dușmanul, în loc să se afle la două zile de drum de aici, s-ar găsi ascuns printre hățișurile acelei prăpăstii uriașe, prin al cărui fund s-au aventurat? Însă cine ar fi în stare să-și destăinuie teama? Când oare au mai spus oamenii lui Demetrio „Pe

aici să nu trecem”?

Și când în depărtări încep împușcăturile, acolo unde se află avangarda, nici măcar nu-i prinde mirarea. Recruții se întorc într-o fugă dezordonată căutând să scape din defileu.

Un blestem iese din gâtul uscat al lui Demetrio:

— Foc!... Foc! Trageți asupra celor care fug!... Să ne retragem pe înălțimi! răcnește după aceea ca o fiară.

Însă dușmanul, ascuns cu miile, își revarsă mitralierele, și oamenii lui Demetrio cad ca spicele retezate de seceră.

Demetrio varsă lacrimi de furie și de durere când Anastasio alunecă ușor de pe calul său, fără a scoate un geamăt, și rămâne întins, nemișcat. Venancio se prăbușește alături de el, cu pieptul sfâșiat îngrozitor de gloanțele mitralierei; și Meco se prăvale și se rostogolește spre fundul prăpastiei. Deodată Demetrio se trezește singur. Gloanțele şuieră pe la urechile sale ca o grindină deasă. Se dă jos de pe cal, se târăște printre stânci până ce dă de un parapet, așază o piatră în așa fel încât să-i apere capul și, culcat pe burtă, începe să tragă.

Dușmanul se împrăștie urmărind pe pușinii fugari care s-au ascuns printre bălării.

Demetrio ochește și nu dă greș cu niciun glonte... Paf!... Paf!... Paf!...

Țintirea lui fără de greș îl umple de bucurie; acolo unde pune ochiul pune și glonte. Se golește un încărcător și-l înlocuiește cu un altul. Și ochește...

Fumul împușcăturilor nu izbutește să se împrăștie. Greierii intonează cântecul lor imperturbabil și misterios; porumbeii cântă drăgăstos prin ungherele stâncilor; vacile, liniștite, mănâncă frunze și crengi de copaci.

Munții sunt în sărbătoare; peste piscurile lor inaccesibile se așază ceața albă ca o buclă de zăpadă pe capul unei mirese.

Și la picioarele unei crăpături enorme și somptuoase ca

un portic de veche catedrală, Demetrio Macías, cu ochii
ficsi pentru totdeauna. Continuă să țintească cu țeava
puștii sale...

POSTFAȚĂ

În 1910, anul în care se sărbătorea centenarul Independenței de sub dominația spaniolă izbucnește în Mexic o amplă revoluție țărănească, cu caracter burghezodemocratic, aducătoare de prefaceri adânci în viața socială și politică a țării. Această revoluție este evenimentul cel mai important petrecut la începutul secolului în America Latină. Pentru prima dată se deschidea o breșă în structura semifeudală a societății latino-americane, moștenită de pe vremea stăpânirii coloniale spaniole. Căci mișcarea de independență, al cărei obiectiv principal fusese cucerirea dreptului de suveranitate națională, nu adusese profunde schimbări sociale. Așa se explică faptul că în tot secolul al XIX-lea – pe care scriitorul argentinian Sarmiento îl numește „epoca luptei dintre civilizație și barbarie” – tinerele state latino-americane, deși adoptă, după modelul european, forme democratice de organizare politică, practic încap pe mâna unor regimuri dictatoriale. Președinții republicilor latino-americane sunt aleși de obicei dintre militari, care se constituieră într-o adevărată „castă” politică în virtutea meritelor dobândite în lupta pentru independență. Este și cazul Mexicului, guvernat timp de peste treizeci de ani de generalul Porfirio Díaz. Acesta instituise în 1876 o dictatură cunoscută sub numele de „dictatura paternală” și se mândrea că asigurase țării o lungă perioadă de pace și bunăstare. În ciuda aparențelor democratice, Mexicul era în fond lipsit de o organizare politică așezată pe baze instituționale. Sub aspect economic, de o relativă prosperitate se bucura doar un număr restrâns de privilegiați, generali posesori ai unor întinse latifundii (ajungând până la 750.000 de hectare, după datele oferite de istoricul mexican Jesús Silva Herzog). Capitalurile străine pătrund masiv în industrie și

comerț. Mica burghezie și țărănimea (enorma masă a „peonilor” care trăiesc dintr-un salariu mizerabil) sunt forțele care vor dezlănțui revoluția. Depășind cadrul obișnuit al luptelor pentru putere, între diferiți generali rivali, revoluția mexicană din 1910-1920 este singura mișcare socială din America Latină a acelor ani care își merită numele de revoluție. Prin constituția din 1917, ea satisface revendicările sociale ale maselor țărănești, sfărâmând structura semifeudală de până atunci a țării.

Un eveniment istoric de o asemenea importanță nu putea rămâne fără repercusiuni culturale. În literatură, revoluția din 1910-1920 marchează înflorirea rapidă și impresionantă a romanului social. Timp de aproape patru decenii literatura mexicană va fi dominată de „romanul revoluției” pe care-l inaugurează glorios Mariano Azuela.

Dacă din perspectiva actuală aprecierile despre caracterul revoluției mexicane sunt aproape la îndemâna oricui, nu tot atât de ușor putea fi sesizat sensul evenimentelor de cei care participau într-un fel sau altul la ele, influențându-le cursul sau fiind numai prinși în iureșul lor. Marile revoluții sunt ca fluviile revărsate: ele smulg din rădăcină și târăsc tot ce întâlnesc în cale, tulburându-și apele. Prefaceri atât de adânci ca cele înfăptuite de revoluția mexicană din 1910-1920 nu puteau evita violența. Obida acumulată de cei aproape 100.000 de țărani (care alcătuiau 90% din forțele armate ale revoluției) trebuia să-și afle ușurarea într-o răzbunare adesea sângeroasă, rezultat inevitabil al dezlănțuirii pasiunilor unei mulțimi de peoni până atunci lipsiți de orice drepturi. Căci revoluția mexicană a fost – cum spune istoricul literar Pedro Henríquez Ureña – „o luptă îndreptățită a primitivismului cinstit împotriva decenței jefuitoare”.

Fără a intra în amănunte cu privire la etapele revoluției și disensiunile dintre diferiți generali în lupta pentru

putere (care, de altfel, au fost lămurite, atât cât este nevoie pentru înțelegerea romanului, în notele de subsol), se cuvine a aminti faptul că, în cei zece ani de revoluție, luptele au căpătat din ce în ce mai mult caracterul unui război civil de lungă durată, din care țara a ieșit pustiită. Episoadele brutale dintr-o fază târzie, de impas, însoțite adesea de distrugere, au constituit aspectul cel mai izbitor al revoluției. De aceea, primii istorici mexicani care au consemnat evenimentele din anii aceia, fiind în majoritatea lor intelectuali îngroziți de „ororile” săvârșite de „bandele” de țărani înarmați, s-au oprit în primul rând, dacă nu exclusiv, asupra acestor „orori”, oferind o viziune satirică a revoluției. Această viziune a primilor istoriografi convinși că asistaseră la spectacolul unor violențe inutile e în general împărtășită și de primii scriitori care înfățișează revoluția. Printre ei se află și Mariano Azuela. Scriindu-și romanele despre revoluție chiar în clocotul evenimentelor, la care ia parte în calitate de medic, nu e nici el străin de viziunea predominant satirică a momentului. Dar grație unei extraordinare intuiții artistice – și prin aceasta e cel mai mare dintre scriitorii revoluției mexicane – Azuela reușește să depășească îngustimea acestei viziuni. Mai puțin sensibil la problema utilității sau inutilității violențelor – la care unii contemporani tindeau să reducă revoluția – Azuela o acceptă eroic cu toate consecințele ei. În noianul de fapte aparent confuze, el încearcă să surprindă un înțeles, să-și explice necesitatea lor incontestabilă. În afirmarea și demonstrarea artistică a acestei necesități stă valoarea excepțională a romanelor sale despre revoluție, care capătă astfel grandoare de epopee.

Romanul de față, capodopera sa, face parte dintr-un ciclu de șase lucrări: Andrés Pérez, partizan al lui Madero (1911), Cei din vale (1915), Căpeteniile (1917), Domitilo vrea să ajungă deputat, Muștele și Tribulațiile unei familii

decente (1918). Ele alcătuiesc o frescă a vieții mexicane din anii 1910-1917 pe care Azuela o „pictează” chiar în momentul desfășurării sale dramatice, asemenea cronicarilor Cuceririi spaniole, care-și redactau manuscrisele în focul primelor lupte cu băștinașii azteci.

Cei din vale sintetizează ideea centrală a ciclului: răskoala dreaptă a țăranilor a dus la un sângeros război civil, în urma căruia aceștia n-au obținut satisfacerea revendicărilor pentru care luptaseră. (Romanul e scris înainte de constituția din 1917, prin care se vor înfăptui adânci reforme sociale.) Simpatia pentru țărani se împletește cu sarcasmul la adresa profitorilor pseudorevoluționari, abili și cinici. Azuela e nevoit să-și compună romanul în Texas, unde, temându-se de persecuții, se refugiase după înfrângerea de către Carranza a armatelor lui Pancho Villa. El însoțise în calitate de medic detașamentul vestitei căpetenii Julián Medina, care-i inspiră în crearea personajului central al romanului - Demetrio Macías. O aură poetică înconjoară figura luminoasă a lui Demetrio, simbol al țăranului care se răzvrătește fiindcă nu mai poate îndura împilarea moșierului. Impresia de poem epic pe care o trezește romanul provine din simpatia reținută pe care Azuela o are pentru răsculați. Această undă discretă de caldă simpatie nu-l face însă să-și idealizeze personajele. Prin profesia și vârsta sa (trecuse de patruzeci de ani) e ferit de o excesivă exaltare romantică. Debutase ca scriitor la începutul secolului prin câteva nuvele aflate sub influența naturalismului francez, în care „studia” mecanismul eredității. Cu toate că e profund dezamăgit de felul în care se desfășoară revoluția, simte că soarta sa e legată de a oamenilor din detașamentul lui Medina, primitivi, brutali (cum singur spune: „oprimați de mizerie, de viciu, de ignoranță, de crimă, de lipsa simțului moral”), dar care nu pot fi lipsiți de „dreptul sfânt la o viață mai bună”.

Cele trei părți ale romanului prezintă etapele mai importante ale existenței detașamentului aflat sub ordinul lui Macías: la început triumful asupra federalilor, realizat în numele revoluției, apoi războiul civil care degenerază în jaf, și în sfârșit, haosul creat de lupta egoistă pentru putere și înfrângerea armatei lui Macías de o armată rivală, tot revoluționară.

Măreția personajului central, Demetrio - care prin bunătatea lui înnăscută și înaltul simț al dreptății reușește să se facă ascultat de toți, chiar și de un criminal sadic ca „blondul” Margarito - stă în conștiința datoriei de a lupta până la capăt, oricare-ar fi sfârșitul. Când „filfizonul” Luis Cervantes îi propune să fugă împreună într-un moment de instabilitate („Ce cauză mai apărăm acum?”), Demetrio își dovedește net superioritatea morală față de acesta: „Este ceva pe care eu nu-l pot explica, filfizonule, dar simt că n-ar fi un lucru demn de bărbați căci - așa cum spune alt personaj, dezertorul de la „federali” Alberto Solís - „revoluția este ca un uragan, și omul care i se dăruiește nu mai este om, ci o biată frunză uscată, smulsă de vijelie.”

Stilul lui Azuela, format la școala naturalismului francez, e direct, simplu, chiar brutal - anticipând proza nordamericană de mai târziu - fără podoabele manierismului estetic fin de siècle. „Există două feluri de artiști - constata Azuela într-un eseu despre literatura mexicană - care de obicei sunt despărțiți printr-o puternică antipatie: cei care prețuiesc naturalețea mai mult decât orice, chiar decât distincția, și cei care prețuiesc mai mult decât orice finețea, chiar mai mult decât naturalețea. Eu mă mândresc că aparțin primului grup, și nu-i invidiez pe ceilalți, nici nu le contest valoarea.” Într-adevăr, naturalețea e calitate esențială a artei lui Azuela, care amintește prin aceasta tehnica cinematografului. Termenul „pictură”, folosit mai înainte, cu privire la stilul scriitorului, nu era o simplă figură de

stil. Cu un deceniu în urmă, cubanezul José Martí, unul din inițiatorii modernismului hispano-american, recomandase apropierea de artele plastice: „E timpul să-și deschidă drum acest adevăr: scriitorul trebuie să picteze la fel ca un pictor”. Apropierea aceasta a literaturii de pictură va fi realizată strălucit de romanul mexican de după revoluție. Numeroase corespondențe și afinități între acest roman și pictura murală mexicană pot fi observate dacă se compară siluetele în alb-negru fugar creionate de Azuela în Cei din vale cu acuarelele și pictura monumentală a lui José Clemente Orozco și Diego Rivera, înfățișând scene din timpul revoluției. Expresia lor artistică dobândește vigoarea evenimentelor în furtuna cărora s-au născut.

ANDREI IONESCU

Cartea conține o reprezentare simbolică. Fiecare personaj posedă o dublă personalitate: una care schițează anecdota și alta care o reprezintă tipologic. Macías este răzvrătitul care devine revoluționar din pricina opresiunii sociale, Cervantes cel care știe să profite de ea, schimbându-și direcția inițială a acțiunilor sale, Camila, victima inocentă. Pancraccio, criminalul ereditar, dar credincios șefului său. Venancio, ambițiosul lipsit de inteligență. Pintada, femeia soldat și prostituata. Blondul Margarito, sadicul transformat în mașină de distrugere. Această exegeză este convergentă și dă o direcție cărții. Prima parte reprezintă triumful binemeritat. A doua lămurește cum războiul civil din Mexic s-a transformat în jaf și prădăciune. A treia expune nimicirea răsculaților.

Considerând în felul acesta anecdotica romanului, înțelegem de ce personajele sunt niște pretexte pentru ideile autorului.

Angel Valbuena Briones